

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
SERMAYE PİYASASI VE BORSA ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**2000- 2008 YILLARINDA DÖVİZ KURLARINDAKİ DEĞİŞİMİN
TEKSTİL İHRACATINA ETKİLERİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

HAZIRLAYAN: SELAHADDİN SAMİ ÜZMEZ

İstanbul, 2010

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
SERMAYE PİYASASI VE BORSA ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**2000- 2008 YILLARINDA DÖVİZ KURLARINDAKİ DEĞİŞİMİN
TEKSTİL İHRACATINA ETKİLERİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

HAZIRLAYAN: SELAHADDİN SAMİ ÜZMEZ

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. KAMİL USLU

İstanbul, 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü

Aşağıda belirtilen lisansüstü tez, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği hükümlerinde belirtilen esaslar çerçevesinde jüri önünde savunulmuş ve jüri tarafından başarılı bulunmuştur.

TEZ BAŞLIĞI : 2000-2008 Yıllarında Döviz Kurlarındaki Değişimin Tekstil İhracatına Etkileri

TÜRÜ : Yüksek Lisans

TEZİ HAZIRLAYAN : Selahaddin Sami ÜZMEZ

ANABİLİM DALI : Sermaye Piyasası ve Borsa

SAVUNMA TARİHİ : 03.08.2010

JÜRİ ÜYELERİ :

GÖREVİ

ADI SOYADI

İmza

Danışman

Yrd.Doç.Dr.Kamil USLU

Üye

Prof.Dr.Mehmet Emin ARAT

Üye

Yrd.Doç.Dr.Rahmi Deniz ÖZBAY

İÇİNDEKİLER	II
TABLO LİSTESİ	VII
GRAFİK LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR	VIII
ÖZET	X
GİRİŞ	XII

BİRİNCİ BÖLÜM

DÖVİZ KURLARININ ÇEŞİTLERİ, BELİRLENMESİ, DÖVİZ KURU PİYASASIVE DÖVİZ KURU REJİMLERİNDE UYGULANAN POLİTİKALARI

	Sayfa No
1. DÖVİZ KURUNUN TANIMI, KAPSAMI ve DÖVİZ PİYASASI	1
1.1. Döviz Kurunun Tanımı	1
1.2. Döviz Kurunun kapsamı	2
1.3. Döviz Alış Kuru ve Döviz Satış Kur	4
1.4. Dolaysız Kur ve Çapraz Kur	5
1.5. Nominal Kur ve Reel Kur	6
1.6. Döviz Piyasası	8
1.6.1. Döviz Talebi	9
1.6.2. Döviz arzı	10
1.6.3. Denge Döviz Kuru	11
2. DÖVİZ KURUNDAKİ DEĞİŞMEYİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER	12
2.1. Ödemeler Dengesi	12
2.2. Gelir Seviyesi	13
2.3. Genel Fiyat Seviyesindeki Değişmeler	14

2.3.1. Faiz Oranları	15
2.3.2. Sermaye Hareketleri	15
2.3.3. İhraç Mallarının Yurtiçi Fiyatlarındaki Değişmeler	16
2.3.4. İthal Mallarının Yurtdışı Fiyatlarındaki Değişimler	16
2.3.5. Tüketici Tercihlerindeki Değişmeler	16
2.3.6. Rekabet Faktörü ve Karlılık	17
2.3.7. Beklentiler	18
2.3.8. Diğer Faktörler	18
2.4. Döviz Kuru Sistemleri ve İhracat	19
2.5. Döviz Kuru Politikaları ve İhracata Etkileri	20
2.5.1. Araç Olarak Döviz kuru Politikaları ve İhracat	20
2.5.1.1 Devalüasyon ve İhracat	20
2.5.1.2. Revalüasyon ve İhracat	21
2.5.2. Amaç Olarak Döviz Kuru Politikaları ve İhracat	22
2.5.2.1. Gerçekçi Kur Politikaları ve. Diğer Yöntemler	22
2.5.2.2. Eksik Değerlenmiş Kur Politikaları ve İhracat	23
2.5.2.3. Aşırı Değerlenmiş Kur politikaları ve İhracat	24
3. DÖVİZ KURU SİSTEMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI	25
3.1. Sabit Kur Sistemi	25
3.2. Esnek Kur Sistemi	26
3.3. Karma Sistemler	28
3.3.1. Esneklik Kazandırılmış Sabit Kur Sistemleri	28
3.4. Müdahaleye Konu Olan Esnek Kur Sistemleri	29
3.4.1. Döviz Kuru Sistemlerinin Seçiminde Etkili Olan Faktörler	30
3.4.2. Döviz Kuru Sistemlerinin İhracata Etkileri	33

3.4.2.1. Sabit Kur Sistemi ve İhracat	33
3.4.2.2. Esnek Kur Rejimi ve İhracat	34
3.4.3. Karma Kur Rejimleri ve İhracat	36
3.4.3.1. Esneklik Kazandırılmış Sabit Kur Sistemi ve İhracat	36
3.4.3.2. Müdahaleye Konu Olan Esnek Kur Sistemi ve İhracat	37
4. DÖVİZ KURU POLİTİKALARI VE DÖVİZ KURU RİSKİ	38
4.1. Döviz Kuru Politikaları	38
4.1.1. Araç Olarak Döviz Kuru Politikaları	39
4.1.1.1. Devalüasyon	39
4.1.1.2. Revalüasyon	40
4.1.2. Amaç Olarak Döviz Kuru Politikaları	40
4.1.2.1. Gerçekçi Kur Politikaları	40
4.1.2.2. Eksik Değerlemiş Kur Politikası	41
4.1.2.3. Aşırı Değerlenmiş Kur Politikası	42
4.2. Döviz Kuru Riskinin Tanımı ve Nedenler	42
4.3. Döviz Kuru Riskinin Çeşitleri	43
4.3.1. İşlem Riski	43
4.3.2. Muhasebe Riski	44
4.3.3. Ekonomik Risk	44
4.4. Döviz Kuru Riskinin Yönetimi	45
4.4.1. Spot İşlemler	45
4.4.2. Swap İşlemler	46
4.4.3. Forward İşlemler	46
4.4.4. Futures İşlemler	47
4.4.5. Döviz Opsiyonları	47

İKİNCİ BÖLÜM

DÖVİZ KURLARININ İHRACATA KATKISI VE TEKSTİL İHRACATINA ETKİSİ

1. TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN TANIMI VE DÜNYADAKİ GENEL DURUM48

1.1. Tekstil Tarihçesi	48
1.2. Dünya Tekstil Ticareti	51
1.2.1. Dünya Tekstil İhracatı	51
1.2.2. Dünya Tekstil İthalatı	54

2. TÜRKİYE’ DE TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ 56

2.1. Türkiye’ de Tekstil Sektörünün Tarihçesi	56
2.1.1. Osmanlı Döneminde Tekstil	56
2.1.2. Cumhuriyet Döneminde Tekstil	57

3. TÜRKİYE’ DE TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN YAPISI 65

3.1. Alt Sektörlerin Durumu	65
3.1.1. Pamuklu Sektörü	65
3.1.1.1. Pamuk İpliği	68
3.1.1.2. Pamuklu Dokuma	69
3.1.1.3. Pamuklu Örme	69
3.1.2. Yünlü Sektörü	70
3.1.3. Tekstil Terbiye Sektörü	71
3.1.4. Keten Kendir Jüt Sektörü	72
3.1.5. Suni Sentetik Sektörü	73
3.1.6. Hazırgiyim Sektörü	74

4.TÜRKİYE TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN EKONOMİDEKİ YERİ	77
4.1. Türkiye Tekstil İhracatı	78
4.2. Türkiye Tekstil İthalatı	83
4.3. 2000- 2008 Yıllarında Tekstil Dış Ticareti	87
5. DÖVİZ KURLARININ TEKSTİL İHRACATINDAKİ YERİ VE TÜRK TEKSTİL SEKTÖRÜNDEKİ REKABET ETKİSİ	91
5.1. Tekstil Sektöründe Döviz Kur Uygulaması	92
5.2. Kurların İstikrarı ve İhracat	95
5.3. Tekstil Sektörünün Maliyet Yapısı	97
5.4. Rekabet Gücü Açısından Uluslararası Karşılaştırma	100
5.5. Türk Tekstil Sektörünün G.Z.F.T. Analizi	107
5.5.1. Türk Tekstil Sektörünün Güçlü Yönleri	107
5.5.2. Türk Tekstil Sektörünün Zayıf Yönleri	109
5.5.3. Türk Tekstil Sektöründe Fırsatlar	110
5.5.4. Türk Tekstil Sektöründe Tehditler	110
5.6. Sektörün Geleceğine Stratejik Bakış	111
SONUÇ	114
KAYNAKLAR	118

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1: Seçilmiş Ekonomilere Göre Dünya Tekstil İhracatı	52
Tablo 2: Seçilmiş Ekonomilere Göre Dünya Tekstil İthalatı	55
Tablo3: Tekstil Ve Konfeksiyon Sektörünün Cumhuriyet Yıllarında Dış Ticareti	63
Tablo 4: Dünya Pamuk Üretimi- Tüketimi- İthalatı- İhracatı	67
Tablo 5: Türkiye'nin Önde Gelen Hazır Giyim ve Konfeksiyon Pazarının Yıllar İtibariyle Gelişimi	76
Tablo 6: Türkiye Tekstil ve Hazırgiyim İhracatının Toplam İhracat İçindeki Payı	79
Tablo 7: 1990 – 2008 Yılları Toplam Tekstil İthalatı	84
Tablo 8: 2000- 2008 Yılları Ortalama Döviz Kurları ve Değişim	93
Tablo 9: 2008 Yılları Arasında Toplam İhracat- ithalat	93
Tablo 10: 2000- 2008 Yılları Arasında Tekstil İhracatı- İthalatı Milyon \$	94
Tablo 11: 2000- 2008 Yıllarında Döviz Kurlarındaki ve Tekstil İhracatındaki Değişim	97
Tablo 12: Tekstil Sektörü Maliyet Dağılımı %	98
Tablo 13: Hazırgiyimde Maliyet Dağılımı %	99
Tablo 14: İşçilik ile ilgili faktörler: Ülkelerin Avantaj durumları	101
Tablo 15: Hammadde ve Makineler ile İlgili Faktörler Ülkelerin Avantaj Durumları	102
Tablo 16: Pazarlama ile İlgili Faktörler: Ülkelerin Avantaj Durumları	103
Tablo 17: Genel Faktörler: Ülkelerin Avantaj Durumları	104
Tablo 18: Hazır Giyim ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Koşullarında Gelişmeler Maliyet, Euro ve Dolar Kuru Endeksleri (2003=100)	105

GRAFİK LİSTESİ

	Sayfa No
Grafik 1: Türkiye' nin Toplam İhracatında Tekstilin Payı	80
Grafik 2: 2000- 2008 Yıllarında Türkiye' nin Toplam İhracatındaki ve Tekstil İhracatındaki Değişim	81
Grafik 3: 1990 – 2008 Yıllarında Tekstil İthalatındaki Seyir	85
Grafik 4: 1990–2008 Yıllarında Tekstil İthalatının Toplam İthalattaki Payı	85
Grafik 5: 2000 – 2008 Yılları İhracat ve İthalat	86
Grafik 6: 2000- 2008 Yıllarında Toplam İhracatındaki Değişim	88
Grafik 7: 2000 – 2008 Yıllarında Tekstil İhracat ve İthalatındaki Değişim	90
Grafik 8: 2000 – 2008 Yıllarında Döviz Kurları	95
Grafik 9: 2000 – 2008 Yıllarında Tekstil İhracatı	106
Grafik 10: 2000- 2008 Yıllarında Tekstil İthalatındaki Seyir	107

KISALTMALAR

a.g.e. Adı Geçen Eser

AB Avrupa Birliği

ABD Amerika Birleşik Devletleri

Ar-Ge Araştırma Geliştirme

ATMI Amerikan Tekstil Üreticileri Enstitüsü

AMTAC Amerikan Üreticileri Ticari Eylem Koalisyonu

bkz. Bakınız

CAM Bilgisayar Destekli Üretim

CAD Bilgisayar Destekli Tasarım

DİE Devlet İstatistik Enstitüsü

DPTM Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
DTM Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTÖ Dünya Ticaret Örgütü
GATT Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GB Gümrük Birliği
GSMH Gayri Safi Milli Hasıla
EFTA Avrupa Serbest Ticaret Birliği
KDV Katma Değer Vergisi
İGEME İhracatı Geliştirme ve Etüd Merkezi
ILO Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF Uluslararası Para Fonu
ISO Uluslararası Standartlar Örgütü
İTKİB İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği
KOBİ Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
ML Marshall – Lerner Koşulu
OECD Ekonomi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
RDK Reel Döviz Kuru
STA Serbest Ticaret Anlaşması
SGP Satınalma Gücü Paritesi
TCMB Türkiye Cumhuriyet Merkez
TEFE Toptan Eşya Fiyatları Endeksi
TÜFE Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu
Ür-Ge Üretim Geliştirme

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

2000- 2008 Yıllarında Döviz Kurlarındaki Değişimin Tekstil İhracatına Etkileri

Selahaddin Sami Üzmez

Marmara Üniversitesi
Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü
Sermaye Piyasası Ve Borsa Anabilim Dalı

Türk tekstil sektörü 1950 li yıllarda başlayan ihracat sürecini, 1980’li yıllarda hızlı büyüme ile desteklemiş ve 1980’li yıllarda başlamış olduğu hızlı büyüme ve gelişme ivmesini 30 yıldır sürdürmektedir. Türk tekstil sanayi, pamuk üretiminden hazır giyim üretimine kadar güçlü bir potansiyele sahiptir. Tekstil sektörü, Türkiye ekonomisi için stratejik önemi olan bir sektör konumundadır.

Döviz kurlarına ihracatı arttırmak için yapılacak müdahaleler sektörel bazda etkin olacaktır. İhraç edilen ürünün maliyetini oluşturan girdiler yerli kaynaklardan üretiliyorsa farklı, ithal edilen hammadde veya yarımamülden üretiliyorsa sonuç farklı olacaktır. Türk tekstil sektörü ithalata dayalı ihracat yapar durumunda olduğu için, kurlarda meydana gelecek artış ithal girdi fiyatlarını, dolayısıyla üretim maliyetini etkileyecektir.

İhracat sadece döviz kurundan değil, onunla birlikte girdi maliyetlerinin yapısı, verimlilik, üretim kapasitesi, fiyat politikası, dış talep ve uluslararası piyasaların yapısı gibi faktörlerden de etkilenmektedir. Bundan dolayı sadece döviz kuru politikasıyla ihracatı arttırmaya çalışmak başarılı sonuç vermeyecektir. Belirsizliklerin azaltılmasına yönelik uygulamalar, ihracatı daha az dalgalanır hale getirecektir.

Anahtar Kelimeler: 1) Döviz Kuru
3)Türk Tekstil Sektörü
Etkileri

2) Döviz Kuru Politikaları
4) Tekstil İhracatı 5) Döviz Kurunun

ABSTRACT

THE EFFECTS OF EXCHANGE RATE CHANGES, ON EXPORT IN TEXTILE INDUSTRY IN THE YEARS 2000-2008

Selahattin Sami Üzmez

**Marmara University
Institute of Banking and Insurance
Department of Capital Market and Stock Market**

Turkish textile sector that started the exporting process in 1950s, has supported it with the rapid growth in 1980s and has continued this growth and development for 30 years. Turkish textile industry has a strong potential, from production of cotton, to garment production. Textile has a strategic importance for Turkey's economy.

The exchange rate interventions that made for increasing the export, will be effective in the sector. The results will be different, when inputs that create the cost of production, produced by local resources, than inputs produced by imported raw materials or semi-finished materials..

Turkish textile sector is in a condition of import-based export, so that an increase in exchange rates will affect the price of imported inputs and also cost of production.

Export, not only affected from exchange rates, but also affected from cost of inputs, efficiency, capacity of production, pricing policies, external demand and the structure of international markets. Therefore, try to increase export by only exchange rate effects, will not give successful results. The implementations for reducing uncertainties, will cause less fluctuations in export.

Key words: 1) Exchange rate 2) Exchange Rate Policies 3) Turkish textile sector
4) Export in textile 5) Effects of Exchange Rate

GİRİŞ

Ülkemizde sanayileşme süreci tekstil sektörü ile başlamıştır. Cumhuriyetin kuruluşunda ithalatçı konumunda olduğumuz sektörde, 1950'den itibaren sürekli ihracatçı ülke konumuna gelinmiştir. Tekstil sektörü, imalat sanayimizin gelişmesinde, ülke ihracatımızın artmasında, artan nüfusumuza istihdam sağlamada, kısaca ülkemizin ekonomik kalkınmasında önemli roller oynamıştır.

Gelişmiş ülkelerin sanayileşmesinde genellikle ilk sektör tekstil olmuştur. Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında önemli bir yeri olan tekstil sektörü, Türkiye ekonomisine otomotiv sektöründen sonra en fazla katkıyı sağlayan sektör durumundadır. Sektör üretiminin yarısından fazlasını ihraç etmektedir.

Bu tez çalışmasında 2000- 2008 yılları arasında döviz kurlarındaki değişimin, tekstil sektörü ihracatımıza etkileri incelenecektir. Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, döviz kurunun tanımı, türleri, döviz piyasası, döviz kurundaki değişmeye etki eden faktörler, kurların ihracata etkileri, uygulanan döviz kuru politikalarının ihracata etkileri, döviz kuru sistemleri ve ihracata etkileri, döviz kuru politikaları ve ihracata etkileri, döviz kuru riski ve bu riskten korunma metotları ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise tekstil tanımlanarak, dünya tekstil sektörü, sektörün dünyadaki konumu ve ticaret hacmi, Türk tekstil sektörünün tarihsel süreci, mevcut durumu, alt sektörlerin durumu, yapısı, sektörün ekonomideki yeri, dış ticaretimizdeki yeri, tekstil ihracatı, tekstil ithalatı, döviz kurlarındaki değişimlerin tekstil ihracatına etkileri, tekstil sektörünün rekabet yeteneği, rekabet gücü açısından uluslar arası karşılaştırmalar irdelenmiş, Türk tekstil ve konfeksiyon sektörünün güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsatları, tehditleri ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÖVİZ KURUNUN TANIMI, TÜRLERİ, BELİRLENMESİ, DÖVİZ KURU PİYASASI VE DÖVİZ KURU REJİMLERİNDE UYGULANAN POLİTİKALARI

1.DÖVİZ KURUNUN TANIMI, KAPSAMI VE DÖVİZ PİYASASI

1.1. Döviz Kurunun Tanımı

Karşılığında mal ve hizmet almaya ve vermeye; bunların ekonomik değerlerini takas etmeye yarayan üzerinde rakamsal değerler taşıyan kâğıda para denir. Bağımsız her ülke, milli bir para sistemine sahiptir. Ülke içinde geçerli olan para birimi ülkenin milli parasıdır. Ancak uluslararası işlemlerde en az iki değişik para birimi kullanılmaktadır.

Yaygın kullanımda yabancı ülke paralarına genel olarak "**döviz**" denilmektedir. Ancak teknik olarak nakit şeklinde olan eldeki paraya "efektif", nakte dönüştürülebilir olanlara (banka havalesi, ödeme emri, döviz poliçeleri, mevduat sertifikaları, seyahat çekleri vb.) da döviz adı verilmektedir.

Türkiye’de yerleşik ve yerleşik olmayan kişiler döviz ve Türk Lirası üzerinden işlem yapabilirler. Kişilerin döviz bulundurmaları serbesttir ve dövizlerin kaynağı sorulamaz. Dolayısı ile;

- Gerçek Kişiler,
- Tüzel Kişiler
- Bankalar
- Yetkili Müesseseler
- Özel Finans Kurumları
- Kıymetli Maden Aracı Kuruluşları

- Şirketler
- Türkiye Posta İdaresi

birbirleri ile serbestçe döviz üzerinden işlem yapabilirler.

Yabancı ülke paralarının fiyatına **döviz kuru** denilmektedir. Döviz kuru, iki ulusal para arasındaki değişim oranı olarak da tanımlanabilir. Ülkemizde döviz kurları 1 birim yabancı paranın Türk Lirası karşılığı olarak ilan edilmektedir. Döviz kuru iki ulusal para biriminin birbiri cinsinden ifade edilen fiyattır ve bu fiyat da diğer fiyatlar gibi arz ve talebe göre değişkenlik göstermektedir. Yabancı paraya talebin arttığı durumlarda yabancı paraların fiyatı Türk Lirasına göre değer kazanacak, Türk Lirasına olan talebin arttığı durumlarda ise Türk Lirası yabancı paralara göre değer kazanacaktır.¹

1.2. Döviz Kurunun Kapsamı

Döviz efektif ve kaydi nitelik taşıyabilir. Uluslararası ödemeler büyük ölçüde efektif dövizle değil, kaydi dövizle gerçekleştirilir. Çünkü efektif dövizin nakli riskli ve masraflıdır. Türkiye’de döviz rejimine ilişkin bazı tanımlamalar şu şekildedir. Buna göre Türk Parası; Türkiye Cumhuriyeti yasalarına göre Türkiye’de tedavülde bulunan veya tedavülden kaldırılmış olsa bile değiştirme süresi dolmamış olan paralardır. Efektif; Latince “effectus” tan türetilmiştir. Yabancı ülke kâğıt parası veya banknotu ile altın ve gümüşe, kambiyo işlemlerinde efektif denir. Ancak günümüzde kısaca, banknot şeklindeki bütün yabancı ülke paraları şeklinde tanımlanır. Döviz, efektif dâhil yabancı parayla ödemeyi sağlayan her çeşit hesap, belge ve vasıtalarıdır.²

Döviz piyasaları, alıcı ve satıcıların çok sayıda olması, dövizin homojen olması , paraların bozdurulabilirliğinden ötürü bölünebilir olması , haber alışların mükemmel olması ve piyasaya giriş çıkışların serbest olması nedeniyle tam rekabet koşullarına en çok yaklaşan piyasalar olma özelliğini taşır.³

¹ http://www.tcmb.gov.tr/yeni/gen_sek/mudahale2.htm.(08.03.2010)

² Erol Kutlu, İthalat ve İhracat Uygulamaları, Anadolu Üniversitesi, AÖF Yayınları, Eskişehir, 2000,s.134

³ Zafer Tunca Makro İktisat,4.bs. İstanbul, Filiz Kitabevi, 2005,s.310

Kambiyo sözcüğü, Latince “combiare” den gelir ve değiştirmek anlamında kullanılır. Nakit, döviz, altın, senet gibi menkul değerler üzerine yapılan işlemleri kapsar. Kambiyo sözcüğü Türkçede efektifin tersi olarak ta kullanılmaktadır. Bu anlamda kambiyo, yabancı ülke parasıyla yazılı ticari senet, havale ve çek şeklindeki dövizlerdir. Türkçede döviz ve kambiyo sözcükleri yabancı ülke parasını ve bu ülke parası üzerinden düzenlenen ticari senet, çek, havale gibi ödeme araçlarını ifade etmek üzere birbirlerinin yerlerine kullanılmaktadır.⁴

Döviz kuru (Kambiyo kuru, Parite); bir yabancı paranın ulusal para cinsinden fiyatıdır. Yabancı paradan bir birim alabilmek için ulusal paradan kaç birim vermek gerektiğini gösterir. Döviz kuru, ülkeler arasında fiyat ve maliyet karşılaştırmaları yapılmasını sağlar.

Döviz kuru iki şekilde ifade edilebilir;

1. Enserten (Belirsiz) Kur; Bir birim yabancı paranın ulusal para cinsinden fiyatıdır.
2. Serten (Belirli) Kur; Bir birim ulusal paranın yabancı para cinsinden fiyatıdır.

Uygulamada döviz kurları genellikle yabancı para birimi esas alınarak yani bir birim dövizin ulusal para cinsinden fiyatı belirlenir. Bu yöntem dolaysız kotasyon (enserten- belirsiz) yöntemi (direct quation) denir. Bu yöntem Avrupa Usulü (European Terms) olarak ta bilinir. Öte yandan, döviz kurlarını bir birim ulusal para ile değiştirilen yabancı para miktarı şeklinde de (serten-belirli) tanımlamak mümkündür. Bu yöntem de dolaylı kotasyon yöntemi (indirect quation) denir.⁵

Döviz kurunun başlıca üç özelliği mevcuttur. Birinci özelliği; döviz kurunun etkin bir araç olmasıdır. Gerçekten de bir ülke ulusal parasının yabancı paralar cinsinden değeri olarak tarif edilen döviz kurunun yükseltip alçaltılması (devalüasyon ve revalüasyon) bir ülke ekonomisinin ithalat, ihracat, fiyatlar genel seviyesi, üretim, tüketim, gelir dağılımı ve istihdam gibi çeşitli yönden hızla ve önemli ölçüde

⁴ S.Rıdvan Karluk, Uluslararası Ekonomi, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. , 4. Baskı, Eskişehir,1995, s.311

⁵ Halil Seyidoğlu, Uluslararası Finans, Güzem Yayınları İkinci Baskı,1997, s.82

etkileyecek güçtedir. İkinci özelliği; uluslararası bir araç olmasıdır. Bir ülkede meydana getirilen döviz kuru değişikliği, sadece o ülke ekonomisini etkilemekle kalmaz, o ülke ile ekonomik ilişkileri olan diğer ülkeleri de etkiler. Döviz kurunu değiştiren ülkenin; uluslararası ekonomik önemi ne kadar büyükse, yapacağı döviz kuru ayarlamalarının diğer ekonomilerde meydana getireceği etkiler o kadar büyük olur. Döviz kurunun üçüncü özelliği ise bu aracın kullanılmasında duygusal etkilerin ağır basmasıdır. Şartlar ne kadar gerektirirse gerektirsin bir hükümet kolayca milli paranın değerini düşürüp devalüasyon yapamaz. Yapılacak her devalüasyonun milli prestiji sarsacağını düşünür. Devalüe edilen paralara, uluslararası güven sarsılır ve uluslararası piyasalarda bu paraya karşı isteksiz davranılmasına yol açar. Bu tür bir duygusal tutum, değeri resmen düşürülen paranın daha da değer kaybetmesine sebep olur. Döviz kurunun bu üç özelliği, bu aracın sık sık başvurulmuş bir araç olmasını engellemiştir. Dünya üzerindeki tüm ülkeler mecbur kalmadıkça ne devalüasyonu ne de revalüasyonu uygulamak isterler.⁶

1.3 Döviz Alış Kuru ve Döviz Satış Kuru

Döviz kurları bankalar ve döviz ticateri yapan kuruluşlar tarafından döviz alış kuru (bid rate) ve satış kuru (ask rate) olarak ayrı ayrı ilan edilir. Satış kurları alış kurlarının üzerindedir, yani banka dövizini düşük fiyattan alıp yüksek fiyattan satar. Alış ve satış kurları arasındaki farka **kur marjı (spread) denir**. Bu fark işlem giderlerini ve karı kapsar. Örneğin satış kuru PS ve alış kuru PA ile gösterilirse bu dönüştürme işlemi aşağıdaki formüle göre yapılabilir;

$$\text{Marj yüzdesi} = (\text{PS} - \text{PA} / \text{PS}) \times 100$$

Alış ve satış kurlarının farklı oluş nedenleri; birinci olarak, yapılan döviz işleminin tutarı önem taşır. Büyük miktarlardaki işlemlerde alım-satım marjı düşük, küçük miktarlardaki işlemlerde ise yüksektir. Çünkü her iki işlemde de gerekli kâğıt, haberleşme ve idari giderler tutarı aynıdır. İkinci olarak ilgili yabancı paranın piyasasındaki istikrarsızlıklar etkili olur. Döviz fiyatındaki iniş ve çıkışlar arttıkça

⁶ Vural Savaş, Politik İktisat, Beta Basım, 2. Baskı, İstanbul, 1994, s.286

marjlar da büyür. Çünkü bu durumda bankanın kur değişimlerine karşı kendini güvenceye alması güçleşecektir. Üçüncü olarak o paranın gelecekteki piyasa koşulları hakkındaki beklentilerin etkisi vardır. Piyasada istikrarsızlık beklentileri ile birlikte marjlar da artar. Özellikle kriz dönemlerinde bu farklar aşırı biçimlerde yükselir ve krizin en ileri boyutlara ulaştığı durumlarda alış verişler durdurulur.⁷

1.4. Dolaysız Kur ve Çapraz Kur

Hemen her ülkede döviz ticareti ile uğraşan bankalar ve öteki mali kurumlar, ulusal paralarıyla ilgili kurların belirlenmesinde Amerikan dolarını esas alırlar. Her ülkede kurların genellikle dolar cinsinden belirlenmesi hesaplamalarda büyük kolaylık sağlar. Genellikle dünyadaki çeşitli piyasalarda kurların belirlenmesinde Amerikan dolarının esas alınmasının amacı; doların İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası mali ve ticari piyasalarda İngiliz sterlininin yerini almasıdır. Bunda, Amerikan ekonomisinin dünya ekonomisindeki ağırlığı ile ABD'de gelişmiş ve etkin işleyen mali piyasaların bulunuşunun büyük etkisi vardır. Dolar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uygulanan uluslararası para sisteminde (Bretton Woods) anahtar para konumdaydı. Uluslararası piyasalarda Amerikan dolarının anahtar para konumunda olması döviz piyasalarında kolaylık sağlayıcı bir uygulamadır. Amerikan doları ile ulusal para arasındaki değişim oranı otomatik biçimde bulunabilir.

Farklı paraların kurlarının dolar gibi ortak bir para üzerinden hesaplanmasına çapraz kur (cross rates) yöntemi denir. İki ulusal para arasında piyasada fiilen uygulanan değişim oranına **dolaysız kur** (direct exchange rates) denir. İşlem giderlerini sıfır olarak kabul ettiğimizde, dolar dışı dövizlerle ulusal paralar arasında belirlenen kurlar, bu paraların dolar karşısındaki değişim oranlarına göre (çapraz kurlardan) belirlenen dolaylı kurlardan farklı olmamalıdır. Böyle bir uygulama döviz piyasalarındaki gereksiz karışıklığı önlemekte ve piyasa işlemlerine açıklık ve basitlik getirmektedir. Bu durumda tüm ülkelerinin paralarının birbirlerine çevrilmesine gerek yoktur. Zaten tüm ülke paraları birbirlerine kote edilmesi adeta olanaksızdır. Çünkü dünyada 180'e yakın farklı ülke parasının olduğunu kabul edersek bu durumda söz

⁷ Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Güzem Yayınları, Geliştirilmiş 13.Baskı, İstanbul 1999,s.296

konusu ülkelerin paraları arasında $180 \times 179 = 32.220$ farklı kur düzenlenmesi gerekir. Bu kadar farklı kur uygulanması ise hemen hemen olanaksızdır. Doların tek bir değer standardı olarak kullanılması, bu karmaşık durumu ortadan kaldırmaktadır.⁸

1.5. Nominal Kur ve Reel Kur

Nominal döviz kuru parasal bir kavram olarak iki para biriminin görelî fiyatını göstermektedir. Örneğin, resmi merciler tarafından her gün, kısa veya uzun aralarla tespit ve ilan edilen kura nominal döviz kuru denmektedir.

Nominal döviz kuru, reel döviz kuru (RDK) ile iki ülkedeki fiyat düzeylerine bağlıdır. Yurtiçi fiyat yükseldiği zaman nominal döviz kuru düşer. Bu nedenle ülke parasının değeri düşeceği için ülke parası daha az yabancı para satın alacaktır. Eğer yabancı bir ülkenin fiyat düzeyi yükselirse, o zaman nominal döviz kuru yükselir. Bu kez de yabancı paranın değeri daha az olacağı için, bir ülke para birimi ile daha fazla yabancı ülke parasından satın alınabilecektir.⁹

Reel döviz kuru tanımı üç şekilde yapılabilmektedir. Bunlardan birincisi ticarete konu olan ve olmayan mal ayrımına göre yapılan tanım, ikincisi satın alma gücü paritesi teorisi temel alınarak yapılan tanım ve üçüncüsü reel efektif döviz kuru tanımıdır.

—Ticarete konu olan ve olmayan mal ayrımına göre yapılan tanım; Teorik çalışmaların çoğunda reel döviz kuru, ticarete konu olmayan ve olan malların görelî fiyatı olarak tanımlanmaktadır.

Ticarete konu olmayan mal fiyatları

RDK = _____

Ticarete konu olan mal fiyatları

⁸ Seyidoğlu, a.g. e. , s. 298- 299

⁹ M. İlker Parasız, Modern Makro Ekonominin Temelleri, Ezgi Kitabevi, İkinci Baskı, Bursa, 2000,s.350-356

Yukarıdaki gibi tanımlanan reel döviz kuru, ticarete konu olan malların yurtiçi maliyetini göstermektedir. Reel döviz kurunun artması yani reel kurda görülen bir değerlenme, ticarete konu olan malların yurtiçi üretim maliyetinin görece olarak arttığını göstermektedir. Bu tanım kaynakların ticarete konu olan ve olmayan sektörler arasında dağılımının yansıtmasıdır. Reel döviz kurunun azalması, ticarete konu olan malların üretimdeki karlılığın görece olarak artmasına yol açarak, kaynakları ticarete konu olmayan sektörlerden, ticarete konu olan sektörlerimize kaydıracaktır. Bu tanım analitik bakımdan cazip olmakla birlikte, pratikte doğrudan bir karşılığı olmaması nedeniyle yaygın bir şekilde kullanılmamaktadır.

Yaygın olarak kullanılan alternatif yaklaşım ise RDK'yı yurtiçi fiyat endeksinin yabancı fiyat endeksine oranı olarak tanımlamaktadır. Aslında bahsedilen bu iki kur tanım kavramsal olarak farklı olsa bile, bazı varsayımlar altında, birbirine çok yaklaşırlar. Örneğin, satın alma gücü paritesi varsayımı altında, ticarete konu olan ve olmayan malların görece fiyatı olarak belirlenen RDK tanımı, yurtiçi fiyat endeksinin yabancı fiyat endeksine oranı olarak belirlenen RDK tanımına oldukça yakındır. Aralarındaki temel fark, yurtiçi fiyat endeksinin yabancı fiyat endeksine oranı olarak belirlenen RDK tanımının sadece ticarete konu olan ve olmayan malların yurtiçi görece fiyatını değil, yurtdışı görece fiyatını da yansıtmasıdır. Bu nedenle, yurtiçi fiyat endeksinin yabancı fiyat endeksine oranı olarak belirlenen RDK tanımının daha kapsamlı bir RDK tanımı olduğu öne sürülmektedir.¹⁰

Satın alma Gücü Paritesi Tanımı; bu tanıma göre uzun dönemde reel döviz kuru, yabancı ülke fiyatlarının (P^*), yurtiçi fiyatlara (P) oranı ile düzeltilmiş nominal döviz kuru (e) çarpımı olup, matematiksel olarak;

$$r_{PPP} = \frac{eP^*}{P}$$

¹⁰ www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/reel_efktf/REDKHesaplamasi.pdf, s.1-2, (09.03.2010)

şeklinde ifade edilmektedir ¹¹. Bu şekilde belirlenen reel döviz kuru ticarete konu olan ve olmayan malların sadece yurtiçi görelî fiyatını değil yurtdışı görelî fiyatını da yansıtmaktadır. Nominal kurların yurtdışı enflasyon oranı ile yurtiçi enflasyon oranına göre düzeltilmesi sonucu elde edilmektedir.

Reel Efektif Döviz Kuru; Yukarıda yapılan tanımlar ülkenin dış ticaretini tek bir ülke ile yaptığı varsayımına dayanmaktadır. Fakat günümüzde ülkeler dış ticaretlerini birden fazla ülke ile yapmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında reel efektif döviz kuru; dış ticaretin söz konusu olduğu ülkelere karşılık gelen reel döviz kurları belli kıstaslara göre ağırlandırılarak yapılır. Eğer bir ekonomide, ihraç mallarına, çeşitli araçlar kullanılarak sübvansiyonda bulunuluyorsa, bu durumda ihraç sübvansiyonlarını da kapsayan reel efektif döviz kurundaki gelişmeleri de ele almak yararlı olacaktır. Eğer reel efektif döviz kurunda bir artış oluyorsa, nisbi olarak ihraç malları üretiminin yurt içinde üretilen mallara göre karlı olduğu sonucu ortaya çıkar. Bu sebeple kurdaki artış, ihracat sektörünün çeşitli sübvansiyon araçlarıyla teşvik edildiğini gösterir. Reel efektif döviz kuru v olarak tanımlanırsa;

$$v = [e (1 + (NSO) P^*)] / P$$

formülü ile hesaplamak mümkündür. Burada P^* ihraç mallarının yurtdışı fiyatını, NSO nominal sübvansiyon oranını, e nominal döviz kurunu göstermektedir. ¹²

1.6.Döviz Piyasası

Günümüzde döviz piyasaları fiziksel mekanlar olmayıp, elektronik iletişim ağı ile birbirine bağlanmış ve kendi işyerlerinden faaliyet gösteren katılımcıların oluşturduğu bir piyasadır. Döviz piyasasında katılımcılar genellikle telefon ya da bilgisayarlar aracılığı ile birbirleriyle iletişim kurarlar. Döviz almak ya da satmak isteyen katılımcılar diğer katılımcıların fiyatlarını bilgisayar ekranları aracılığı ile

¹¹ Ahmet N.Kıpıcı ve Mehtap Kesriyeli, Reel Döviz Kuru Tanımları ve Hesaplama Yöntemleri, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, Yayın no: 97/1, Ankara,1997

¹² Rıdvan Karluk, Türkiye Ekonomisi, Beta Basım, 6.Baskı, İstanbul;1999,s.541

anında görebilmektedir. Böylelikle uygun buldukları fiyatı veren katılımcıyla anında iletişim kurabilir ve kendi aralarında işlem yapabilirler.

Döviz piyasası, yabancı paraların alınıp satıldığı bir sistemdir. Bu piyasada döviz arz ve talebi karşılanır, bir ulusal para başka bir ulusal paraya dönüştürülebilir. Piyasanın üyeleri; bankalar, mali kuruluşlar, ihracatçı ve ithalatçılar, şirketler, kamu kuruluşları ve merkez bankalarıdır. Genel olarak döviz piyasası olarak tanımlanan bu sistemin içinde organize olmuş piyasalar yer alır. Örneğin, ülkemizde bankaların kendi aralarında oluşturdukları bir bankalar arası döviz piyasası ve buna ek olarak, Merkez Bankası bünyesinde de bir Döviz ve Efektif piyasası bulunmaktadır. Bu piyasanın kurulmasının nedeni bankalararası döviz ve efektif kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlamaktır. Merkez Bankası bu sistemi kurarak döviz ve efektif alım satımlarına güvenli bir sistemde aracılık etmektedir. Adı geçen piyasalar aracılığı ile döviz fazlası olan ekonomik birimlerden döviz açığı olan ekonomik birimlere fon akımı hızlanmış ve döviz kurlarının piyasa koşullarında belirlenmesi sağlanmıştır. Merkez bankası nezdindeki Döviz ve Efektif Piyasaları 'n da Bankalar, Özel Finans Kurumları ve Yetkili müesseseler işlem yapabilmektedir.¹³

1.6.1. Döviz Talebi

Döviz talebi, yabancılara ödemede bulunmak için talep edilen toplam yabancı para miktarıdır. Döviz talep eğrisi, döviz kurlarındaki değişme ile ters orantılı olarak artar. Negatif eğimli bir eğridir ve bu sebeple normal talep eğrisine benzer. Döviz kuru yükselirse, normal olarak döviz talebi azalır. Çünkü yüksek kur, ülkeden borç ödeyeceklerin belli miktarda yabancı para için daha fazla milli para vermelerini gerektirir.¹⁴ Ayrıca döviz kurlarının yükselmesi, ithal malların ulusal para cinsinden fiyatlarını yükseltir. Bu, yabancı malların talebini azaltır, döviz talebi düşer. Döviz kurlarının düşmesi yani ulusal paranın değer kazanması durumunda ise, ithal malların ulusal para cinsinden fiyatı daha ucuz hale gelecek, ithalat azalacaktır. Bunun sonucu olarak da daha çok döviz talep edilecek ve döviz talebi artacaktır.

¹³ .http://www.tcmb.gov.tr/yeni/gen_sek/mudahale2.htm. (08.03.2010)

¹⁴ S.Rıdvan Karluk, Uluslararası Ekonomi, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 4. Baskı, Eskişehir,1995, s.311

Döviz talebi türev bir taleptir. Çeşitli mal ve hizmetleri ithal edebilmek amacıyla döviz talep edilir. Döviz talebine etki eden faktörler şunlardır;¹⁵

- Ülkenin ithal mallarına olan talebinin fiyat esnekliği
- Ülkede ithalata rakip malların arzının esnekliği
- İthal malları arzının fiyat esnekliği
- Ülkenin ithal etmiş olduğu mallara yönelen diğer ülke taleplerinin fiyat esnekliği.

Kısaca diyebiliriz ki; döviz talep eğrisi negatif eğimlidir ve döviz kuru ile döviz talebi arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Döviz kurundaki yükseliş döviz talebinin düşmesine, döviz kurlarındaki düşüş ise döviz talebinin artmasına neden olur.

1.6.2. Döviz Arzı

Döviz arzı, herhangi bir şekilde elde edilen ve milli paraya dönüştürülmek için döviz piyasasına arz edilen yabancı paralardır. Ülkenin döviz kuru yükselirse normal olarak döviz arzı artar. Çünkü yüksek kur ülkeden alacaklıların daha fazla milli para elde etmelerine yol açar. Ayrıca döviz kurundaki bir yükseliş, ulusal paranın değer kaybetmesi anlamına geldiğinden ülkenin ihraç mallarının fiyatları yabancılara ucuz gelir. Yani ihraç malın yabancı para cinsinden fiyatı düşer. Böylece ülkenin ihracatı ve döviz arzı artar. Döviz kurlarının düşmesi durumunda ise, tam tersi olacak, ihraç mallarının yabancı para cinsinden fiyatı artacaktır. Böylece ihracat azalacaktır. Bu durum da ülkenin döviz arzının azalmasına yol açar.

Döviz kuru değişimleri karşısında döviz arzının gösterdiği duyarlılık derecesi anlamına gelen döviz arz elastikiyeti, ihraç mallarının iç arz elastikiyeti ile ihraç mallarının dış talep elastikiyetine bağlıdır.¹⁶

¹⁵ Karluk, 1995, ,a.g. e. , s.329- 330

¹⁶ Güran, 1987, a.g. e. , s.19- 20

Döviz arzına etki eden faktörler şunlardır;

- Ülkenin ihracatına olan talebin fiyat esnekliği
- Ülkenin ihracatına rakip yabancı mal arzının fiyat esnekliği
- İhraç edilen malların arzının fiyat esnekliği
- Ülkede ihraç edilen mallara olan iç talebin fiyat esnekliği.

Döviz arz eğrisinin pozitif eğimli olması, ihraç mallarının dış talep esnekliğinin birden yüksek olmasının sonucudur. Döviz kurlarındaki değişme ülkenin ihracat gelirleri yani döviz arzı üzerinde biri olumlu, diğeri olumsuz iki etki yapar. Olumsuz etki yabancı para bazında fiyatta meydana gelen düşmedir. Olumlu etki ise, fiyatın düşmesi sonucu ortaya çıkan miktar artışıdır. Dolayısıyla belirli bir fiyat düşüşü karşısında talep hacminde ne ölçüde genişleme olursa döviz arzındaki artış da o ölçüde yüksek olacaktır.

1.6.3. Denge Döviz Kuru

Döviz arz ve talebinin eşitlendiği noktada döviz piyasası dengesi sağlanır. Bu eşitliği sağlayan döviz kuruna denge döviz kuru denir.

Döviz arz ve talep eğrilerine etki eden değişmeler nedeniyle piyasadaki denge döviz kuru değişecektir. Oluşan denge döviz kuru kararlı (istikrarlı) ise ortaya çıkan bir döviz talebi fazlası kurları arttırarak, bir döviz arzı fazlası da kurları düşürerek denge kuruna yeniden ulaşılmasına neden olur. Aksi durumda ise kararsız denge söz konusudur.

Oluşan denge döviz kurunun kararlı olup olmaması, döviz arz ve talep eğrilerinin eğimlerine ve eğimler aynı olduğunda, birbirlerine göre elastikiyetlerine bağlıdır. Denge döviz kurunun kararlılık tanımı içerisinde Walrasian Kararlılık (Walrasian kararlı denge koşulu; denge dışı fiyatın piyasasının işleyişi sonucu denge fiyatına dönüştüğü denge durumudur.)tanımı ve Marshall-Lerner (ML) Koşulu bulunmaktadır. Dış ticaret ile ilgili belirtilen dört elastikiyete bağlı olarak, döviz talep

eğrisi bazı özel durumlar dışında genellikle negatif eğimli olacaktır. Normalde pozitif eğimli olması beklenebilecek olan döviz arz eğrisi ise, tersine elastik (negatif eğimli ya da geriye bükük) bir eğri görünümü de taşıyabilecektir.

Döviz arz ve talep eğrilerinin eğim ve elastikiyetlerine bağlı olarak döviz piyasasında kararlı ve kararsız dengeler oluşabilecektir.¹⁷

2. DÖVİZ KURUNDAKİ DEĞİŞMEYİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Döviz kuru bir fiyat olmasına karşın herhangi bir malın fiyatından farklıdır. Döviz kurundaki bir değişiklik, bir malın fiyatında meydana gelecek değişimin yaratacağı etkiden çok farklı bir etki yaratır. Mesela, buğday fiyatında meydana gelecek bir değişim, sadece buğday arz ve talebi ile en yakın ikame malının (mısır, çavdar, arpa) arz ve talebi üzerinde etkili olur. Buna karşılık döviz kurundaki bir değişim, önce uluslararası ekonomik ilişkilere konu olan mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarını, daha sonra bunlar aracılığıyla diğer piyasaları etkileyerek ekonomide global değişiklikler yaratır.¹⁸

2.1. Ödemeler Dengesi

Ödemeler dengesi, geniş anlamıyla, bir ekonomide yerleşik kişilerin (Merkezi hükümet, parasal otorite, bankalar, gerçek ve tüzel kişiler), diğer ekonomilerde yerleşik kişiler (yurtdışında yerleşikler) ile belli bir dönem içinde yapmış oldukları ekonomik işlemlerin sistematik kayıtlarını elde etmek üzere hazırlanan istatistiki bir rapordur.

Ekonomik işlemler,

- Mal, hizmet ve gelirle ilgili işlemleri,
- Finansal varlık ve yükümlülüklerle ilgili işlemleri,

¹⁷ Güran, 1999 , a.g.e., ss.302-304

¹⁸ Karluk, 1997, a.g. e. , s.310

- Bir ekonomide yerleşik kişilerden diğer bir ekonomide yerleşik kişilere karşılıksız olarak reel ya da finansal kaynakların sağlandığı transferleri kapsar.

Ödemeler dengesi tanımında iki temel kavram bulunmaktadır. Bunlar "ekonomi" ve "yerleşiklik" tir. "Ekonomi" sözcüğü bir hükümet tarafından idare edilen coğrafi bölgeyi ifade ederken, "yerleşikler" deyimini ile bir ekonomide bir yıldan fazla süre ile devamlı ve düzenli olarak ikamet eden, o ekonomi içerisinde faaliyette olan kurum ve kişiler ifade edilmektedir.¹⁹

Ödemeler dengesi, ülkelerin belirli bir süre içinde birbirleri ile gerçekleştirdikleri ekonomik işlemlerin sistematik bir kayıdır. Ödemeler dengesi faktörü, kur değişimlerinin ülkenin hem ticaret hem de cari işlemlerle ilgili diğer kalemleri üzerindeki etkisine dayanır. Bu faktöre göre, ödemeler dengesizlikleri aktif döviz kuru politikaları uygulanarak giderilebilmektedir. Döviz kuru hareketlerinin temelini, mal ve hizmet hareketleri ve bunların toplam ifadesi olan ödemelerdeki denge ve dengesizlikler oluşturmaktadır.

2.2. Gelir Seviyesi

Döviz talebi açısından ele alırsak; bir ülkenin milli gelirinin diğer ülkelere oranla daha fazla artması, her döviz kuru için ülkenin ithalatını arttırır. Arzın aynı kaldığını düşünürsek, döviz kuru yükselir, yani ülkenin parası değer kaybeder. Söz konusu ülkenin gelir seviyesine göre diğer ülkelerde gelir seviyesinin yükselmesi durumunda ise ülkeden yapılan ithalat teşvik edilecek, bu da o ülkeye olan döviz arzını arttıracaktır.²⁰ Döviz arzının artması da döviz arz eğrisini sağa kaydırarak denge döviz kurunu düşürecek, ulusal paranın değer kazanmasına neden olacaktır. Ayrıca gelir düzeyinin artması bireylerin zevk ve tercihlerinde değişmelere yol açacaktır. Bu zevk ve tercihlerdeki değişimler sonucu ithal mallara yönelmesi durumunda, döviz talebi artacak ve denge döviz kuru değişecektir.

¹⁹ <http://www.tcmb.gov.tr/odemedenge/odemet.pdf>, (09.03.2010)

²⁰ Erol İyiboçkurt, "Döviz Kuru Sistem Tartışmaları Altında Dış Ödeme Dengemiz ve Döviz Kuru Politikamızın Derlenmesi (I)", Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: IV, Sayı:2, Kasım, 1983, s32

Ancak bazı araştırmalara göre, iktisadi büyümenin, yani reel milli gelirdede meydana gelen artışın döviz kurları üzerindeki etkisi bu kadar net değildir. Burada önemli olan, iktisadi büyümenin, tüketime mi, yoksa yatırıma mı dayandığıdır. Kısa vadede tüketime dayalı olarak milli gelirdede artış meydana geliyorsa bu artış marjinal ithal eğilimine bağlı olarak ithalatı arttıracaktır. İthalatın artması, türev talep olarak döviz talebini arttıracaktır. Böylece lke parası değer kaybedecektir. Oysa yatırıma dayalı bir büyümenin sonucunda, uzun vadede meydana gelen etkinin, ülke parasının değer kaybetmesi yönünde olmaz. Eğer yatırımlardaki artış sonucunda, üretim maliyetlerinde bir azalma meydana geliyorsa; bunun sonucu olarak, yurtiçinde üretilen malların, ithal mallarının fiyatları sabitken ucuzlaması, ihraç mallarına olan talebi arttırabilir. Ayrıca bu süreç sonunda bir takım yeni ürünler geliştirilebilir ve yurtdışına satılmaya başlanırsa; bu da ihracatın artmasına imkn sağlayabilir. Bu durumda yurtiçinde üretilen malların talebindeki artış, yurtdışında üretilen malların talebinde milli gelir artışı dolayısıyla meydana gelen artışı fazlasıyla telafi edebilir ve böylece, talebi nisbi olarak yükseldiği için ülke parası değer kazanabilir.²¹

2.3. Genel Fiyat Seviyesindeki Değişmeler

Bir ülkede enflasyon oranı dış dünyadan daha yüksekse; o ülke içinde üretilen mallar, yurtdışında üretilenlere kıyasla pahalılaşacak ve ithal mallarına olan talep artacaktır. Buna bağlı olarak, döviz talebi ve milli para arzı yükselecektir (döviz arzının değişmediğini kabul ettiğimizde). lke parası yabancı paralar karşısında değer kaybedecektir. Diğer taraftan, yabancı ülkelerdeki enflasyon oranı, ülkedeki enflasyon oranını aştığında ülke malları nisbi olarak ucuzlar. Böylece yabancı ülke ithalatçıları ülkeden daha fazla mal alır. Bu da ülkeye olan döviz arzını arttırır. Döviz arzı artarsa (döviz talebini değişmediğini kabul ettiğimizde) lke parası yabancı paralar karşısında değer kazanacaktır. Buna göre, enflasyon oranı ile ülke parasının değeri arasında ters bir ilişki vardır.

²¹ nal ağlar, Döviz Kurları Uluslararası Para Sistemi Ve Ekonomik İstikrar, Alfa Yayınları, 1.Baskı, İstanbul,2003, s.80– 81

2.3.1. Faiz Oranları

Kısa vadede, döviz kurlarıyla faiz oranları arasında sıkı bir ilişki vardır. Ancak burada beklentilerinde önemi oldukça fazladır. Uluslararası ticaret yapanlarda tıpkı iç ticaret yapanlar gibi işlem (muamele) amacıyla para tutarlar. Bu balansları tutanlar reel faiz oranları en yüksek olan piyasalarda bunları ödünç verme eğiliminde olacaklardır. Böylece eğer bir ülkenin kısa dönemli, reel faiz oranı diğer ülkelerden yüksek olursa bu ülkeye bir sermaye akımı olacak ve ülke parasının değer kazanması eğilimi ortaya çıkacaktır. Eğer bu kısa dönemli reel faiz oranı düşecek olursa, bu ülkeden çıkış olacak ve ülke parası değer kaybetme eğiliminde olacaktır.²²

2.3.2. Sermaye Hareketleri

Günümüzde sermaye hareketlerinin hacminin, dış ticaret işlemlerinin hacminin 100 katı kadar olduğu tahmin edilmektedir. Sermaye giriş çıkışları, bir ülkedeki döviz miktarını önemli ölçüde değiştirdiğinden, döviz kurları üzerinde büyük bir etkiye sahip olabilmekte ve dolayısıyla döviz kurları ve dış ticaret arasındaki bağı zayıflatmaktadır. Buradan hareketle, döviz kurlarında kısa vadede meydana gelen değişikliklerin temel sebebi olarak sermaye hareketleri kabul edilmektedir. Sermaye hareketlerine yol açan sebepler arasında kısa vadede spekülasyon ve portföy yönetimi ön plana çıkmaktadır. Günümüzde iletişim teknolojisinin önemli ölçüde gelişmesi ve birçok ülkede esnek kur sisteminin benimsenmesi ile kısa vadede paraların değerinde değişimler meydana gelmektedir.

Ülke paralarındaki bu dalgalanmalar belirsizliği arttırdığı için bu sektörde çalışan firmaların karşılaştıkları riskleri yükseltecektir. İstikrarsızlık, ticarete konu olan malları içeren sektörlerle borç veren kurumlarında risklerini ve bu sektörler için sermayenin maliyetini arttıracaktır. Bu birikimli süreç, giderek reel sektörü etkisi altına alacak ve döviz kurlarında başlayan istikrarsızlık zamanla tüm sektörleri etkileyerek, ekonomik istikrarsızlığı besleyecek bir mekanizma durumuna gelecektir.²³

²² Çağlar, a.g. e. , s.83

²³ Aylin Abuk Duygulu, "Döviz Kurlarının Ekonomik İstikrar Açısından Değerlendirilmesi", Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi. Cilt:13, Sayı:1. 1998, s.115

2.3.3. İhraç Mallarının Yurtiçi Fiyatlarındaki Değişmeler

İhraç mallarının yurtiçi fiyatlarındaki değişimin döviz talebini nasıl etkileyeceği ihraç mallarına olan dış talebinin elastikiyetine bağlıdır. Eğer talep, aynı ihraç ürününü diğer ülkelerinde dünya pazarlarına arz etmeleri nedeniyle elastik ise, toplam ihracat miktarı azalacak (bu durum söz konusu ihraç malının fiyatının yükseldiğini kabul ettiğimizde söz konusudur) ve dolayısıyla döviz arzı azalacaktır. Denge döviz kuru yükselecektir. –döviz talebini sabit varsaydığımızda- Bu durumda ülkenin ulusal parası değer kaybedecektir. Eğer talep elastik değil ise, (malın yakın ikamesinin olmaması ve ülkenin malın tek arz edeni olması) ihracat miktarı artacaktır.²⁴ Bu durumda döviz arzı aratacak –döviz talebini sabit varsaydığımızda-ve denge döviz kuru düşürecektir. Bu durumda ise ülkenin ulusal parası değer kazanacaktır.

2.3.4. İthal Mallarının Yurt Dışı Fiyatlarındaki Değişmeler

İthal mallarının yurt dışı fiyatlarındaki değişmelerin döviz kuruna olan etkisi de o malların yurt içi talep elastikiyetlerine bağlıdır. İthal mallarının fiyatı arttığında ve söz konusu malın talep elastikiyetinin yüksek olduğunu kabul ettiğimizde, bu durumda söz konusu mal için daha az harcama yapılacak ve döviz talebi de düşecektir. –döviz arzını sabit kabul ettiğimizde- Bu durumda denge döviz kuru düşecektir ve ulusal para değer kazanacaktır. İthal mallarının fiyatında bir düşme olduğunda ise, talep edilen döviz miktarı artacak –döviz arzını sabit kabul ettiğimizde- denge döviz kuru yükselecek ve ulusal para değer kaybedecektir. Talebin esnek olmaması durumunda ise ithal mallarının fiyatındaki artış, talep miktarını değiştirmedeği halde daha fazla harcama yapılması gerektiğinden döviz talebi artacak, denge döviz kuru yükselecek, ulusal para değer kaybedecektir.²⁵

2.3.5. Tüketici Zevk ve Tercihlerindeki Değişmeler

Döviz arz ve talebinin eşitlendiği noktada belirlenen denge döviz kurunun bir kere belirlendikten sonra değişmemesi gerekir. Fakat döviz arz ve talep eğrileri

²⁴ Richard G.Lipsey, Peter O.Steiner, Douglas D.Purvis, İktisat 2, (Çev: Ömer Faruk Batırel), Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1984, s.307

²⁵ Lipsey, Steiner ve Purvis, a.g. e., s.307

çizilirken sabit kabul edilen bir takım faktörlerdeki değişimler döviz arz ve talep eğrilerini kaydırarak denge döviz kurunu değiştirmektedir. Bu sabit kabul edilen faktörlerden biri de tüketici zevk ve tercihlerindeki değişimlerdir. Örneğin, zevk ve tercihlerdeki değişimler sonucu ithal mallarına olan talebin artması döviz talebini arttıracaktır. Döviz arzını sabit kabul ettiğimizde, döviz talebinin artması denge döviz kurunu yükseltecektir. Bu durumda ulusal para değer kaybedecektir.

2.3.6.Rekabet ve Karlılık Faktörü

Bu faktörün amacı, ihracat yapmayı iç piyasalara göre karlı hale getirerek, ihracat mallarının dış piyasalarda fiyatını düşürmek, rekabet konumunu iyileştirmek, ihracatı arttırmaktır. İhracatın artması ülkeye döviz girişine neden olup, ülkedeki döviz arzını arttıracaktır. Döviz talebi sabitken döviz arzının artması döviz kurunun düşmesine ve ulusal paranın değer kazanmasına neden olur. İthalat açısından ise amaç, yerli malları ithal mallarından ucuz hale getirerek yani ithalatı pahalılaştırarak, ithalatı azaltmaktır. Bu durumda ithalatın azalması, ülkedeki döviz talebini azaltacak, döviz arzını sabit kabul ettiğimizde bu durumda döviz kuru düşecek ve ulusal para değer kazanacaktır.

Bir ülkenin rekabet ve karlılığı ve bu faktöre dayalı olarak kur ayarlanması iki noktadaki değişimin bir sonucudur.

- Dış piyasalardaki fiyatlar, gümrük tarifeleri, döviz kurları veya ülkenin dış piyasalardaki rakiplerinin iç fiyatları, verimlilik seviyeleri, ihracatı destekleme piyasaları ve/veya döviz kurları değiştirir.
- Ülke içi fiyatlar, maliyetler yükselmiş veya verimlilik, ihracat destekleme politikaları değişmiştir. Bu değişimlerden biri veya ikisinin bir sonucu olarak; ülke ihracatının rekabet gücünü koruyamaz hale gelince, bu gücü yeniden sağlamaya yetecek oranda bir devalüasyon yapmaya zorlanacaktır.²⁶

²⁶ Ömer Abuşoğlu, “Döviz Kuru Değişmelerini Belirleyen Faktörler”, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 1987, s.93

2.3.7. Beklentiler

Döviz kurları ile ilgili beklentiler, döviz kurlarının değişmesine neden olacaktır. Beklenti, para arzının arttırılacağı yönünde olursa yurtiçi fiyatların yükseleceği ve buna bağlı olarak ulusal paranın değerinin düşeceği yönünde bir beklenti oluşacak ve ulusal paradan kaçış başlayacaktır. Döviz talebi artacak, denge döviz kurunu değiştirerek ulusal paranın değer kaybetmesine neden olacaktır. Diğer taraftan ulusal paranın değer kazanacağı bekleniyorsa, kişiler ulusal para cinsinden ödenen aktifler almak için harekete geçecekler, ulusal para talebi artacak ve ulusal para değer kazanacaktır.

2.3.8. Diğer Faktörler

Döviz kurunda değişmelere yol açan yukarıda belirtilen faktörlerin dışında diğer bir takım faktörlerde döviz kurunu etkiler.

- Döviz kurlarında hareketliliğe yol açacak dış kaynaklı beklenmedik gelişmeler; yurt dışı piyasalardaki dalgalanmalar, savaş, petrol fiyatlarının artması vb. olabilirken, iç kaynaklı gelişmeler; yönetim biçiminin değişmesi, iç savaş, siyasi istikrarsızlık vb. gelişmeler olmaktadır.²⁷
- Spekülatif akımlar; spekülasyonun piyasalarda istikrar kazanmasına yardımcı olduğu, dalgalanmaların aşırı boyutlara varmasını engellediği yolunda bir düşünce vardır. Esnek kurların da bu sayede, aşırı dalgalanmalar engel olarak istikrar sağlayıcı bir özellik gösterdiği bu rejim taraftarlarınca ileri sürülmüştür.²⁸
- Özel mallara dayalı karlılık analizi; bu gösterge sadece belli bir iki malın dış rekabet konumu ile ilgili olup, döviz kuru değişim oranının bunların dış piyasalardaki rekabet konumunu geliştirecek veya sürdüreceği seviyede belirlenmesi esasına dayanır.²⁹

²⁷ Duygulu, a.g. m., s.109

²⁸ Çağlar, a.g. e. , s. 85-86

²⁹ Abuşoğlu, a.g.m., s.96

- Para ve maliye politikaları, döviz kurunu etkileyen diğer önemli bir faktördür. Para arzının artması, vergi oranlarının değişmesi, doğrudan ve dolaylı vergileme, dışalım vergileri, vergi iadesi vb. düzenlemelerdir. Örneğin, bir ülkede uzun süredir deflasyon yaşıyorsa düşürülen vergi oranlarının ulusal paranın değerini olumlu yada olumsuz etkilemesi beklenir. Buna karşılık yüksek enflasyon yaşanan ülkelerde ise tam zıt bir politikanın uygulanması aynı sonucu doğurur.³⁰
- Düzenleme ve müdahaleler; Merkez Bankaları çeşitli nedenlerle ya belirli yasal düzenlemelerle döviz piyasasına alıcı ve satıcı olarak girerek döviz kurlarını istenilen sınırdan tutmaya çalışmaktadırlar.
- Dövizlerin karaborsa fiyatları; karaborsa veya paralel piyasada oluşan döviz kurlarının da bir gösterge olarak ele alınabileceği belirtilmektedir. Döviz kurları, paralel piyasanın hacmi, genişliği ve buradaki kurların resmi kurlarla aralarındaki farkın büyüklüğüne göre artıp azalacaktır.³¹

2.4. Döviz Kur Sistemleri ve İhracat

Döviz kuru uluslararası ekonomik ilişkiler ve dış denge açısından hayati bir önem taşımaktadır. Dış denge ile iç denge arasındaki karşılıklı bağımlılık ve etkileşim de dikkate alındığında, döviz ekonominin en stratejik araçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Döviz kuru sisteminin önemi de bu faktörün nasıl belirleneceğiyle ilgili olmasındandır. Döviz kuru sistemi, döviz kurlarının nasıl ve hangi güçler tarafından belirleneceği, kurlarda serbestçe ya da resmi kararlarla değişme olup olmayacağı veya hangi ölçülerde olabileceği gibi konularla ilgili kurallar bütünü veya kısaca, “döviz kurlarının belirlenme ve değişim rejimi” olarak tanımlamak mümkündür.³²

Bu tanıma açıklık getirilebilmesi için döviz kuru sistemi ile anlam yakınlığı bulunan iki kavrama değinmek gerekir. Bu kavramlar; Kambiyo Sistemi ve Döviz Kuru

³⁰ Saniye Gümüşelli, Döviz Kuru ve Faiz Oranı Risklerinden Korunma Teknikleri, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Ankara, 1994, s.84

³¹ Abuşoğlu, a.g .m. , s.96

³² Nevzat Güran, Döviz Kuru Sistemleri ve Ekonomik Denge, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1987, s.7

Politikasıdır. Kambiyo Sistemi, döviz kuru sisteminin yanı sıra döviz işlemlerinin serbestlik durumunu ve döviz kurunun fiili düzeyini (efektif döviz kurunu) dolaylı olarak etkileyen kontrolleri de kapsayan daha geniş bir kavramdır. Bununla birlikte, herhangi bir döviz kuru sisteminin tam olarak değerlendirilebilmesi için, kambiyo sisteminin bu yönlerinin de dikkate alınması yerinde olacaktır. Döviz Kuru Politikası ile ilgili olarak, sistem politikalarından oluşan daha genel bir terimdir ve aynı sistem içinde sistemin temeline aykırı olmamak üzere az-çok farklı politikaların izlenmesi mümkündür. Bununla birlikte, izlenen döviz kuru politikaları bir bütün olarak, ülkenin döviz kuru sistemi konusunda ayrıntılarda dâhil olmak üzere, bilgi vereceğinden, bu iki kavram çakışmaktadır.³³

2.5. Döviz Kuru Politikaları ve İhracata Etkileri

2.5.1. Araç Olarak Döviz Kuru Politikaları ve İhracata Etkileri

2.5.1.1. Devalüasyon ve İhracat

Devalüasyon, milli paranın dış değerinin ani ve iradi olarak hükümet kararıyla düşürülmesidir.³⁴ Devalüasyonun sözlük anlamın “değerden düşürülme” dir. Devalüasyon ihracatı şu dört olasılıktan biri çerçevesinde etkilemektedir.

Dış piyasalarda fiyatlar sabit fakat iç fiyatlar yükseliyorsa ve Dış piyasalarda ihraç malları rekabet edemez hale geliyorsa, paranın değer kaybı nisbi fiyatların yapısını yeniden eski düzeyine döndürecek ve ihracatın önündeki fiyat engellerini ortadan kaldıracaktır. İlk durumda ulusal para, yüksek hale geldiği için ihracat giderek gerileyecektir. Bu durumda ortaya çıkan iç ve dış fiyat düzeyi değiştirilmelidir ki, ihracat mümkün olabilsin. Kur değişim oranı iç ve dış fiyatlardaki bozulma ölçüsünde olacaktır.

- İç fiyatların sabit, dış piyasalarda fiyatların gerilediği durumlarda da, ülkenin ihraç ürünleri açısından rekabet gücülüğü ortaya çıkmış olmaktadır. Çünkü dövizle ifade edilen dış fiyatların düşmesi ile ihracatçıların ulusal para ile ifade

³³ Güran, y.a.g. e. , s.7-8

³⁴ Karluk, 1997, a.g.e. , s.343

edilen birim fiyatları da düşmüş olacaktır. Bu yeni fiyat düzeyi maliyet ve belli bir kâr düzeyini karşılamıyorsa ihracat gerileme içine girecektir. Bu durumda paranın değer kaybı ihracatçının, birim ihracattan elde edeceği ulusal para miktarını arttırmak yönünde fonksiyon gösterecektir.

- Veri bir Dış fiyat düzeyinde ülke mallarının maliyetinin yüksekliği dolayısıyla ihraç imkanı bulamıyorsa; devalüasyon iç maliyet ve dış fiyat düzeylerini birbirine yaklaştırma görevi üstlenmiş olur. Gelişmekte olan birçok ülkenin ihracat konusunda karşılaştığı en büyük engellerden birinin maliyet yüksekliği olduğu düşünülürse, paranın değer kayıplarının ne derece önem taşıdığı ortaya çıkmış olmaktadır.

Sonuncu olasılıkta, ihracatın kârlılığı ön plana çıkmaktadır. İç maliyetler dış piyasalarla rekabet edecek düzeydedir. Ancak ihracatın belli riskleri olduğu dikkate alınarak, üretici veya tüccarın dış piyasalarda faaliyet göstermediği ve bütünüyle iç piyasaya dönük olarak çalıştığı durumlarda, paranın değer kaybı dış piyasaların kârlılığını yükseltecek ve böylece iç piyasaya arz edilen mallar dışarıya açılma imkânı bulacaktır.³⁵

2.5.1.2. Revalüasyon ve İhracat

Revalüasyon, devalüasyonun tersidir. Hükümet kararı ile ulusal paranın dış değerinin yükseltilmesidir. Fakat kuramsal yönden tamamen tersi olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü arz ve talebin fiyat artışlarına karşı gösterdiği duyarlılık, fiyat düşüşlerine karşı gösterdiği duyarlılığa eşit değildir. Revalüasyon, eksik değerlenmiş kur politikasının sonucunda ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda ülke, döviz kurunu isteyerek veya koşulların bir sonucu olarak denge döviz kurundan daha az değerlenmiş bir düzeyde tutabilir. Bu durum, sabit kur sisteminde söz konusu olabileceği gibi (Revalüasyon), esnek kur sisteminde (apresisasyon) arz ve talebin karşılıklı etkileşimi sonucunda da ortaya çıkabilir.

Revalüasyon, ülke içi fiyatları pahalandırarak ihracatı azaltmaktadır. Başka bir ifadeyle ihraç mallarını yabancı para cinsinden pahalandırmaktadır. Diğer taraftan ithal

³⁵ Güran, 1987, .a.g.e. , s.107

mallarının fiyatlarını ulusal para cinsinden ucuz hale getirmekte ve böylece ithalatı teşvik etmektedir. Bunun sonucunda ülkenin ödemeler bilançosu fazlasında bir azalma meydana gelmektedir. Revalüasyon, ihracat hacmini ve ülkeye sermaye girişini dolayısıyla likidite ve iç talep düzeyini azaltmaktadır. Böylece, ülkede istihdam, fiyat ve ücret düzeyi de düşmüş olmaktadır.

Eğer ödemeler bilançosu, devamlı fazla veriyor ise, ülkeye istenilenin üzerinde döviz girişi oluyor demektir. Döviz girişi her ne kadar ülke parasının dünya piyasalarında aranmasına yol açsa da, bu, ekonomi açısından bazı sakıncalı durumlar yaratabilmektedir. Dış ödemeler bilançosu fazla veren ülkeler, açık veren ülkeler gibi hemen acil denkleştirici tedbirler almak zorunda değillerdir. Buna rağmen dış ödemeler bilançosu fazlalıklarını gidermeleri için uluslar arası baskılar artmaktadır. Fakat ülkeler, genellikle bu fazlalıkları önlemek için revalüasyon yapmak istemezler. Çünkü revalüasyon, ülkelerin dünya pazarlarındaki rekabet gücünü büyük ölçüde olumsuz yönde etkilemektedir.³⁶

2.5.2. Amaç Olarak Döviz Kuru Politikaları ve İhracat

2.5.2.1. Gerçekçi Kur Politikası ve İhracat

Gerçekçi kur politikası ülkenin ekonomik ilişkide bulunduğu ülkelerle arasındaki enflasyon farkı hesaplanıp belli bir zaman içerisinde kurlara yansıtılarak ulusal paranın değer kazanmasına ya da kaybetmesine yol açmayacak bir kur politikasıdır.

Ülkeler uluslar arası ticarete rekabet edebilme kabiliyetini sürdürmek için düzenleme yapabilirler. Kurlara yapılacak müdahalelerle, üretim yapan firmaların ihracatını veya iç pazara yönelmelerini sağlayabilirler. Kurların yükselmesi ile ithalatı pahalı hale getirip, ihracatı kolaylaştırabilirler.

Gerçekçi kurun iki temel işlevi vardır. Bunlardan ilki, iç ve dış ekonomik koşullar arasında uyum sağlamasıdır. Böylece iç ve dış fiyatlar arasında ki ilişkiyi tek

³⁶ Karluk, 1997, a.g.e. ,s. 347

başına kurar. İkinci işlevi, döviz üreten sektörlerle döviz tüketen sektörlerle eşit davranılmış olur. Diğer taraftan gerçekçi kur politikasının uygulanması, firmaların etkin yönetim ve maliyet minimizasyonu yönünde baskı altında tutacaktır. Bu nedenle, gerçekçi kur politikası sağlıklı ve yansız bir politikadır.

2.5.2.2. Eksik Değerlenmiş Kur Politikası ve İhracat

Bilindiği gibi, eksik değerlenmiş kur politikası, döviz kurlarının enflasyon oranları farkından daha az arttırılması yani döviz kurlarının olması gereken değerinin altında olmasıdır.

Eksik değerlenmiş kur politikası, ulusal paranın reel satınalma gücünü arttırıp, söz konusu ülke için yabancı ülkelerin mal ve hizmetlerini ucuzlatıcı etki doğurur. Bu durumda ihraç malları pahalı hale geldiğinden ekonominin dış rekabet gücü azalır. Bu caydırıcı etki, başka yollarla giderilmediği sürece, ihracatın gerilemesi ve dış pazarların kısmen kaybedilmesi söz konusu olur. Eksik değerlenmiş kur politikasının ilk olumsuz etkisi, maliyetleri yüksek ve rekabet güçlükleri olan marjinal ihracatçı sektörler üzerinde olacaktır. Eksik değerlenmiş kur nedeniyle dış piyasalarda pahalı hale gelen üretim kollarında maliyetler düşürülemediği takdirde, dış talep esnekliğinin yüksek olması durumunda, dış piyasalarda satış zorlukları ile karşılaşılacaktır.

Eksik değerlenmiş kur politikasının ihracat üzerindeki etkisini bir örnekle açıklayabiliriz. Örneğin A ürünün fiyatı 3000 TL ve 1 Euro'nun 2 TL olduğunu varsayalım. Bu durumda malın Euro cinsinden satış fiyatı 1500 Euro'dur. Ekonomide dönem sonunda enflasyon oranının %10 oranında gerçekleştiğini kabul edelim. Malın fiyatının aynı oranda artarak 3300 TL olması gerekir. (Gerçekçi değerlenmiş kur politikasına göre.) Eğer ülkede Euro'nun değeri enflasyon oranının (%10) altında arttıysa –diyelim ki %5 - dönem sonunda 1 Euro'nun değeri dönem sonunda 2,1 TL olacaktır. Bu durumda X malının Euro cinsinden fiyatı yaklaşık 1571 Euro olacaktır. İhracatçı dış alıcıya bu fiyat artışını yansıtamadığı için ihracatçı birim başına 71 Euro zarar edecektir. Bu aradaki fark devletçe sübvans edilmediği zaman ihracatçı pazarını kaybetmemek için ya kârından vazgeçecek ya piyasada lehine bir düzelmeye olacağı beklentisiyle belli bir süre zarara katlanacak veya ihracat yapmayacaktır.

Görüldüğü gibi, eksik değerlenmiş kur politikası ihracatı caydırıcı etkilere sahiptir ve bu durumda ihracata dönük yeni sanayi kurulması olanaksız hale gelir. Ülke sanayisi iç maliyet artışlarını malın fiyatına yansıtmadığından, yüksek maliyetle ürettiği malı dışarıya ucuza satıp zarara uğramak istemeyecektir.

Özetle, eksik değerlenmiş kur politikası ihracatı engellediği ve ithalatı arttırdığı için döviz arzının azalmasına, döviz talebinin artmasına yol açacaktır. Mevcut döviz rezervleri ve dış borçlanma yolu ile ithalatın finansmanı belli bir noktaya kadar devam ettirile bile, belli bir süre sonra ihracatta artış sağlanamayacaktır.

2.5.2.3. Aşırı Değerlenmiş Kur Politikası ve İhracat

Aşırı değerlenmiş kur politikası, döviz kurlarının enflasyon oranları farkından fazla artması, döviz kuru değerinin olması gereken gerçek değerinden daha yüksek belirlenmesidir.

Bu kur politikasının ihracat üzerindeki etkisini bir örnekle açıklarsak; Örneğin B ürününün fiyatı 3000 TL ve 1 avronun 2 TL olduğunu varsayalım. Bu durumda malın avro cinsinden satış fiyatı 1500 avrodur. Ekonomide dönem sonunda enflasyon oranının %10 oranında gerçekleştiğini kabul edelim. Malın fiyatının aynı oranda artarak 3300 TL olması gerekir. (Gerçekçi değerlenmiş kur politikasına göre). Eğer ülkede avro'nun değeri enflasyon oranının (%10) üstünde arttıysa –diyelim ki %20- dönem sonunda 1 avro'nun değeri dönem sonunda 2.40 TL olacaktır. Bu durumda X malının avro cinsinden fiyatı yaklaşık 1375 avro olacaktır. Bu durumda ihracatçı kur farkından dolayı normal kârına ilaveten 125 Euro daha kâr elde edecektir.

Uzun süre ve belirgin bir biçimde aşırı değerlenmiş kur politikası izlenen bir ekonomide, dış ticaret bilânçosu fazlalık verir ve döviz rezervleri olumlu yönde gelişir. İhracatçı ve döviz üreten sektörler ekonominin canlı, gelişen sektörleri olurlar. Bu tip ekonomilerde sanayileşme karşılaştırmalı üstünlüklerin ötesinde, dışa dönük bir biçimde gelişir. Aşırı değerlendirme, uzun dönemde rekabet gücü azalan ya da pazarı terk edeceği işaretleri veren sektörlerle kaynak aktararak, korumacılık baskılarını arttırabilir. Aşırı değerlenmiş kur politikası ile ithalatın azalması, ülkenin ara ve yatırım malları açısından

dışa bağımlı olması durumunda, yurtiçi yatırımlardaki azalmalarla birlikte, ihracat yönünde yeni ticaret fırsatları geliştirilmesi açısından ülke esnekliğini sınırlandıracaktır.

3. DÖVİZ KURU SİSTEMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Döviz kuru sistemlerinin sınıflandırılması ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Genel olarak, döviz kuru sistemlerinin sabit ya da esnek olduğu kabul edilmekte, ancak uygulama ve teoride bu iki döviz kuru sistemi arasında çeşitli kur sistemlerinin var olduğu kabul edilmektedir. Literatürde döviz kuru sistemlerine ilişkin birçok sınıflama yapılmıştır. Bu sınıflamalardan bazılarını baktığımızda;

Döviz Kuru Sistemleri

I. Sabit Kur Sistemi

II. Esnek Kur Sistemi

III. Karma Sistemler

A. Esneklik Kazandırılmış Sabit Kur Sistemleri

1. Bandın Genişletilmesi İle Kazandırılan Esneklik

2. Kur Ayarlamaları İle Kazandırılan Esneklik

B. Müdahaleye Konu Olan Esnek Kur Sistemi

1. Temiz Dalgalanma

2. Kirli Dalgalanma

Kaynak: Nevzat Güran, Döviz Kuru Sistemleri ve Ekonomik Denge, 1987

3.1. Sabit Kur Sistemi

Sabit kur sisteminde, döviz kurunun yetkili para otoriteleri tarafından saptanması, saptanan döviz kurunun belirli bir süre değiştirilmemesi esastır. Yukarıda açıkladığımız gibi, ulusal para tek bir paraya veya bir para sepetine de bağlanabilir. Bu

sistemde döviz kurları bir kez belirlenince, arz ve talep koşulları ne olursa olsun uzun süre, piyasa kurlarının belirlenen sınırların dışına çıkmasına izin verilmez. Burada sabit tutulmaktan amaç, kurların belli bir dalgalanma aralığı içinde tutulmasıdır. Çünkü en katı sabit kur sisteminde bile kurlar çok dar olsa da bir dalgalanma aralığına sahiptir.³⁷ Kurlar resmi otoritelerce belirlenmekte ve piyasaya müdahaleler edilerek döviz kuru sabit tutulmaya çalışılmaktadır. Piyasaya müdahalenin şeklini, miktarını resmi otorite belirler. Ulusal para ve dövizin, önceden belirlenmiş değerine ulaşıncaya kadar, piyasaya müdahale edilir.

Sabit kur uygulamasının sağladığı bir takım avantaj ve dezavantajlar mevcuttur. Avantajları; ihracatçı ve ithalatçıların kur riskine karşı korunması, bunun sonucu olarak dış ticaretin geliştirilmesi gelmektedir. Başka bir avantajı, kur garantisi kredili işlemlerin artmasını sağlamaktadır. Kurların sabit tutulması, döviz kuru değişmelerinin sermaye akımları üzerinde doğuracağı riski ortadan kaldırmaktadır.³⁸ Sabit kur sisteminde belirsizlik daha azdır, günlük dalgalanmalar görülmez. İstikrar bozucu spekülasyonun meydana gelme olasılığı esnek kur sistemine göre daha düşüktür. Sabit kur sisteminde fiyatlar esnek kur sistemine göre daha düşük Kur riskini azalttığı için yabancı yatırımları arttırıcı özelliği vardır. Yerleşik unsurların da uluslar arası piyasalara girişini kolaylaştırır. Azalan belirsizlik faiz oranlarını düşürür. Bu sistemin bir takım sakıncaları da bulunmaktadır, kurların yeterince esnek olmaması sonucunda ödemeler bilançosu dengesizlikleri, yurtiçi istikrar önlemleriyle giderilmeye çalışılmaktadır. Bu tür önlemler, dış ticareti sınırlandıran bazı araç ve politikaları kapsamaktadır.

3.2. Esnek Kur sistemi

Esnek kur sistemi en geniş anlamda, döviz kurları üzerinde hiçbir hükümet müdahalesinin olmadığı, döviz kurunun döviz piyasalarındaki arz ve talep koşullarına göre belirlendiği sistemdir. Bu sistemi uygulayan bir ülkenin aynı zamanda döviz ve ticaret kontrollerinden arındırılmış olması gerekir. Esnek kur sistemine; “serbest”,

³⁷ Güran, 1987, a.g. e. , s.43

³⁸ Güran, a.g. e. , s.91

“dalgalanan (fluctuating)”, “yüzen (floating)”, kur sistemi de denilmektedir. Sistem, Chicago Okulu iktisatçıları tarafından savunulmaktadır.³⁹

Döviz piyasasında denge ve ödemeler bilançosu dengesi doğrudan doğruya döviz kurundaki değişimler ile sağlanır. Diğer taraftan esnek kur sisteminde, kurların arz ve talep değişmelerine karşı duyarlılığı, söz konusu arz ve talep eğrilerinin esnekliğine bağlıdır. Örneğin, döviz arz eğrisinin esnekliğinin düşük olduğu durumlarda, talepteki küçük bir kayma döviz kurunda büyük değişikliklere neden olabilecektir.⁴⁰

Esnek kur sisteminde, ülke içinde izlenen para ve maliye politikaları da döviz kurunu etkileyecektir. Örneğin para arzındaki bir artış, potansiyel dış açığa neden olacak ve döviz kurunu yükseltici bir etkisi olacaktır. Aynı şekilde, para arzı artışının uyardığı gelir artışı, döviz kurunun daha da yükselmesi sonucunu doğuracaktır. Ancak ekonominin likidite tuzağında olması durumunda para politikası aracılığı ile gelir ve faizlerde bir değişme meydana gelmediği için bu politikanın döviz kuru üzerinde bir etkisi olmamaktadır. Diğer bir özel durum ise yatırımların faiz esnekliğinin sıfır olduğu ve sermaye hareketliliğinin bulunmadığı durumdur. Bu durumda faiz oranı değişmesine karşın gelir ve döviz kuru sabit kalacaktır. Genişletici maliye politikasının döviz kuru üzerinde etkisi olmasına karşın, bu etki belirsizdir. Örneğin likidite tuzağı durumunda faiz oranı değişmeyeceğinden ve sermaye hareketliliği de yoksa döviz kuru üzerindeki etkisi sadece gelir değişmesi nedeniyle ortaya çıkacak ve döviz kuru yükselecektir. Ancak para talebinin esnekliği sıfır olduğunda, gelir sabit kalıp, faiz oranı artacak ve sermaye hareketliliğinin mevcut olmaması koşuluyla döviz kuru düşecektir.⁴¹

Sistemin avantaj ve dezavantajlarına baktığımızda şu şekildedir. Avantajları, dış ödemeler dengesi otomatik olarak döviz kuru değişimleri ile sağlandığından, rezervlere olan ihtiyaç azalmakta, dış ticaret ve ödemeler üzerinde sınırlamalara pek fazla gerek kalmamaktadır. Esnek kur sisteminin en azından kuramsal olarak sabit kur sistemine göre üstünlüğü, kurların dalgalanmaya bırakılması nedeniyle rezerv gereksinimini olmayışıdır. Esnek kur sisteminin ayarlama mekanizması olarak destek bulması,

³⁹ Karluk, 1997, a.g. e. , s.336

⁴⁰ Karluk, a.g. e. , s.337

⁴¹ Güran, 1987, a.g.e., ss. 83–84

basitliğinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir avantajı ise, dış denge baskılardan etkilenmeden iç ekonomik amaçlara uygun politikalar izlenebilmesi ve böylece iç ve dış dengenin birlikte sağlanmasını kolaylaştırmaktadır. Sistemin dezavantajları ise; sistemin döviz kurlarına ilişkin belirsizliği ve kambiyo riskini arttırarak, dış ticareti ve uluslararası yatırımları zorlaştırması ve azaltması sakıncalı yönlerinden birisidir. Esnek kur sistemi karşıtlarının önemli savlarından birisi de kur dalgalanmalarının sistemi istikrarsız kılacağına ilişkindir. Burada kur dalgalanmalarının hızını arttıran spekülasyon faaliyetleridir.⁴²

Esnek kur sisteminde döviz arz ve talebine göre kurun oluşması gerekirken, gerçek ekonomik hayatta hükümetler ve para otoriteleri döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmaları önlemek için döviz piyasalarına müdahale etmektedirler.⁴³

3.3. Karma Sistemler

Günümüzde uygulamada saf haliyle ne sabit kur sistemi ne de esnek kur sistemi vardır. Yukarıda değinildiği gibi her iki sistem bir takım sakıncaları içermektedir. Bu iki sistem arasında kalan ve bir bakıma sistemleri birbirine yaklaştıran “esneklik kazandırılmış sabit kur sistemleri” ve “müdahaleye konu olan esnek kur sistemleri” karma sistemler veya ara sistemler olarak adlandırılmaktadır.

3.3.1. Esneklik Kazandırılmış Sabit Kur Sistemleri

Sabit kur sistemine esneklik kazandırmanın iki yolu vardır. Bunlardan ilki döviz kurlarının dalgalanacağı bant aralığının genişletilmesi, diğeri ise, döviz kuru ayarlamalarına gidilmesidir. 1973 yılında Bretton Woods Sistemi fiilen sona erdikten sonra, çok sayıda batılı sanayileşmiş ülkeler, döviz kurlarını dolara karşı serbest dalgalanmaya bırakmıştır. Türkiye’de bu gelişmelerin dışında kalmamış ve döviz kurlarına esneklik kazandırmaya çalışarak, esneklik kazandırılmış sabit kur sistemi benimsenmiş, bu uygulama 1 Mayıs 1981 tarihine kadar sürmüştür.⁴⁴

⁴² Güran, a.g.e., ss.92-96

⁴³ Rıdvan Karluk, Uluslararası Ekonomi, 4.Basım, İstanbul: Beta Yayıncılık, 1996, s. 311.

⁴⁴ Güran, .a.g.e., s.99

Katı bir sabit kur sistemine esneklik kazandırmanın ilk yolu; alt ve üst destekleme noktaları arasındaki bandın genişletilmesidir. Böylece, döviz kuru, parite etrafında daha büyük dalgalanmalar gösterebilmekte ve desteklemelere daha geç ihtiyaç duyulmaktadır. “Geniş sınırlı bant sistemi”, olarak adlandırılabilir olan böyle bir sistem, her ne kadar temelde bir sabit kur (tespit) sistemi ise de, bandın genişliği ölçüsünde, bir esnek kur sistemi görünümü taşıyabilecektir.⁴⁵ Sabit kur sistemlerine esneklik kazandırmanın ikinci temel yolu ise, “döviz kuru ayarlamalarına” başvurulmasıdır. Esnekliği döviz kuru ayarlamaları ile arttırmanın iki yolu vardır. Bunlardan birincisi, büyük oranlı döviz kuru ayarlamaları yapılması; ikincisi de, küçük oranlarda olmak üzere daha sık ayarlamalara başvurulmasıdır. Bunlardan ilkinde “ayarlanabilir sabit kur sistemi”, ikincisine ise “sürünen (kayan) pariteler sistemi” denilmektedir.

3.4. Müdahaleye Konu Olan Esnek Kur Sistemleri

Döviz kurunun serbestçe oluşup değişmesinin resmi otoritelerce yönlendirildiği ve/veya bazı işlemler için esnekliğin engellendiği sistemlerdir. Bu sistemde döviz kuru esas olarak serbest piyasada arz-talep koşullarına göre oluşmakta, ancak resmi otorite zaman zaman piyasaya müdahale etmektedir. Kurlar için resmen saptanmış sınırlar ya da marjlar yoktur. Resmi otorite döviz alıp satarak piyasa da istikrarı sağlamaya çalışır. Müdahalenin ölçüsüne bu sistemlere “temiz dalgalanma” ya da “kirli dalgalanma” denir.

Temiz dalgalanma; döviz kurlarına resmi otoritelerin müdahalesinin amacı, döviz piyasasındaki kısa dönemli istikrar bozucu sermaye hareketlerini önlemek ve döviz kurlarının serbest piyasa da oluşmasını sağlamaktır. Döviz kurlarına müdahale, merkez bankalarının açık piyasa işlemleri yapması veya döviz piyasalarında döviz ya da ulusal para satması şeklinde olabilmektedir.

Kirli dalgalanma; bu uygulamada döviz piyasasına müdahalenin amacı; ülkenin rekabet gücünün korunmasıdır. Hükümetler kendi paralarının değerini paralar türünden üretime, istihdama ve fiyatlar genel düzeyine doğrudan etki yapan önemli bir

⁴⁵ Güran, 1999 a, a.g.e., .s.299

değişken olarak kabul ederler. Bu nedenle de kurların kendi denetimlerinden uzak kalmasını arzulamazlar. Bu ise, kirli dalgalanma uygulamasının en önemli nedenidir. Dalgalanmayı kirli hale getiren müdahaleler, birden çok döviz kurları (örneğin primli döviz kurları), farklı işlemler için döviz piyasasını farklı parçalara ayırmak (ikili veya çoklu kur), resmi hedefler doğrultusunda bankalar veya piyasanın diğer katılımcıları üzerinde uygun baskı uygulama gibi işlemleri kapsar.

Döviz kuru sistemlerinin farklılaşmasına neden olan temel faktör, döviz piyasasının işleyişinde ve özellikle kurların belirlenmesinde, piyasa güçleri ile resmi otoritelerin nasıl ve ne ölçüde rol oynadıkları ile ilgilidir. Esnek kur sistemlerinde, döviz kurlarının oluşumunun esas olarak piyasa koşullarına bırakılması ve döviz arz ve talebine resmi otoritelerce dolaylı müdahalede bulunulmasına karşılık; sabit kur sistemlerinde, döviz kurları resmi otoritelerce belirlenmekte ve piyasa mekanizmasının işleyişine çeşitli şekillerde ve dozlarda müdahale edilerek döviz kurunun sabitliği korunmaya çalışılmaktadır.⁴⁶

3.4.1. Döviz Kuru Sistemlerinin Seçiminde Etkili Olan Faktörler

Döviz kuru, bir ülkenin mal, hizmet ve sermaye akımlarını etkilerken aynı zaman da ödemeler bilançosu, enflasyon ve diğer makro ekonomik değişkenler üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Bu nedenle, ekonomik istikrarı sağlamak, rekabet gücünü korumak ve istikrarlı bir büyümeyi gerçekleştirmek için hangi döviz kuru sisteminin tercih edileceği önemli bir seçimi oluşturmaktadır. Ülkenin dışa açıklık derecesi, ekonominin büyüklüğü, dış ticarete konu olan malların çeşitliliği, uluslararası mali piyasalar ile bütünleşme derecesi vb. göstergeler ülkenin döviz kuru sisteminin seçiminde ayırıcı temel özelliklerdir.⁴⁷

- Dışa açıklık derecesi; ekonomide dış ticarete konu olan malların GSMH'ya oranı ülke ekonomisinin dışa açıklık derecesini gösterir. Eğer bir ülke ekonomisi

⁴⁶ Güran, 1987, a.g.e. , s.10- 11

⁴⁷ Karluk, 1997, a.g.e., s.339

dışa açık bir yapıda ise, sabit döviz kuru sistemi; buna karşılık dışa kapalı ve dış ticaret sektörü küçük ülke için esnek döviz kuru sistemi daha uygun olmaktadır. Sabit kur sisteminde dış ticaret açığı, toplam talebin kısılması ile kapatılır. Bu nedenle, kapalı bir ekonomide dış ticaret açığının deflasyonist politikalarla kapatılmasının maliyeti oldukça yüksektir. Bu açığın döviz kuru aracılığı ile kapatılması çok kolay ve maliyetsizdir.

- Ekonominin büyüklüğü; küçük ve homojen ekonomilerde makro ekonomik politikalar, ekonominin ihtiyaçlarına, bölgesel ve sektörel farklılıkları olan büyük ekonomilere göre daha etkin kullanılabileceklerdir. Bu tür ekonomilerde izlenen politikalar üzerinde çeşitli fikir birliğine ulaşması daha kolay olmaktadır. Buna karşılık büyük ekonomilerde çeşitli ekonomik politikalar hakkında sosyal grupların fikir birliğinin sağlanması daha zor olmaktadır. Bu nedenle küçük ülkeler sabit döviz kuru, büyük ülkeler ise esnek döviz kuru sistemini seçmeleri daha avantajlı olur.
- Dış ticaret konu olan malların çeşitliliği; ihracat malları çeşitli olan ülkeler, genelde esnek kur sistemini tercih etmektedirler. Çünkü ihracat mallarındaki çeşitlilik, ülkenin tek bir mala olan bağımlılığını azaltmaktadır. Bu malların fiyat ve miktar dalgalanmalarından doğabilecek kayıpları da gidermektedir. Buna karşılık, ihracatı sınırlı birkaç mala bağımlı olan ülkeler, ihracat gelirlerinin ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini giderebilmek ve döviz rezervlerinde istikrar sağlamak için sabit kur sistemini tercih etmektedirler.
- Enflasyon oranındaki farklılık; ülkenin ticaret yaptığı ülkelerle arasındaki enflasyon farkının büyük olması da sistem seçiminin etkiler. Bir ülkede enflasyon düşük, buna karşılık ticaret ortaklarında yüksek ise sabit döviz kuru sistemi tersi durumda ise esnek kur sistemi tercih edilir.
- Mali piyasalarla bütünleşme derecesi; bir ülkede, ticari bankaların yabancı para aktiflerinin para arzına oranının yüksekliği ölçüsünde, bu ülkenin uluslararası mali piyasalar ile bütünleştiği ve sermaye hareketlerinin serbestliği ileri sürülebilir. Bu ülkelerin sistem seçimi genellikle esnek kur sistemi olmaktadır.

Buna karşın finansal sektörü az gelişmiş bir yapıya sahip ekonomide, döviz piyasasına resmi müdahale ve kontrolün zorunlu olması durumunda sabit kur sistemi tercih edilmektedir. Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelerin çoğu küçük ölçekli finansal piyasalara sahiptir. Bu piyasalarda bir kaç büyük ölçekli işlem büyük dalgalanmalara neden olabilir. Bu nedenle piyasayı yönlendirmesi için hala büyük ölçüde “aktif yönetime” ihtiyaç duyulmaktadır.

- Ekonomiyi etkileyen temel bozukluklar; sistem seçimi bir ölçüde ekonomiyi etkileyen temel bozuklukların kaynağına da bağlıdır. Temel ekonomik bozuklukların büyük bir kısmının ülke içinden kaynaklanması durumunda sabit kur sistemi; dışarıdan kaynaklanması durumunda ise esnek döviz kuru sisteminin seçimi daha uygun olmaktadır. Çünkü ekonomik rahatsızlıkların esnek kur tercihi durumunda ekonomiyi etkilemesi daha güçtür.⁴⁸

Uluslararası anlaşmalardan gelen herhangi bir kayıtlamanın bulunmaması halinde, her ülke belirlediği iç ve dış hedefleri doğrultusunda mevcut koşullarını dikkate alarak döviz kuru sistemlerinden herhangi birini tercih edebilecektir. Bu arada, uluslararası para sisteminin ve dünyadaki önemli ülkelerin uygulamaları, bu tercihte önemli bir etkiye sahiptir. 1970’lerden sonra, uluslararası para sisteminde esaslı bir değişik ortaya çıkararak gelişmiş ülkelerin dalgalı kur sistemini uygulamaya başlamaları üzerine döviz kuru sistemi seçimi daha önemli bir boyut kazanmış ve bu gelişme, sistem seçimi konusunda da kayıtlamalar getirmiştir. Bu kayıtlamalar, genellikle daha esnek bir sistemin seçilmesinin kaçınılmazlığı biçiminde olmuş; buna ilave olarak sabit kur sistemleri seçiminde ise ülke parasının tek bir para yerine bir para sepetine bağlanması yönünde ortaya çıkmıştır.⁴⁹

⁴⁸ İlker M. Parasız, Para Banka ve Finansal Piyasalar, Ezgi Kitabevi Yayınları, VI. Baskı, Bursa,1997, s.518

⁴⁹ Güran, 1987, a.g.e., s.12

3.4.2. Döviz Kuru Sistemlerinin İhracata Etkileri

3.4.2.1. Sabit Kur Sistemi ve İhracat

Sabit kur sisteminde kurlar resmi otoritelerce belirlenmekte ve piyasaya müdahaleler edilerek döviz kuru sabit tutulmaya çalışılmaktadır. Piyasaya müdahalenin şeklini, miktarını resmi otorite belirler. Döviz arz ve talebi arasındaki uyumsuzluk, rezervlerin değişmesine yol açarak fiili bir dengesizlik şekline yansımaktadır. Oluşacak dış dengesizliğin miktarı üç faktöre bağlıdır. Birincisi, dengesizliğe yol açan kaymanın büyüklüğüdür. Bir diğeri, başlangıçtaki kurla bandın sınır noktası arasındaki mesafedir. Son faktör ise, döviz arz ve talep eğrilerinin elastikiyetidir.

Sabit kur sisteminde fiili dış açık veya fiili dış fazla ortaya çıkmaktadır. Sabit kur sisteminde eğer para otoritesi sterilizasyon politikası izlemezse (bu dengesizliklerin tersi yönünde, bu dengesizlikleri giderici politika) bu dengesizlikler otomatik olarak kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Bu otomatik dengelenme üç alandan gerçekleşmektedir. İlk etki, fiyat etkisi (klasik yaklaşım), ikinci etki; gelir etkisi (Keynesyen yaklaşım), ve üçüncü etki ise; sermaye hareketlerinin dengelenmeye katkısıdır.

Fiyat etkisi (klasik yaklaşım); örneğin bir dış açık durumunda döviz rezervleri (Re) azalacaktır. Buna bağlı olarak para arzı (Ms) azalacak ve para arzının azalmasına bağlı olarak aynı yön ve oranda fiyatlar (P) düşecektir. Yurtiçinde fiyatların azalması sonucu ihracat (X) artacaktır. Dış fazlanın ortaya çıkması durumunda ise tam tersi bir etki ortaya çıkacak ve ihracat azalacaktır. Bunu basitçe şu şekilde ifade edebiliriz.

Dış açık (fazla) → Re azalır (artar) → Ms azalır (artar) → P azalır (artar) → X artar (azalır).

Bu etkinin ortaya çıkmasında klasik iktisatçıların temel varsayımları vardır. Bu varsayımlar; tam istihdam varsayımı, ücret ve fiyatların tamamen esnek olması ve faktör mobilitesi varsayımıdır.

Gelir etkisi (keynesyen yaklaşım); Keynesyen iktisatçıların temel varsayımlarından bir tanesi klasik iktisatçıların aksine ücret ve fiyatların aşağı doğru

esnek olmadığıdır. Örneğin bir dış açık durumunda rezervler azalıp bunun sonucunda para arzının fiyatları düşürmek yerine (fiyat ve ücretlerin aşağı doğru rijit olması nedeniyle) milli geliri azaltacaktır. Milli gelir azalması sonucu ithalat azalacaktır. İhracat ise, milli gelirin bir fonksiyonu olmadığı için bu değişmeden etkilenmeyecektir.

Sermaye hareketlerinin dengelenmeye katkısı; burada faiz oranları etkili olmaktadır. Örneğin bir dış açık durumunda yine rezervler azalacak ve buna bağlı olarak para arzı azalacak. Para arzının azalması sonucu faiz oranları yükselecektir. Bunun sonucunda net yabancı sermaye girişi artacaktır. Bu durum yurtiçinde yatırımların artmasında ve ihracata yönelik üretim yapan sektörler üzerinde olumlu etki yaratacaktır.

Sabit kur sisteminde kurların sabit tutulması, ihracatçı açısından kurların öngörülebilmesini sağlamaktadır. Bu da kur riskini ortadan kaldırmakta ve ihracat açısından uygun bir ortam oluşturmaktadır.

Sistem yukarıdaki avantajlarının yanında ihracat açısından bir takım dezavantajlara da sahiptir. En önemlisi, kurun belli bir düzeyde sabit tutulabilmesi için rezervlerin belli bir düzeyde olması gerekmektedir. Diğer taraftan, fiyat hareketleri yoluyla ihracatın fiyat değişimlerine tepki vermesi için elastikiyetlerin yüksek olması gerekir. Başka bir olumsuz durum, kurların uzun süre sabit tutulması ulusal parayı aşırı değerlendirecek buda ihracatı olumsuz yönde etkileyecektir. Kurlar uzun süre sabit tutulduğundan gerçek değerini yansıtmayacaktır. Böylece ihracat açısından rekabet ve maliyet avantajı ortadan kalkacaktır.

3.4.2.2. Esnek Kur Sistemi ve İhracat

Esnek kur sisteminde fiili anlamda bir dış açık ya da dış fazla söz konusu değildir. Potansiyel anlamda bir dengesizlik söz konusu olmaktadır. Kur değişimleri ile bu potansiyel anlamdaki dengesizlikler ortadan kalkmaktadır. Kurlardaki bu değişim piyasa aracılığı ile gerçekleşmektedir. Dengelenme otomatik olarak kendiliğinden sağlanmaktadır.⁵⁰Kur değişimleri ile bu denge sağlanırken, ortaya çıkan en büyük problem kur dalgalanmalarıdır. Kur dalgalanmaları sık dalgalanmalar veya büyük

⁵⁰ Güran, 1987, a.g.e. , s.71

dalgalanmalar şeklinde ortaya çıkabilir. Sık dalgalanmaların nedeni, döviz arz ve talebindeki sık dalgalanmalardır. Büyük dalgalanmalar ise, döviz arz ve talebine ait elastikiyetlere bağlıdır. Eğer elastikiyetler küçük ise dalgalanmalar büyük olur. Diğer taraftan spekülasyon hareketleri kur dalgalanmalarını daha da hızlandırmaktadır. Esnek kur sisteminde, döviz kurlarındaki bu tip dalgalanmalar ve döviz kuruna ilişkin belirsizlikler döviz kuru riskini arttırdığından ihracat dolayısıyla dış ticaret açısından olumsuz yönde etkilenmektedir. Döviz kurlarında bu belirsizliğin etkisini ortadan kaldırmak için türev piyasalar (forward, futures piyasalar vd.) gelişmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, sabit kur sisteminde fiyat etkisi ve gelir etkisi aynı yönde sonuç ortaya çıkarmaktadır. Ancak esnek kur sisteminde, fiyat ve gelir etkileri ters yöndedir. Esnek kur sisteminde **fiyat etkisi**; örneğin potansiyel anlamda bir dış açık söz konusu olduğunda kurlar yükselmektedir (nisbi fiyat etkisi nedeniyle). Kurların yükselmesi ile ihracat artar buna karşın ithalat azalır. Bu durumda potansiyel dış açık azalır. **(Tersine çevirici) Gelir etkisi** ise; örneğin potansiyel anlamda bir dış açık söz konusu olduğunda gelir artar. Gelir artışına bağlı olarak ithalat artmaktadır. Potansiyel dış açık tekrar artmaktadır. Burada yine ihracat milli gelirin bir fonksiyonu olmadığı için, ihracatın artıp artmaması diğer faktörlere bağlıdır. Görüldüğü gibi esnek kur sisteminde fiyat ve gelir etkileri ters yönde etki doğurmaktadır.

Esnek kur sisteminde dış denge döviz kuru değişimleri ile kendiliğinden sağlandığından rezerv ihtiyacı azalmaktadır. Çünkü fiili anlamda bir dengesizlik söz konusu olmayıp, potansiyel anlamda bir dış açık ya da potansiyel anlamda bir dış fazla ortaya çıkmaktadır.

Esnek kur sisteminde, kurların -uzun süreli- aşırı ya da eksik belirlenmesi söz konusu değildir. Kurlar aşağı yukarı gerçek değeri etrafında dalgalanmaktadır. Bu durum ise ihracat açısından ileriye yönelik beklentilerin gerçekleşmesi ve tahminlerin tutarlılığı açısından önemlidir.

Esnek kur sisteminde var olan belirsizlikler nedeniyle özellikle küçük ülkeler bu sistemin işleyişinden büyük zarar görmektedirler. Çünkü sermaye hareketleri serbestleştiğinden, sermaye güçlü ülkelere akmaya başlar. Paraları değer yitiren

ülkelerin bunu durdurmak için çaba göstermemeleri de özellikle ihrac ürünleri, fiyat dışındaki öğeler nedeniyle, rekabet gücü kazanan ülkeler yeni sorunların doğmasına yol açar.

Bütün bunlar, esnek kurların beklendiği gibi sonuç vermemesine ve önemli maliyetlerin ortaya çıkmasına neden olur. Uluslararası ticaretin zarar görmesi, ülkelerin birbirlerine karşı koruma oranlarını yükseltmesi veya koruma oranlarını uygulamaya başlaması, ülkelerin birbirlerine enflasyon ihrac etmeleri yoluyla dünya enflasyonunun yükselmesi ve yanlış kur ayarlamasının ortaya çıkardığı dengesizlikler sistemin yol açtığı maliyetler olarak ortaya çıkmıştır.

3.4.3. Karma Sistemler ve İhracat

3.4.3.1. Esneklik Kazandırılmış Sabit Kur Sistemi ve İhracat

Artık günümüzde katı sabit kur sistemi uygulaması görülmemektedir. Sabit kur sistemine esneklik kazandırmanın yolu, ya kurun dalgalandığı bant aralığının alt ve üst sınırları genişletilerek ya da kur ayarlamaları ile olmaktadır. Tarihte bu sistemin en iyi örneği, 1944 – 1973 yılları arasında uygulanan Bretton Woods sistemidir. Bu sistemin iki temel özelliği; ayarlanabilir sabit kur sistemi olması ve altın kambiyo (altın-dolar) sistemi olmasıdır. Bretton Woods planlayıcıları altın standardı ve esnek kurlar arasında bir sistem düşünürken gerçek bir düzeltici mekanizması olmayan bir sisteme ulaşmışlardır. Yukarıda da değinildiği gibi sabit kur sisteminde dengeleyici unsur, fiyat değişimleri iken, esnek kur sisteminde ise döviz kurlarıdır. Ayarlanabilir sabit kur sisteminde, kısa dönemde kurlar sabit tutulmaktadır. Eğer kısa dönemde bir dengesizlik söz konusu olursa rezervlere başvurulmaktadır. Daha uzun dönemde ise, temel bir dengesizlik söz konusu olduğunda ise ulusal paranın değeri değiştirilmektedir.

Sistemde kurların sabit tutulması, dış ticaret, özellikle ihracat açısından kur riskini minimize etmektedir. Bu durum bir avantaj gibi görünürken, diğer taraftan kurların sabit tutulması uzun dönemde ulusal parayı değerli hale getirmektedir. Böyle bir ortamda ithalat daha cazip hale gelirken, ihracat açısından kurdan dolayı bir dezavantaj olmaktadır. Böyle bir ortamda önlemler alınana dek açık gittikçe büyür.

Sürünen pariteler sisteminde ise, iç fiyatlarda meydana gelen artışların, döviz kuru üzerindeki etkisi giderildiğinden, daha gerçekçi bir döviz kurunun belirlendiği söylenebilir. Sistemin uygulanması, istikrarlı bir fiyat düzeyinin sağlanması için hem kur ayarlamaları yapılabileceği hem de enflasyonla mücadele edilebileceği görüşüne dayanır. Böylece ülke için fiyat istikrarı ve gerçekçi kur düzeyi, ihracatçının dış piyasalarda rekabet gücünü korumasını sağlayacaktır.

3.4.3.2. Müdahaleye Konu Olan Esnek Kur Sistemi ve İhracat

Esnek kur sisteminin sahip olduğu dezavantajlar ve bunların yol açtığı olumsuz etkilerin ortadan kalkması için esnek kur sistemine resmi otoritelerce müdahale edilmektedir. Müdahalenin ölçüsüne bağlı olarak temiz dalgalanma veya kirli dalgalanma olarak ayrılmaktadır. Esnek kur sisteminde müdahale esas olarak, döviz kuru istikrarsızlığının ve özellikle spekülasyonun istikrar bozucu etkilerinin önlenmesi amacıyla yapılmaktadır.⁵¹

Kontrollü dalgalanmanın uygulandığı dönemde, dalgalanmaların yanlış yönde olduğu, bazen de dalgalanmaların kirli şekli ile yürütüldüğü görülse de, dünya ticaretinin de arttığı görülmüştür. Bunun yanında kurlardaki belirsizliğin dünya ticareti üzerindeki olumsuz etkisi göz önüne alınırsa, iki uç sistemin olumsuz yanlarını elimine edecek şekilde uygulanan bu sistemin dış ticaret ve özellikle ihracatı olumlu yönde etkileyeceği ifade edilebilir.

Burada seçenekler, uzun aralıklarla ve büyük oranlı kur ayarlamaları ile kısa süreli ve fakat devamlılık gösteren bir kur ayarlamasıdır. Belirsiz ve uzun aralıklarla yapılan büyük oranlı devalüasyonlar diğer seçeneklere göre daha enflasyonisttir. Yüksek oranlı devalüasyonlar ardından ücret ve fiyat ayarlamalarını beraberinde getirir. Burada yapılan kur ayarlamaları uzun süreli olduğu için kur gerçekçi değerinden sapma gösterebilecektir. Bu da spekülatif baskıları arttıracaktır. Diğer taraftan düşük kur ayarlamaları bu tip ücret ve fiyat artışlarının, en azından gerekçesi olma özelliğini kaybeder.

⁵¹ Güran, a.g. e. , s.107

4. DÖVİZ KURU POLİTİKALARI ve DÖVİZ KURU RİSKİ

4.1. Döviz Kuru Politikaları

Döviz kuru politikası ve döviz kur sistemi kavramları birbiriyle yakın anlam içersindedir. Sistem politikalardan oluşan daha geniş bir kavramdır. Sistem, karar birimlerinin davranış ve faaliyet alanlarının, genellikle uzun dönem çevresel koşullarını belirleyen her türlü kural, ilke ve kurumlar bütünüdür.⁵² Politika ise belirlenmiş amaçlara ulaşmak için karar birimlerini bilinçli ve sistematik olarak etkileme, yönlendirme, şekillendirme ve yönetimine ilişkin uygulamalardır. Döviz kuru politikası, hükümetlerin uluslararası ödemelerini belli bir düzen içinde gerçekleştirmek amacıyla dış ödeme dengesini etkilemek için döviz kuru ile ilgili olarak aldıkları bütün tedbirlerdir. Bu tedbirleri ülkeler çoğu defa tek başlarına almak yerine, uluslararası para sisteminin yönlendirmesine göre uygulamaya koymaktadırlar.⁵³ Kur politikaları, döviz kuru sistemlerinde olduğu gibi, ülkelerin yapılarına ve amaçlarına göre şekillenmektedir. Kur tespitinde gelişmiş ülkeler için piyasada belirlenen kurun istikrarlı olup olmadığı, gelişmekte olan ülkelerde ise gerçekçi olup olmadığı önemlidir. Aynı şekilde, ülke ekonomisinin içinde bulunduğu koşullar da kur politikasını belirler. Makro ekonomik dengesizlik bulunmayan bir ekonomideki kur politikası ile istikrar uygulayan bir ekonomide kur politikası farklı olacaktır. İstikrar programı içinde kur politikaları ile ekonominin değişkenleri üzerinde hızlı ve reel etkiler yaratmak temel amaçtır. İstikrarlı bir ekonomide ise var olan dengelerin sürdürülebilmesi ve kalkınma hedefleri ile tutarlılığı amaçlanır.⁵⁴ Kur politikası ile amaçlanan dış ekonomik istikrarın sağlanmasıdır.

Kur politikasının amacı, iç üretim kapasitesini arttırarak iç maliyetleri düşürerek ihracat artışını mümkün olan en yüksek hıza ve ithalatın üstüne çıkarmaktır. İhracatın ithalattan daha hızlı artışı, işsizlik, atıl kapasite, gelir düşüklüğü, dış dünyaya karşı kredibilite düşüklüğü gibi sorunlara çözüm getirmektedir. Kur politikalarını ekonomiye etkileri oldukça geniştir. Ülke kalkınmasına etkileri nedeniyle, diğer hedefler yanında,

⁵² Hüsnü Erkan, Ekonomi Politikasının Temelleri, Kardeşler Ciltevi, Yenilenmiş 3. Baskı, İzmir, 1997, s. 46

⁵³ Karluk, 1997, a.g.e. , s.342

⁵⁴ Ömer Abuşoğlu, "Döviz Kuru Politikası ve İhracat Üzerine Etkisi 1980 – 1988 Dönemi", Türk Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara, 1990, s.52- 53

orta dönemde uygun bir büyüme hedefi saptanmalıdır. Aynı şekilde, kur değişmelerinin gelir, gelir dağılımı ve refah üzerindeki etkileri de dikkate alınmalıdır.⁵⁵

Döviz kuru politikaları araç olarak; devalüasyon (depresiasyon), revalüasyon (apresiasyon) şeklinde sınıflandırabiliriz. Amaç olarak ise; aşırı, gerçekçi ve eksik değerlendirilmiş kur politikası olarak sınıflandırabiliriz.

4.1.1. Araç Olarak Döviz Kuru Politikaları

4.1.1.1. Devalüasyon

Devalüasyon, milli paranın dış değerinin ani ve iradi olarak hükümet kararıyla düşürülmesidir.⁵⁶ Devalüasyonun sözlük anlamın “değerden düşürülme” dir. Devalüasyon ve depresiasyon terimlerinin anlamca farklı olduğuna burada değinmek gerekir. Devalüasyona sadece sabit kur veya bu kur sistemine yakın sistemleri uygulayan ülkeler başvurmaktadır. Çünkü devalüasyonda ulusal paranın dış değeri iradi olarak ve belli amaçlar çerçevesinde düşürülmektedir. Diğer taraftan, kurun döviz arz ve talebi tarafından belirlendiği esnek kur sisteminde ise, hükümetler devalüasyon kararı alamazlar. Çünkü döviz kurunun değeri arz ve talebe bağlı olarak kendiliğinden düşmektedir. Bu duruma ise depresiasyon adı verilir.

Devalüasyon başlıca iki sebeple yapılır. Ulusal para döviz karşısında değer kaybeder, ihracat cazip hale gelir, ithalat fiyatı ise ulusal para cincinden yükselir ve ithalat düşer, böylece dış ticaret açıklarının kapatılması hedeflenir. İkinci sebep ise; iç fiyatlar ile dış fiyatlar arasında var olan dengesizliği ortadan kaldırması hedeflenir. Yapılan devalüasyonun amacına ulaşabilmesi için devalüasyon yapıldıktan sonra iç fiyat seviyesinin yükselmemesi gerekir. Eğer iç fiyatlarda bir artış olursa ihraç mallarının ucuzluğu ortadan kalkar. Devalüasyonun başarısı iç fiyat seviyesinin sabit tutulmasına bağlıdır.

⁵⁵ Abuşoğlu, a.g.e., ss.52

⁵⁶ Karluk, 1997, a.g.e., s.343

4.1.1.2. Revalüasyon

Revalüasyon, hükümet kararı ile milli paranın dış değerinin yükseltilmesidir. Bu anlamda devalüasyonun tersidir. Ancak tam tersi olarak değerlendirilmemesi gerekir. Çünkü arz ve talebin fiyat artışlarına karşı gösterdiği duyarlılık, fiyat düşüşlerine karşı gösterdiği duyarlılığa eşit değildir. Aynı şekilde devalüasyonda olduğu gibi revalüasyonda da ulusal paranın dış değerinin iradi bir şekilde yükseltilmesi söz konusudur. Diğer taraftan, esnek kur sisteminde döviz arz ve talebine bağlı olarak döviz kurunun değeri kendiliğinden yükselir. Bu durum apresiasyon adını alır. Revalüasyon ve apresiasyon terimleri bu açıdan birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

Revalüasyon, dünya pazarlarında rekabet gücünü azaltıcı etkisinden dolayı ülkeler revalüasyon yapmaktan kaçınır. Revalüasyon yapan ülkeler incelendiğinde, bu ülkelerin güçlü bir ekonomik yapıya sahip oldukları görülür. 1960 ve 1970'li yıllarda sanayileşmiş Batı Avrupa ülkeleri arasında yer alan Batı Almanya (1961 ve 1969), Hollanda (1961) ve Avusturya (1971) paralarını revüle etmişlerdir.

4.1.2. Amaç Olarak Döviz Kuru Politikaları

4.1.2.1. Gerçekçi Kur Politikası

Gerçekçi kur politikası, döviz kurlarının döviz piyasasında herhangi bir müdahale olmaksızın arz ve talebe göre belirlenmesidir. Gerçekçi kur bir denge kuru niteliğinde değildir. Çünkü gerçekçi kurun aynı zamanda yurtiçi ve yurtdışı enflasyon farkını yansıtması gerekir. Ancak piyasa ekonomisi koşullarında işleyen bir ekonomide, örneğin faiz oranlarının kamu kesimi borçlanma gereğinin yüksek oluşu nedeniyle yönlendirilmesi durumunda döviz arz ve talebi iç ve dış enflasyon farklılığını kendiliğinden yansıtmayacaktır. Dolayısıyla nominal döviz kurları zaman zaman reel kurların altında veya üstünde oluşabilir.

Özetle, gerçekçi kur politikası ülkenin ekonomik ilişkide bulunduğu ülkelerle arasındaki enflasyon farkının hesaplanıp, belli bir zaman içerisinde kurlara yansıtılarak ulusal paranın değer kazanmasına veya kaybetmesine yol açmayacak bir kur

politikasıdır. Bir başka deyişle gerçekçi kur politikası, yabancıların bir ülkedeki satınalma gücünü sabit tutmayı amaçlayan kur politikasıdır.

Gerçekçi kurların belirlenmesinde kullanılan en yaygın yöntem Satınalma Gücü Paritesi (SGP)'dir. Teori, döviz kuru sistemlerinde denge döviz kurunun, ülkelerin iç fiyat seviyelerine diğer bir deyişle yurt içi satınalma güçlerine bağlı olduğunu ifade eder. SGP, mutlak ve nisbi olmak üzere iki şekilde hesaplanır. Mutlak yaklaşım, belirli bir anda iki farklı ülkedeki milli paralar arasındaki değişim oranının, bu ülkelerin iç fiyat endekslerinin oranına eşit olduğunu ileri sürer.⁵⁷ Satınalma Gücü Paritesinin nisbi yaklaşımı, mutlak yaklaşımına göre daha gerçekçidir. Bu yaklaşıma göre döviz kurlarındaki değişimler, iki ülkenin nisbi fiyatlarındaki gelişmeleri yansıtır. Kurlardaki değişim, ülkeler arasındaki enflasyon oranları arasındaki farklılık kadar olmaktadır.

Gerçekçi kur belirlendikten sonra kurların yeni koşullara uyumu kolaylaşmış olur ve zaman içinde şiddetli dalgalanmalar görülmez. Dalgalanmaların şiddetinin azalması kur istikrarının sağlanması açısından olumlu bir gelişmedir. Gerçekçi bir denge kurunun, ülkeyi aşırı ticaret engelleri ve kontrollerine gerek kalmadan dengelediği kabul edilir.⁵⁸ Özetle, gerçekçi kurun iki temel işlevi vardır. Bunlardan ilki, iç ve dış ekonomik koşullar arasında uyum sağlamasıdır. Böylece iç ve dış fiyatlar arasındaki ilişkiyi tek başına kurar. İkinci işlevi, döviz üreten sektörlerle döviz tüketen sektörler arasında eşit davranılmış olur. Diğer taraftan gerçekçi kur politikasının uygulanması, firmaların etkin yönetim ve maliyet minimizasyonu yönünde baskı altında tutacaktır. Bu nedenle, gerçekçi kur politikası sağlıklı ve yansız bir politikadır.

4.1.2.2. Eksik Değerlenmiş Kur Politikası

Enflasyon oranları farkının döviz kurlarına tam yansıtılmayıp, döviz kurlarının enflasyon oranları farkından daha az arttırıldığı, yani döviz kurlarının olması gereken değerinin altında oluşmasının sağlanmasıdır. Eksik değerlendirme, sabit kur sistemi yanında esnek kur sisteminde de ortaya çıkabilir. Esnek kur sisteminde döviz rezervleri veya dış borçlanmalarla döviz piyasasına müdahale edilerek, kurun düşük düzeyde kalması

⁵⁷ Karluk, a.g. e. , s.348

⁵⁸ Abuşoğlu, 1990, a. g. e. , s.38- 39

sağlanır. Çeşitli kambiyo kısıtlamaları ile döviz talebinin sınırlandırılması da aynı sonucu verir.

Eksik değerlenmiş kur politikası uygulamalarında, ihracatı azaltıp ithalatı arttırıcı bir etkinin ortaya çıkması ve bunun sonucunda döviz arzının azalması ve döviz talebinin artması beklenir.

4.1.2.3. Aşırı Değerlenmiş Kur Politikası

Döviz kurlarının enflasyon oranları farkından fazla artması, diğer bir deyişle döviz kuru değerlerinin olması gereken gerçekçi değerlerinden daha yüksek belirlenmesidir.

Aşırı değerlenmiş kur politikası dış ticaret üzerinde, eksik değerlenmiş kur politikasının tersi etkilerine sahiptir. Uzun süre ve belirgin bir biçimde aşırı değerlenmiş kur politikası izlenen bir ekonomide, dış ticaret bilançosu fazlalık verir ve döviz rezervleri olumlu yönde gelişir. Kısaca bu kur politikası ihracatı arttırıcı, ithalatı azaltıcı bir etki yapar. Sonuçta döviz arzı artarken, döviz talebi azalmaktadır.

4.2. Döviz Kuru Riskinin Tanımı ve Nedenleri

Döviz kurlarında beklenmedik bir değişimin işletmenin gelir ve giderlerinde ya da genel olarak nakit akımlarında yol açtığı değişiklikler **döviz kuru riski** olarak ifade edilir. Uluslararası faaliyet gösteren firmalar ödemelerini ve/ veya alacaklarını yabancı para cinsinden gerçekleştirirler ve dolayısıyla sürekli olarak kurlardaki dalgalanmaların neden olduğu belirsizliklerle karşı karşıya kalırlar. Döviz kurlarının gelecekte nasıl bir hal alacağı bilinmemektedir ve bu belirsizliğin yarattığı zarar ihtimaline “**kur riski**” denilmektedir.

Döviz Kuru Riskinin Nedenleri şunlardır.

- Farklı para birimlerine sahip olan ülkelerin ekonomik gelişimlerdeki farklılık
- Para ve sermaye piyasalarının gelişmişlik düzeyi
- Ülkenin politik ve siyasal istikrarı

- Para ve sermaye piyasalarında işlem yapan kişi ve kuruluşların beklentileri
- Arızı faktörler

Dış ticaretle uğraşan firmalar birinci dereceden kur etkisine maruz kalmakla birlikte, tüm faaliyetleri iç piyasaya yönelik olan firmalar da ithal mallarının rekabeti nedeniyle kur etkisiyle karşı karşıyadırlar. Döviz kurlarındaki her değişme bir kur riskine yol açmaz. Döviz kuru riski ancak döviz kurlarında öngörülmeven değişmeler karşısında söz konusudur. Kur riskine neden olabilecek her bir döviz alacak ve borcu “döviz pozisyonu” olarak adlandırılır. Döviz kuru riski döviz pozisyonları açık olduğu zaman ortaya çıkmaktadır. Bir firmanın dolar cinsinden alacakları, dolar borçlarını asıyorsa, doların değer kazanması halinde bundan kazançlı çıkacaktır. Bu kazanç reel olmasa bile muhasebe kayıtları açısından bir kazançtır. Eğer döviz alacakları döviz borçlarının üzerindeyse firmanın uzun ya da alacaklı döviz pozisyonuna sahip olduğu söylenebilir. Doların değerinin düşmesi halinde de bir zarar söz konusu olacaktır. Döviz borçları döviz alacaklarından fazlaysa kısa veya borçlu döviz pozisyonundan söz edilebilir. Döviz pozisyonu ister uzun ister kısa olsun firmalar hep bir kur riskiyle karşı karşıyadır. Bununla birlikte döviz alacakları ve borçları eşitse döviz pozisyonu kapalıdır ve kur riski mevcut olmaz.

4.3. Döviz Kuru Riskinin Çeşitleri

Genel olarak üç tür döviz kuru riski bulunmaktadır.

- İşlem Riski
- Muhasebe ya da Çevirme Riski
- Ekonomik Risk

4.3.1. İşlem Riski

Ulusal para ve işlemin yapıldığı yabancı ülke parası arasındaki kur farklılıklarının nakit akışları üzerinde yarattığı potansiyel etkidir.⁵⁹ Yani bir ülke kendi

⁵⁹ Finansal Risk Yönetimi”, Asomedyaya, Ankara Sanayi Odası Aylık Yayın Organı, Ocak 2001, s.33- 61.

parasıyla değil de diğer ülkelerin paralarıyla ödeme ya da tahsilat yaparsa, yabancı paraların ulusal para karşısındaki değer değişimlerinden kaynaklanan bir riskle karşı karşıyadır. Yabancı para cinsinden ödemeler, alacak taahhütler, borç ödemeleri, ana şirket ve bağlı şirket arasındaki ödemeler, vadeli döviz işlemleri gibi pek çok alanda işlem riski söz konusudur.⁶⁰

İşlem riski döviz kuru hareketlerinin gelecekte beklenen nakit akışı üzerinde doğrudan yarattığı kar veya zarar olasılığı olarak da tanımlanmaktadır. Bir firmanın yabancı para üzerinden yaptığı ithalat ve ihracat işlemlerinde işlem riski ortaya çıkmaktadır. Döviz cinsinden belirli bir miktar alacağı olan ihracatçı firma, söz konusu dövizin kendi ülke parasına karşı değer kaybetmesi ile zarar edebilir. Ya da döviz cinsinden ödeme yapacak olan ithalatçı firma söz konusu dövizin ülke parasına karşı beklenenden fazla değer kaybetmesi ile risk altına girecektir.

4.3.2. Muhasebe Riski

Bu risk, firma bilançosunda yabancı para cinsinden aktif ve pasiflerin ulusal para cinsinden değerlerinin muhasebe dönemleri içinde herhangi bir fiziki işlem olmaksızın değişimini ifade eder.⁶¹ Dövizle yapılan işlemlerin muhasebe kayıtlarının ulusal para cinsinden kaydedilmesi pek çok ülkede zorunlu olduğu için, yabancı paraların ulusal paraya çevrilmesi durumunda kur farklılıkları nedeniyle zarar edilebilir. Özellikle çok uluslu şirketlerin diğer ülkelerde faaliyet gösteren bağlı şirketlerinin mali tablolarının ana şirketin mali tablolarıyla konsolide edilmesi sırasında bu tür bir riskle karşılaşılır.

4.3.3. Ekonomik Risk

İşlem ya da muhasebe riskleri döviz kuru hareketlerinin su andaki etkisini tanımlarken ekonomik risk, firmaların hem cari hem de gelecekteki nakit akım değerleri üzerinde döviz kuru dalgalanmalarının etkisini yansıtır. Döviz kurundaki değişiklikler kısa dönemde bir firmanın likidite durumunda, uzun dönemde de bütün işlemlerinde,

⁶⁰ A.g.e. , s.38.42

⁶¹ A.g.e. , s.40.

mali yapısında ve karlılığında kendini gösterir. Kur değişmelerinin yaratacağı ithalat rekabeti dışa açık olmayan yerel firmaları dahi etkileyebilir. Örneğin yerli bir iplik üreticisi, ithalatın ucuzlamasıyla ülkeye girmeye başlayan İthal iplik firmalarının rekabetiyle karşı karşıya gelebilir. Ancak dışa açık firmalar ekonomik riskle daha fazla karşı karşıyadır. Ulusal paranın aşırı değer kazanması firmaların piyasa payını ciddi bir şekilde etkileyebilir. Ekonomik riskin ölçümü döviz kurunun çok fazla değişkenin etkisi altında olmasından ve kişisel değer yargılarına dayandığından ötürü oldukça zordur.

4.4. Döviz Kuru Riskinin Yönetimi

Döviz kuru riskine karşı firmaların iki alternatif çözüm seçeneği bulunmaktadır.

- Döviz kuru riskinden kaçınma tekniklerine başvurmak: İletme kur riskini taşımamakta, kur riskinden korunma tekniklerine başvurarak belirsizliklerden kaynaklanan riskini giderecek pozisyon almaktadır.

- Döviz kuru riskinden kaçınma tekniklerine başvurmamak: işletme kur riskini taşır, döviz kurlarının kendi beklentilerine göre değişeceğine inanarak bir korunma tekniğine başvurmamaktadır.

Döviz kuru riskini yönetebilmek için kullanılan araçlar; spot işlemler, swap, türev ürünler adı altındaki forward, futures ve opsiyonlar ile daha az kullanılan ödünç alma, yatırım, çakıştırma, eşleşme, öncelme, nesting ve faturalama şeklinde gruplanabilir.

4.4.1. Spot İşlemler

Vadesiz döviz işlemlerinde döviz alım-satım kurları arasındaki farkı dikkate almadan o günkü döviz kuru üzerinden aynı gün veya takip eden ikinci gün sonuna kadar yapılan spot işlem sonucu pozisyonun denkleştirilerek kur riskinin önlenmesi yöntemidir.

Örneğin kumaş ithalatçısı bir firma Çin' den 1.000.000 \$ değerinde kumaş ithal etmek istemektedir. Siparişin verildiği tarihteki spot kur 1,5 TL dir. İthalatçı 4 ay vadeli olarak kumaş almıştır. İthalatçı firma ödeyeceği 1.000.000\$ bugünden satın alarak

vadesi gelinceye kadar 4 aylık vade ile bankaya yatırır, vade süresince faiz geliri elde edebileceği gibi, 4 aylık sürede tamamlayacağı başka işlemler için teminat olarak da kullanabilecek ve vade sonunda parasını bankadan çekip borcunu ödeyecektir. Bu şekilde kur riskini en aza indirir. İhracatçı ise riskini minimize etmek için işlemleri ters yönde gerçekleştirir.

4.4.2. Swap İşlemler

Sözcük anlamı, değiştirme, kaydırma ve takas demektir. Para swapı, faiz swapı ve mal swapı olarak üçe ayrılan swap işlemlerinde kur riskinden kaçınmak için para swapı işlemleri kullanılmaktadır. Tarafların, belirlenmiş miktarda yabancı parayı belirlenen bir döviz kurundan taraflardan birinin satmayı ve diğer tarafın almayı kabul ve taahhüd ettiği işlemidir para swapı. Bu işlem, söz konusu yabancı paranın, önceden belirlenen bir kur üzerinden gelecekte belirli bir tarihte geri satın alınmasının kabul edilmesi şartıyla gerçekleşmektedir.

4.4.3. Forward İşlemler

Döviz forward işlemi iki taraf arasında belirli bir yabancı paranın başka bir para birimine çevrilmesi ve gelecekte bugünden belirlenmiş bir tarihte teslimi şeklindeki anlaşmalardır. Forward işlemleri spot işlemleriyle benzerlik göstermektedir. Aralarındaki fark işlemin yapılma zamanıdır. Spot işlemlerde en geç iki gün içinde ödeme yapılırken forward işlemlerde bu süre bir, üç ya da altı ay gibi vadelerle düzenlenebilir. Forward işlemleri bir örnek ile açıklarsak; Türkiye’deki bir ithalatçının ABD’den 1.000.000 \$ tutarında pamuk ithal edecek ve ödeme vadesi 3 ay olacağını varsayalım. Döviz kuru sipariş verilen gün 1 \$=1.5 TL olsun. İthalatçı, döviz kuru riskinden korunmak için dış ticarete aracılık eden banka ile üç ay vadeli olarak 1.000.000 \$ tutarında, o gün geçerli olan döviz kuru üzerinden forward anlaşması yapar. Üç ay vadeli döviz kurunun 1.55 TL olduğunu varsayarsak ithalatçı 1.000.000 \$ karşılığında 1.500.000 TL yerine 1.550.000 TL’yi vade sonunda ödeyecektir. İthalatçı bu işlemle vade sonunda kurun ne olacağını bugünden sabitlemiş olacak ve kur riskine karşı korunacaktır.

4.4.4. Futures İşlemler

Döviz Futures sözleşmeler, belirli bir dövizin, belirlenmiş sabit bir miktarının, farklı bir döviz karşılığında gelecekteki bir tarihte önceden belirlenmiş kur üzerinden teslim edilmesini veya teslim alınmasını öngören sözleşmelerdir. Futures işlemler borsa aracılığıyla yapılmaktadır. Alış ve satış işlemleri eşleşince işlem gerçekleşir.

4.4.5. Döviz Opsiyonları

Satın alana hiçbir taahhüde girmeden belirli tutardaki spesifik bir kıymeti (döviz, hisse senedi, tahvil, ticari emtia, kıymetli maden vb.) üzerinde anlaşılan fiyattan, belirli bir süre içinde veya belirlenen bir vade tarihinde almak veya satmak hakkını veren sözleşmelerdir. Opsiyon satın alan taraf satma veya satın alma hakkını satın almakta, ancak bu konuda herhangi bir taahhüde girmemekte, bunun için ise peşinen bir komisyon ödemektedir. Döviz alış veya satış döviz opsiyon sözleşmesi yapan tarafın döviz almaktan veya satmaktan vazgeçip sözleşmeyi uygulamaya koymayabilmesi opsiyon sözleşmelerini diğer türev ürünlere göre daha esnek kılmaktadır. Örneğin bir ithalatçının 1 \$=1.5 TL üzerinden üç ay vadeli bir opsiyon satın alma sözleşmesi imzaladığını varsayalım. Eğer doların spot kuru birim döviz fiyatı için ödediği komisyon bedelini dikkate aldığında avantajına ise yaptığı kontratı uygular ve sözleşme gereği önceden miktarı belirlenmiş doları anlaşma yaptığı bankadan satın alacaktır. Eğer, ithalatçı, dolarları spot piyasadan daha düşük bir fiyattan alabiliyorsa sözleşmeden vazgeçebilir ve bu durumda ödediği komisyon kadar zarara uğrayarak doları yüksek fiyattan alma zorunluluğundan kurtulmuş olur. Opsiyon sözleşmeleri Alış Opsiyonu ve Satış Opsiyonu olarak ikiye ayrılır. Opsiyon sözleşmeleri, sözleşmeden vazgeçebilme esnekliği tanıdığı için, kur riskinden korunmada kullanılan diğer tekniklere göre daha pahalıdır ve bu esnekliğinden dolayı tercih edilen bir yöntemdir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÖVİZ KURLARININ TEKSTİL İHRACATA KATKISI VE TEKSTİL İHRACATINA ETKİSİ

1. TEKSTİL SEKTÖRÜ VE DÜNYADAKİ DURUMU

1.1. Tekstil Tarihçesi

Pamuk ipliği, yün ipliği, pamuklu ve yünlü dokuma, suni-sentetik, ipekli dokuma ve trikotaj sanayini içeren tekstil sektörünün son aşamasını hazır giyim oluşturmaktadır. Teknolojideki ve tüketici taleplerindeki gelişmeler tekstil ürünlerinin, dolayısı ile sektörün kapsamını da genişletmiştir. Sektör, kullandığı hammaddeler ve işlem özellikleri bakımından ‘hafif endüstri’ kapsamındadır.

Hazır giyim ve konfeksiyon sektörü, genel anlamda dokuma ve örme kumaşlardan kadın, erkek ve çocuklar için gerek iş hayatında gerekse normal günlük hayatta olmak üzere günün her saatinde giyilmek üzere üretilmiş tüm dış giysiler ile iç giysileri, bunların aynı malzemelerden olmasa da aksesuarlarını ihtiva eder. Diğer yandan yatak örtüsü, nevresim takımı, mutfak bezleri gibi dikiş ile birleştirilerek veya kenarları dikilerek hazır eşya haline getirilmiş ev tekstili ürünleri ile kamp eşyası gibi hazır eşyalar da elyaf, iplik ve kumaşlar gibi tekstil makinelerinden imalattan çıktığı haliyle değil de dikiş ve benzeri işlemler sonrasında piyasaya sunulduklarından, hazır giyim ve konfeksiyon sektörü içerisinde değerlendirilmektedir.⁶²

Tekstil ve konfeksiyon sektörü, dünyada gerek üretim sürecinde yaratılan katma değer ve gerekse de İhracat gelirleri içindeki yüksek payı nedeniyle ekonomik kalkınma sürecinde önemli roller üstlenen ve ülkelerin kolayca vazgeçemediği bir sektördür. Tekstil ve konfeksiyon sektörü, ülkelerin daha ileri sanayilere geçiş için yarattığı sermaye birikimi ve yetişmiş işgücü sebebiyle ellerindeki en önemli basamak taşlarından biri konumundadır. Ekonomik kalkınmanın ileri aşamalarına geçmiş

⁶² <http://ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/tekstil/öik668.pdf>. Dokuzuncu Kalkınma Planı Tekstil, Deri ve Giyim Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu

gelişmiş ülkelerde tekstil ve konfeksiyon sektörünün imalat sanayi üretimi içindeki payı sürekli azalırken, gelişmekte olan ülkelerde ise imalat sanayi üretimi içinde sektörün payı artmıştır. Tekstil ve konfeksiyon sektörü, ülkemiz gibi yoğun genç nüfusa sahip ülkelerde ise önemli bir istihdam kaynağı olma özelliğine sahiptir.

Dünyadaki endüstriyelmiş pek çok ülkenin önce tekstil sektörünü kurarak diğer endüstri dallarına atıldığı görülür. Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere gibi ülkeler tekstil makineleri üretimine başlamış, çalışmalarını gelişen şartlar doğrultusunda başka alanlara kaydırmıştır. İsviçre, Almanya, İtalya, Japonya gibi ülkelerin tekstil makine üretiminde tek başına pazarı elde ettikleri söylenebilir.

Tekstil sektörü özellikle konfeksiyon imalatına hammadde temin eden bir sektör özelliği göstermektedir. Son yıllarda konfeksiyon sektörü emek yoğun, tekstil ise sermaye yoğun bir üretim alanı haline gelmiştir.

Tekstil Sanayi; dünyadaki en eski etkinliklerden biridir. Yazılı tarihten önceki dönemlerde bile, çok basit anlamda tekstil ürünleri kullanılmaktaydı. Tekstil tarihinin başlangıcının çok geniş anlamda, Taş Devrine dayandığı söylenebilir. Kumaşın hayvan postunun yerini almasından beri, tekstil, ekonomi tarihinde rol oynayan ana etkenlerden ve en eski insan uğraşlarından biri olmuştur.⁶³

Dokumacılıkta elle üretimin yerini makinenin alması ilk defa İngiltere’de gerçekleşmiştir. Kurulan tekstil fabrikaları sayesinde, tekstil ürünlerinin, çabuk ve ucuz olarak, büyük miktarlarda üretilmelerinin sağlanması, sanayi devriminin en önemli etkenlerinden biri olmuştur. İngiltere’de başlayan sanayi devrimi, daha sonra Avrupa’ya yayılmıştır. Tekstil sanayinde, Watt’ın buharlı makinesinden esinlenerek Cartwright tarafından gerçekleştirilen ilk mekanik dokuma tezgahı ile İngiltere’de başlayan makineleşme Amerika’ya sıçramıştır. Amerika’da pamuklu çırçırılama makinesinin icadı ile pamuk üretiminin ve pamuklu dokuma sanayinin gelişmesi sağlanmıştır. 1805 yılında Jacquard tarafından icat edilen, kendi adını taşıyan ve karmaşık desenlerin

⁶³ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/tekstil> (14.03.2010)

okunmasını sağlayan mekanik sistem ve 1828 yılında Thorp tarafından icad edilen bilezikli eğirme makinesi ile ilgili makineleşmenin ana adımları atılmıştır.⁶⁴

18. yüzyıldan itibaren yaşanan makineleşme, 20. yüzyıldan itibaren tekstil sektörüne, bütünüyle makine ile üretilen bir sanayi dalı niteliğini kazanmıştır. Günümüzde ise tekstil sanayi makina, elektrik, elektronik gibi mühendislik ve bilgi teknolojilerinin kullanıldığı tamamen sermaye ve makine-yoğun sanayi durumuna dönüşmüştür. Otomasyonun kullanıldığı sektörde üretimin, makine ve işgücü verimliliklerin yükseltilmesi sağlanmıştır. Böylece toplam maliyet içinde işgücü maliyeti azaltılmıştır.

Tekstil ürünleri tüketiminin artması, dolayısıyla talebin artması ve sektörde rekabetin artması, kaliteli ürün, kısa sürede teslim ve verilen hizmetin niteliğini öne çıkarmaktadır. Yoğun rekabet, sektör oyuncularını, verilen hizmet kalitesini arttırmaya, verimlilikleri gözden geçirmeye ve üretim maliyetlerini minimize etmeye zorlamaktadır.

Tekstil ve hazır giyim sanayi ürünlerinin kolayca taşınabilir olması, söz konusu sanayi dallarının dünyada hızla yayılmalarına olanak tanımıştır. Bu yayılma, gelişmiş ülkelerin üretim etkinliklerinin bir bölümünü geliştirmekte olan ülkelere aktarmalarıyla gerçekleşmiştir. Bu aktarmalar, daha çok, sanayileşmiş ülkelerin, geliştirmekte olan ülkelere fason olarak hazır giysi yaptırmaları şeklinde olmuştur. Üretimin bu şekilde yaygınlaştırılmasının temelinde, doğrudan doğruya iş gücü maliyetinin uluslar arası ölçekteki farklılığı ve üretici ülkelerde sendikal geleneğin olmaması veya güçsüzlüğü yatmaktadır. Ancak, üretim artık yaygınlık sınırlarına dayanmıştır. Bugün dünyada, tekstil ve hazır giyim sanayi hiç olmayan bir ülke bulunmadığı gibi, birçok geliştirmekte olan ülkede, tekstil sanayi hala istihdam sanayi ve hatta önemli bir vergi kaynağı olarak kabul edilmektedir.⁶⁵

Örgü makinelerinin ilk ortaya çıkması 1588 yılında Amerikalı bir rahip olan William Lee'nin eşinin ev işlerini kolaylaştırmak amacıyla imal ettiği ilk örgü makinesi ile başlar. Daha sonraları İngiliz Towsend, Chemnitz'li A. Eisenstuck Aiken, Amerikalı

⁶⁴ TBMM Komisyon, a.g.e

⁶⁵ TBMM Komisyon, a.g.e

William Lamb, İsviçreli Henri Dubied, İngiliz W. Clay, Alman Heinrich Stoll gibi birçok insanın katkıları ile bu makineler durmadan gelişerek günümüze kadar geldi.⁶⁶

1.2.Dünya Tekstil Ticareti

1.2.1. Dünya Tekstil İhracatı

Tekstil ve konfeksiyon sanayi ticareti dünya ticaret hacminin yüzde 7'sini oluşturmaktadır. Birincil tekstil ürünlerinin yüzde 35'i gelişmiş ülkeler ve yüzde 65'i gelişmekte olan ülkeler tarafından üretilmektedir.⁶⁷

Dünya tekstil ihracatında gelişmiş ülkelerin ihracattaki üstünlüğünün devam ettiği görülüyor. Ancak, gelişmekte olan ülkeler de paylarını hızla arttırmaktadır.

Dünya toplam tekstil ihracatı 1996 yılından 2004 yılına yaklaşık %100 artış göstermiştir.

Dünya tekstil ihracatında 2004 yılı verilerine göre Avrupa Birliği ülkeleri toplamından sonra ilk 5 sırada Çin, Hong Kong, ABD, Japonya ve daha sonra da Türkiye yer almaktadır.

Aşağıdaki tablo incelenirse, 1990 ve 2004 yıllarında gerçekleşen toplam dünya tekstil ihracatı;

- 1990' da toplam tekstil ihracatı 104.354 Milyon \$ iken, 2004'te 194.732 Milyon \$'a yükselmiş,
- Buna rağmen değer olarak artan tekstil ihracatının, dünya toplam ihracat içindeki payı düşmektedir.

⁶⁶ TBMM Komisyon, a.g.e.

⁶⁷ İzmir Ticaret Odası, **GATT Sistem Kapsamında Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Dış Tic. Değerlendirmesi**, İzmir, 1997, s.120

Tablo 1: Seçilmiş Ekonomilere Göre Dünya Tekstil İhracatı

Milyon \$	Değer					Toplam İhracattaki Pay%	
	1990	2000	2002	2003	2004	2000	2004 a
Dünya	104354	154571	154304	172470	194732	2,5	2,2
Avrupa Birliği (25)	-	56456	57040	64907	71287	2,3	1,9
intra-EU (25) exports	-	39184	38557	43720	46980	2,4	1,9
extra-EU (25) exports	-	17272	18483	21187	24307	2,2	2,0
Çin	7219	16135	20562	26900	33428	6,5	5,6
Hong Kong, Çin	8213	13441	12422	13087	14296	6,6	5,4
ABD	5039	10952	10664	10886	11989	1,4	1,5
Güney Kore	6076	12710	10945	10779	10839	7,4	4,3
Taipei, Çin	6128	11891	9531	9303	10038	8,0	5,8
Japonya	5871	7023	6030	6431	7138	1,5	1,3
Türkiye	1440	3672	4244	5262	6428	13,2	10,2
Pakistan	2663	4532	4790	5811	6125	50,2	45,8
Endonezya	1241	3505	2896	2923	3152	5,4	4,4
Tayland	928	1960	1897	2161	2625	2,8	2,7
Kanada	687	2204	2181	2264	2431	0,8	0,8
Meksika	713	2571	2210	2096	2237	1,5	1,2
İsviçre	2557	1503	1421	1499	1604	1,9	1,4
Brezilya	769	897	841	1106	1244	1,6	1,3
Malezya	343	1270	994	1017	1227	1,3	1,0
Singapur	903	907	738	706	698	0,7	0,4
Rusya	-	439	431	554	695	0,4	0,4
İsrail	270	490	538	606	683	1,6	1,8
Romanya	125	...	310	444	562		2,4
Belarus	-	410	381	449	514	5,6	3,7
Bangladeş	343	355	443	476	388	5,6	4,8
Avustralya	152	347	283	309	328	0,6	0,3
Tunus	112	154	227	268	323	2,6	3,3
Macao, Çin	136	272	326	303	313	10,7	11,1
Bulgaristan		119	180	243	310	2,5	3,1
Güney Afrika	167	240	248	298	301	0,8	0,7
Mısır	554	323	251	278	298	6,9	3,9
Filipinler	132	297	249	270	288	0,7	0,7
Yeni Zelanda	135	142	169	222	252	1,1	1,2
Kolombiya	133	268	205	228	240	2,1	1,5

Ukrayna	-	127	158	205	225	0,9	0,7
Arjantin	158	257	190	154	198	1,0	0,6
Sri Lanka	25	244	171	161	157	4,5	2,7
Peru	221	128	103	119	149	1,8	1,2
Morocco	203	123	139	129	147	1,7	1,5
Hırvatistan	-	87	82	111	118	2,0	1,5
Şili	33	114	83	87	109	0,6	0,3
Mauritius	36	81	68	77	83	5,2	4,2
El Salvador	38	79	70	72	77	2,7	2,3
Uruguay	85	65	41	53	63	2,8	2,1
Makedonya	...	37	36	42	53	2,8	3,2
Tanzanya	...	11	14	20	38	1,7	2,6
Hindistan	2180	5998	6028	6846	...	13,3	10,9
Iran	510	766	726	800	...	2,7	2,4
Nepal	82	182	...	107	...	22,7	16,2
Suriye	555	158	168	241	...	3,4	4,2
Vietnam	...	598	848	4,1	5,1

Kaynak: DTÖ - Dünya Ticaret Örgütü

- Türkiye, Hindistan, Pakistan gibi ülkelerin tekstil ihracatının artmasına karşın dünya toplam tekstil ihracatında payları kısıtlıdır, ama ekonomileri sektöre önemli oranda bağlıdır.
- AB ihracatçılarının dünya toplam satışlarında paylarının düştüğü görülmekte ancak bu ülkeler ilk sıralarda olmaya devam etmektedirler.
- Tekstil ihracatlarını önemli miktarda artıran Asya ülkeleri Çin, Güney Kore ve Tayvan dünya ihracat piyasalarında paylarını yükseltmeye devam etmektedirler
- Hindistan 1980 yılında dünya tekstil ihracatı içindeki % 2,1'lik paya sahip iken bu oran 1998'de % 3,3 olmuştur. 2004 yılında 6846 milyon \$ lık tekstil ihracatı vardır.

- Pakistan 1980’de % 1,6 gibi bir paya sahip iken, bu payını 1990’da % 2,5’e ve 1998’de % 2,8’e yükseltmiştir. 2005 yılında 6125 milyon \$ lık tekstil ihracatı vardır.
- Türkiye’nin dünya tekstil ihracatı içinde payı 1980 yılında %0,6, 1990 yılında bu oran %1,4 ve 1998 yılında da % 2,4 olmuştur. Türkiye’nin dünya tekstil ihracatı içindeki payı 1990- 1998 yılları arasında yılda ortalama % 12 ile hızlı bir artış göstermiştir.
- Avrupa Birliği Ülkeleri 2000 yılında 56.456 milyon \$, 2005 yılında toplam 71.287 milyon \$ lık ihracat yapmışlardır.
- ABD’nin dünya tekstil ihracatındaki payı 1990’da % 4,8 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında toplam 11.899 milyon \$ lık ihracat yapmıştır.

1.2.2. Dünya Tekstil İthalatı

ABD ve AB ülkeleri ithalatta da ve ihracattaki gibi ön planda yerlerini almışlardır. Çin ise 1980’de dünya tekstil alımlarında payı % 2 dahi olmayan bu ülkenin 2004 yılında ABD’ye yakın dış alım yapması dünya piyasalarında yeni dengelerin oluştuğunun en belirgin ispatıdır.

Aşağıdaki tablo incelendiğinde;

- Tekstil ithalatları hızla artan ihracatçı ülkelerin başında Japonya, Meksika ve Türkiye gelmektedir.
- ABD’nin tekstil ithalatı 1990 yılından 2004 yılına kadar artarak devam ettiği görülmektedir. 2004 yılında toplam tekstil ithalatı 20.662 milyon \$ a ulaşmıştır.
- AB ülkeleri dünya toplam tekstil ithalatı ile aynı oranda artış göstermiştir. 2000 yılında toplam ithalatı 55.264 milyon \$ iken 2005 yılında bu rakam 67.972 milyon \$ a yükselmiştir.
- Çin, dünya tekstil ithalatında önemli bir paya sahiptir ve tekstil ithalatı 2004 yılında artarak 15.304 milyon \$’a yükselmiştir.

Tablo 2: Seçilmiş Ekonomilere Göre Dünya Tekstil İthalatı

Milyon \$	Değer					Toplam İthalattaki Pay %	
	1990	2000	2002	2003	2004	2000	2004 a
Dünya	51191	153672	152119	168158	180094		
Avrupa Birliği (25)	-	55264	54430	62236	67972	2,2	1,8
ABD	6730	15985	16953	18251	20662	1,3	1,4
Çin	5292	12832	13060	14217	15304	5,7	2,7
Hong Kong, Çin	10182	13716	12065	12931	14110	6,4	5,2
Meksika	992	5822	5571	5458	5790	3,3	2,9
Japonya	4133	4935	4532	5031	5599	1,3	1,2
Türkiye	567	2124	2839	3441	4170	3,9	4,3
Kanada	2325	4126	3803	3849	4115	1,7	1,5
Güney Kore	1947	3359	3239	3131	3385	2,1	1,5
Vietnam	...	1379	2071	2795	3354	8,8	10,8
Romanya	67	1715	2370	2871	3329	13,1	10,2
Rusya	-	1248	1482	1833	2099	2,8	2,2
Avustralya	1442	1632	1472	1662	1828	2,3	1,7
Tayland	898	1630	1576	1629	1807	2,6	1,9
Morocco	361	1364	1483	1710	1797	11,8	10,2
Tunus	790	1207	1425	1496	1654	14,1	13,0
İsviçre	1849	1326	1287	1464	1615	1,6	1,4
Sri Lanka	412	1483	1317	1380	1534	20,7	19,2
Bangladeş	452	1140	1387	1405	1471	12,8	12,2
Taipei, Çin	1013	1460	1164	1181	1251	1,0	0,8
Filipinler	910	1250	1093	1070	1136	3,4	2,7
Bulgaristan	...	506	722	956	1105	7,8	7,6
Brazilya	252	1110	851	810	1084	1,9	1,6
Singapur	1778	1275	1026	1006	1014	0,9	0,6
Malezya	951	1114	917	839	967	1,4	0,9
Cambodia	...	432	643	713	867	30,0	42,0
Güney Afrika	561	570	534	640	821	2,1	1,7
Macao, Çin	619	902	801	770	799	40,0	23,0
İsrail	474	759	641	658	761	2,1	1,9
Ukrayna	-	450	516	643	741	3,2	2,6
Endonezya	785	1251	878	663	739	2,9	1,3
Colombiya	75	558	522	548	685	4,8	4,1
Norveç	554	509	535	596	657	1,5	1,4
Jordan	107	172	381	471	646	3,7	7,9
Arjantin	53	619	170	454	585	2,5	2,6
El Salvador	111	364	388	423	481	7,4	7,7
Yeni Zelanda	396	369	376	430	473	2,7	2,0
Hırvatistan	-	249	370	428	453	3,2	2,7
Şili	203	431	355	359	421	2,3	1,7
Belarus	-	256	266	322	403	3,0	2,5
Venezuela	112	286	185	138	365	1,8	2,4
Suriye	168	399	252	341	337	10,5	5,4
Mauritius	350	411	348	358	335	19,6	12,1
Pakistan	126	130	191	255	310	1,2	1,7
Mısır	211	206	190	206	274	1,5	2,1
Peru	17	165	198	207	264	2,2	2,6
Costa Rica	83	165	180	188	203	2,6	2,5
Bahreyn	71	176	188	152	161	3,8	2,4
Ekvator	22	113	127	122	159	3,0	2,0
Hindistan	240	575	896	1110	...	1,1	1,4

Kuveyt	168	212	3,0	2,6
Lebanon	...	178	189	181	...	2,9	2,5
Nepal	42	138	...	142	...	8,8	8,1
Suudi Arabistan	1312	986	1001	1053	...	3,3	2,8
Sırbistan	-	284	424	468	...	7,7	5,9
Birleşik Arap Emirlikleri	983	2055	2000	2147	...	7,7	5,4

Kaynak: DTÖ - Dünya Ticaret Örgütü

- Güney Kore tekstil ithalatı ise 1990’da 1.947 milyon \$ olarak gerçekleşirken, 2005 yılında yılları arasında 3.385 milyon \$ ‘a erişmiştir.
- Meksika’nın tekstil ithalatı 1990 yılında 992 Milyon \$ iken, 2004 yılında 5.290 milyon \$ a ulaşmıştır.
- Türkiye’nin tekstil ithalatı 1990 yılında 567 Milyon \$ iken, 1995’de 1,81 Milyar \$’a ve 1998’de 2,31 Milyar \$’a yükselmiştir. 2004 yılında bu rakam 4.170 milyon \$ a ulaşmıştır

2. TÜRKİYE’DE TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

2.1 Türkiye’de Tekstil Sektörünün Tarihçesi

Dünyada pamuklu dokumacılık etkinliğinin kaynağı olarak Orta Asya ve Çin gösterilmektedir. Anavatanları Orta Asya olduğu bilinen Türkler de bu etkinliğin orta Asya’dayken öğrenmişlerdir. Türk boylarının tarihin ilerleyen dönemlerinde Orta Asya’dan batıya doğru göç etmeleri, pamuklu dokumacılığın batıya doğru yayılmasını sağlamıştır.⁶⁸

2.1.1 Osmanlı Döneminde Tekstil

Anadolu’nun coğrafi konumu pamuk dokumacılığının gelişmesinde ana etkindir. Hem hammadde tedariki hem de ticaret yollarının bu coğrafyadan geçmesi

⁶⁸ Cavit Şentürk ve diğerleri, **Türkiye’de Pamuklu Tekstil Sanayinin Tarihsel Gelişimi**, T.M.M.O.B. Makine Mühendisleri Odası, İstanbul, Ocak 1976, s.16

pamuklu dokumanın gelişmesini sağlamıştır. Osmanlı imparatorluğunun genişleme döneminde üretim hep loncalar kanalıyla yönlendirilmiştir. Loncalar, bir taraftan fiyatları ve ürün kalitesini sürekli denetim altında tutarken, diğer taraftan da ekonomik kaynakların daha akılcı kullanılmasını sağlamışlardır. Hammadde gereksinimlerinin düzenli olarak karşılandığı lonca düzeninde dikkat çeken en önemli özellik üretiminin düzenliliğidir.

Anadolu pamuklu dokuma ürünlerinin en büyük iki pazarı, Anadolu'da yaşayan halk ve yine Anadolu üzerinden geçen ticaret kervanları olmuştur. Çin'den başlayarak Avrupa içlerinde sona eren ipek yolu üzerinde çok önemli bir konumda bulunan Anadolu, gelişmiş sanayisi ile Avrupalı tüccarlara iyi bir arz kaynağı oluşturmuştur. Bir taraftan Avrupa'ya doğrudan mal ulaştırılan Anadolu dokumacılarının, diğer taraftan da Anadolu'dan geçen ticaret kervanlarının gereksinimleri karşılanmış ve bu dönemde üretilen Türk dokumaları, Avrupa'ya kervanlar kanalı ile ulaştıktan sonra, halk tarafından çok aranan bir ürün durumuna gelmiştir.⁶⁹

Osmanlı sanatının belli bir düzen ve süreklilik gösteren gelişim çizgisi içinde, kumaş dokumacılığı çok özel bir yere sahiptir. Osmanlı Döneminde, diğer sanat alanlarında olduğu gibi, kumaş üretiminde de XV. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan zengin üretim potansiyelinin sağladığı ortama uygun bir gelişme izlenmiştir. Bu gelişim ve Üretim potansiyeli XV.yüzyıl ile XX.yüzyıllar arasında çeşitli aşamalardan geçerek, değişik biçim ve kalıplara girerek, neredeyse Osmanlı İmparatorluğu'nun bitimine kadar varlığını sürdürmüştür.⁷⁰

2.1.2 Cumhuriyet Döneminde Tekstil

1922 yılında ülkedeki toplam 32.721 işyerinin, % 62,3'ü dokumacılık üzerine çalışıyordu. Bu işyerlerinde çalıştırılan toplam 75.411 işçinin ise 35.316'sı yani % 46,83'ü dokumacılık alanında istihdam ediliyordu. İşyeri başına düşen işçi sayısı ise yalnızca 1,76 idi. Dokumacılık 1920'li yıllarda küçük üretim birimlerinde yürütülüyordu. Türkiye bu yılların başında, kendi pamuklu dokuma gereksiniminin

⁶⁹ Şentürk, a.g.e., s.17

⁷⁰ M. Zeki Sönmez, Osmanlı Kumaş Sanatı İçinde Kuzey Suriye Dokumacılığının Yeri, <http://www.akmb.gov.tr/turkce/books/osmanli/z.sonmez.htm>

yalnızca % 10'unu karşılayabiliyordu. Bu yıllarda kurulu iğ kapasitesinin toplam 82.044 adet olduğu bilinmektedir. Bu kapasitenin ancak % 83'ü çalışır durumdaydı.⁷¹

İzmir İktisat Kongresinde dokumacılık öncelikli sanayi dalları arasında tutuldu. Bu öncelik, ülkedeki dokuma sanayi kapasitesinin hızla artmasını sağladı. Hazırlanmasına 1913 yılında başlanan, ancak Birinci Dünya Savaşı nedeni ile yürürlüğe konulamayan Sanayii Teşvik Yasası, yeniden düzenlemelerle 1924'te uygulamaya konuldu. Bu yasaya göre, karşılığı devlet kaynaklarından ödenecek her türlü giysinin kumaşının ulusal üretimden olması koşulu getirildi.

1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası kuruldu. Bu banka, Bakırköy Bez, Feshane (Defterdar) Yünlü Dokuma, Hereke İpeklili ve Yünlü Fabrikalarını denetimi altına alarak, yönetim ve işletmesini yükledi.

1927 yılında çıkarılan Teşvik Kanunu'nda özel sektöre büyük imkanlar verildi. Sanayi Teşvik Yasası uyarınca diğer sanayi kollarına olduğu gibi tekstil sektörüne de, üretim için gerekli yatırım mallarının gümrük vergisi ödemeksizin dış alımına olanak sağlama, bedelsiz arsa sağlama, bu arsalar üzerine yapılacak üretim birimlerini her türlü vergiden muaf tutma gibi ayrıcalıklar sağlandı. Yasa ile; ayrıca, bedeli % 10 dahi pahalı olsa, gideri devlet kaynaklarından ödenen giysi kumaşlarının yerli olması hükmü getirildi. 1929 yılında yürürlüğe giren Gümrük Yasası da, dokumacılığı koruyucu bazı düzenlemeler getirmiştir.⁷² Bütün bu destek ve teşviklerden yararlanan Türk ve yabancı yatırımcılar, 1923-1931 döneminde Türkiye'de yeni 12 üretim birimi kurdular. Bu birimlerden ikisi % 100 yabancı sermayeli, biri karma sermayeli, geri kalan dokuz tanesi ise yerli sermayeli idi.

⁷¹ Yaşar Ertuğ, **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü**, İtkib Yayınları, İstanbul, 1993, s.35

⁷² <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2000>

1927 Sanayi Sayımı Sonuçları na göre

	Sanayi	Dokumacılık
İstihdam (Kişi)	256.818	48.025
İşyeri Sayısı	65.223	9.353
Kullanılan hammaddenin toplam		
Hammadde kullanımı içindeki payı (%)	100	17
Yaratılan değeri toplam değer içindeki payı (%)	100	18.7

Kaynak: DİE – Devlet İstatistik Enstitüsü

1929- 1930' lu yıllardaki Dünya Ekonomik krizi diğer dünya ülkeleri gibi Cumhuriyet Türkiye'si de acil önlemler almaya yönelmiş, İtalya' da IRI, İspanya' da ENI kurulurken; Cumhuriyetimizin tüm ulusal kaynaklarından ve iktisadi faktörlerinden yararlanılarak Sanayinin arzu edilen şekilde geliştirilmesi ve hayati önemdeki sınıai tesislerin kurulabilmesi amacıyla, Devlet Sanayi Ofisi ve Sanayi Kredi Bankasının yerine,1933 yılında aynı işlevleri görmek amacı ile Sümerbank kuruldu. Sümerbank'ın temel görevi, yerli girişimcilere her konuda yardımcı olmaktı. Sümerbank özellikle 1938'de çıkan İktisadi Devlet Teşekkülleri Kuruluş Yasası etkisi ile, doğrudan sanayiye yönelmiş üretim birimlerini işletmeye başladı. Bunun ilk örneği, Osmanlı döneminden kalan üretim birimlerinin Sümerbank çatısı altında toplanması oldu. Bu amaçla, Cumhuriyetin kuruluşundan beri Sanayi ve Maadin Bankasınca işletilen Bakırköy Pamuklu Mensucat Müessesesi, Sümerbank'a devredildi. Sümerbank, Osmanlılar zamanında kurulan üretim birimlerini denetimi altına almakla yetinmeyerek ayrıca yeni fabrikalar da kurdu. Bu fabrikaların yanı sıra Sümerbank 1937'de Ziraat ve İş Bankası ile birlikte, Malatya Bez İplik Sanayi AŞ'yi açtı. Bu fabrika, kendine bağlı yeni üretim

birimleri oluşturduktan sonra 1946 yılında tamamen Sümerbank'ın denetimi altına girdi.⁷³

Atatürk tarafından, 11 Temmuz 1933 tarihinde yürürlüğe giren 2262 sayılı kanunla kurulmuş olan Sümerbank' a verilen kuruluş görevleri ise şunlardır;⁷⁴

- Devlet Sanayi Ofisi' nden devralacağı fabrikaları işletmek, özel kesimdeki devlet ortaklıklarını Ticaret Kanunu hükümlerine göre yönetmek,
- Devlet sermayesi ile kurulacak bütün sınai müesseselerin etüd ve projelerini hazırlamak, bunları kurmak ve yönetmek,
- Kurulmaları ve gelişmeleri gerekli sınai işletmelere ortak olmak veya yardım etmek,
- Gerek kendi fabrikaları, gerekse ülkedeki diğer fabrikalar için gerekli usta ve işçileri yetiştirmek; bu amaçla okullar açmak, yurttan ve dış ülkelerde öğrenci okutmak,
- Sanayi müesseselerine kredi açmak ve bankacılık alanında faaliyette bulunmak,
- Ulusal sanayiinin gelişimi için gerekli önlemleri belirlemek ve Bakanlıkça istenilen konular hakkında görüş bildirmek.

Sümerbank' ın kurulmasından önce Devlet Sanayi Ofisi tarafından işletilen;

- Feshane (Defterdar) Fabrikası,
- Basmahane (Bakırköy) Fabrikası,
- Hereke Fabrikası,
- Beykoz Fabrikası,

⁷³ Yaşar Ertuğ, **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü**, İtkib Yayınları, İstanbul, 1993, s.39

⁷⁴ http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/tekstil/sonuc3_1.htm

Sümerbank' a devredilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı boyunca büyük ekonomik sorunlar yaşayan Türkiye'de girişimciler devletin de yönlendirmesiyle 50'li yıllarda dokuma sanayiine büyük ölçüde yatırım yaptılar. Bunun en önemli nedenlerinin başında ucuz iş gücü gelmektedir. 1950 de 16 kamu üretim birimi ve 160 dokuma firması sektörde faaliyet gösterirken 55 bin işçi istihdam edilmiştir. Bunun % 43'ü kamuda % 57'si ise özel sektörde yer almıştır.⁷⁵

Türkiye, 1930'ların başından itibaren tarım ürünlerini işlemeye dayanan bir devletçi sanayileşme modeli izlemeye başladı. İlk desteklenen sektör de, pamuğun işlenmesi sonucu kurulacak olan tekstil sektörü oldu.⁷⁶ Özel sektörün atağı 1950'li yıllarla beraber 1960'lı yıllarda da sürdü. 1960'lı yılların en büyük özelliği 1980'lerde patlayacak tekstil ürünleri ihracatının ilk kez başlamasıdır.

1962 yılında 23 olan kamu üretim birimlerinin toplam üretim içindeki payı % 29,9'a kadar gerilemiştir. Özel sektör ise 1.100 üretim birimi ile toplam üretim içindeki payını % 70,1'e çıkartmıştır.

1963- 1972 birinci ve ikinci plan döneminde devlet desteklerinin de yardımıyla sektör daha da gelişti. 1963 yılındaki imalat sanayin deki işyerlerinin % 24'ü dokuma sektörüne aitti. Ancak bu işyerlerinin küçük ve orta ölçekli olduğu görülmektedir. Yine bu dönemde 1000 den fazla işçi çalıştıran işyeri sayısı ise toplam işyeri sayısının % 7'sini oluşturmaktadır. Birinci ve ikinci plan dönemi boyunca ülkenin sanayileşme çabaları artınca, dokuma sektörünün (yatırımların ve istihdamın artmasına rağmen) toplam imalat sanayi içindeki istihdam payı yıllar itibariyle azalma göstermiştir. Yine bu dönemin pamuk ipliği üretim, tüketim, ithalat ve ihracat rakamları önemli ölçüde artış göstermiştir. Dönemin en önemli özelliği 1960'ların sonundan başlayarak pamuk ipliği ihracatının artmasıdır. 1968 yılına kadar hemen hemen hiç var olmayan ihracat 1972 de 24.000 ton'a ulaşmıştır. Böylece uzun yıllar Türkiye'nin en önemli ihracat

⁷⁵ Ertuğ, a.g.e. s.50

⁷⁶ Yaşar Ertuğ, Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü, İtkib Yayınları, İstanbul, 1993, s.39

kalemlerinden biri olacak pamuk ipliği ihracatı bu dönemde başlamıştır. Aynı dönemde ithalat rakamlarının ise sıfır düzeylerindedir.⁷⁷

24 Ocak 1980 kararları neticesinde ihracata dönük politikalar neticesinde daha önce gerileyen sektör yatırımları 1982 yılında % 70, 1983 yılında ise % 108 oranında artmıştır. Sektörün 1981 yılında İmalat sanayi içindeki payı % 7 iken 1983 yılında bu oran % 25'e yükselmiştir.

Sektör; 1984- 1992 yılları arasında toplam % 35, ortalama yıllık ise % 4,4' lük bir büyüme gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte sektörün imalat sanayi içinde aldığı pay 1984 yılında % 21'e, 1985 de ise % 15'e gerilemiştir.

1986 da Avrupa Topluluğu'nun konfeksiyon kısıtlamalarını Türkiye çıkışlı konfeksiyon ürünlerine de uygulamaya başlaması, 1987 ve 1988 de yatırımların azalmasına neden olmuştur.

1989 yılına gelindiğinde toplam ihracatımızın içindeki tekstil ve konfeksiyon sektörünün payı % 38'lere yükselmiştir. 1973'den 1989'a bakıldığında sektör kendi içinde büyük bir değişim yaşamıştır. 1973 yılında yalnızca ham pamuk, pamuk ipliği ya da pamuklu kumaş ihracatı gerçekleştiren sektör, 1989'a gelindiğinde Avrupa'nın bir numaralı hazır giyim ürünü tedarikçisi durumuna gelmiştir. 1973-1989 yılları Türk tekstil ve konfeksiyon sektörünün genişleme ve dışa açılma yılları olmuştur. Bu yıllarda ekonomideki yeniden yapılanma sektörü de etkilemiş ve bu yönde gelişmiştir. Tekstil ve konfeksiyon sektörü 1990'lı yıllara ülkenin en büyük sektörü olarak girme başarısını göstermiştir.

Türkiye, 1950'lerden itibaren tekstilde, ihracatçı konumundadır. 1990 yılına bakıldığında tekstil sektörünün; 4.3 Milyar Dolarlık ihracata, toplam ihracatta % 34'lik paya, dünyadaki altıncı büyük ihracatçı ülke olma özelliğine, dünya pazarında % 2,6 lık paya, Avrupa'nın İtalya'dan sonra ikinci büyük tedarikçisi olma özelliğine, tekstil sektörü ile birlikte GSMH'nin % 7'sini oluşturduğu, toplam sanayi istihdamının % 28'ine ve 2 Milyon işçi istihdam etme özelliğine sahip olduğu görülmektedir

⁷⁷ Zülfikar Doğan, 75. Yılda Türkiye Ekonomisi , Dünya Gazetesi, 1998

Tablo: 3 Tekstil Ve Konfeksiyon Sektörünün Cumhuriyet Yıllarında Dış Ticareti (000 \$)

Yıllar	Tekstil (Tekstil + Hazırgiyim)		
	İhracat	İthalat	Fark
1925	12.814	51.752	- 38.938
1930	10.501	21.681	- 11.180
1935	9.085	17.363	- 8.278
1940	15.723	6.915	8.808
1945	2.944	15.935	- 12.991
1950	82.665	35.936	46.729
1955	57.238	35.447	21.791
1960	64.045	18.830	45.215
1965	115.956	24.229	91.727
1970	190.212	34.842	155.370
1975	345.722	98.527	247.195
1980	684.136	107.376	576.760
1985	1.973.070	289.306	1.683.764
1990	4.322.598	1.066.996	3.255.602
1995	8.319.152	2.681.376	5.637.776
2000	10.039.783	3.470.344	6.569.439
2005	18.847.290	6.729.292	12.117.998
2008	22.530.334	9.634.234	12.896.100

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı

1989 yılında 3.83 Milyar Dolar olan tekstil ve konfeksiyon sektörü ihracatı 1993 yılında 5,38 Milyar dolara çıkmıştır. Bu dönemde sektörün en büyük pazarı Avrupa Topluluğudur. Yaklaşık ihracatın % 70'i bu topluluğa yapılmaktadır. ABD'nin ikinci, EFTA ülkelerinin ise üçüncü sırada yer aldığı göze çarpmaktadır.⁷⁸

1995 yılında kesinleşen Gümrük Birliği ile birlikte sektör ciddi bir sıçrama yaparak % 56'lık bir büyüme sağlamıştır. Yine bu dönemde sektöre uygulanan teşvikler artmıştır. Teşvik belgelerinin % 60'ı tekstil ve konfeksiyon sektörüne verilmiştir. Yine bu dönemde Türkiye Avrupa Birliği'nin Çin'den sonra ikinci büyük tedarikçisidir.

⁷⁸ Ertuğ, a.g.e. s.51

Tekstil ve konfeksiyon sektörü ithalatında ise 1995 yılında % 31 seviyesinde olan AB payı, 1996 da % 44'e, 1997 de ise % 45'e yükselmiştir

1996 yılı krizin(5 Nisan) yaralarının sarıldığı yıl olmuştur. Bu yılda hazır giyim ihracatı 6,3 Milyar Dolar olurken 1997 yılında % 15,2' lik artışla 7,3 Milyar dolara ulaşmıştır.1996 yılı başından itibaren, AB ile GB'ye geçiş, hazır giyim sektörü için yeni bir gelişme noktası oldu. Sektör GB'nin yaratacağı avantajları değerlendirmek üzere kapasite artışına ve teknolojik gelişime yönelik geniş makine yatırımlarına yöneldi. Bu dönemde hızlı bir sanayileşmeyi de sağlarken, üretim teknolojisini de uluslararası standartlara ulaştırdı. Sektöre girişler de yoğunlaşmıştı, yaklaşık 15.000 ihracatçı üretici şirkete ulaşıldı. Sektör ölçekleri büyürken, KOBİ'lerin payı genişledi. ⁷⁹

1997 yılı itibariyle, tekstil ve konfeksiyon sektörünün toplam imalat sanayi içindeki payı % 47, toplam sanayi üretimi içindeki payı % 39, toplam GSMH içindeki payı % 10, toplam istihdamdaki payı % 21 olmuştur.

2000'den itibaren, aktif pazarlamaya dayalı, özgün tasarımların ön plana çıktığı koleksiyonların oluşturulduğu, mağazacılık ve markalaşma ile yeni bir dönem başladı. Sektörde faaliyetine devam eden firmalar, daha hızlı olmaya ve daha esnek üretim tarzına yöneldi. Koleksiyon ve sezon sayıları artarken, üretim süreleri kısaldı. Firmalar üretim, pazarlama, organizasyon, araştırma geliştirme ve ürün geliştirme alanlarında etkinliklerini artırdılar. Ürünlerin nitelikleri arttı ve kalitesi yükseldi.

2005'e kadar, ihracat artışı da sürdü. Aynı yıl, ihracat 13,1 milyar dolara çıktı. Bununla birlikte, 2000'li yılların başından itibaren maliyet-fiyat-rekabet üçgeninde, başta Çin olmak üzere çok sayıda yeni ülkenin rekabeti yaşanmaya başladı. 1 Ocak 2005'te dünya ticaretindeki serbestleşme etkisi ile birlikte sektör yeni bir rekabet dönemine girdi. ⁸⁰

⁷⁹ <http://www.kobifinans.com.tr/tr/sektor/011505/10847> (11.04.2010)

⁸⁰ <http://www.kobifinans.com.tr/tr/sektor/011505/10847> (11.04.2010)

3. TÜRKİYE'DE TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN YAPISI

3.1 Alt Sektörlerin Durumu

Tekstil sektörü üretim, istihdam, ihracat açısından bakıldığında Türk ekonomisine katkısı hiçte küçümsenmeyecek düzeydedir. Türk Tekstil ve konfeksiyon sektörünün çoğunluğunu KOBİ (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler)'ler oluşturmaktadır. Büyük ölçekli firma sayısı az olmasına rağmen istihdamın büyük bölümünü sağlamaktadır. Sektör emek-yoğun bir sektör durumundadır. Türkiye'de daha çok fason üretim yapılmaktadır. Kendi markasını oluşturmuş firma sayısı azdır.

Tekstil alt sektörleri; Pamuklu Sektörü, Yünlü Sektörü, Tekstil Terbiye Sektörü, Ketten Kenevir Jüt Sektörü, Suni Sentetik Sektörü, Hazır Giyim Sektörü olarak ana başlıklar altında incelenebilir.

3.1.1. Pamuklu Sektörü

Türkiye'nin önde gelen pamuk üreticisi ülkeler arasında olması, pamuklu sistem ürünleri konusunda da ağırlığın bu yönde olmasına neden olmuştur. Türkiye'de üretilen kumaşların çok büyük bir kısmını pamuklu ve suni-sentetik dokuma kumaşlar oluşturmaktadır.

Türkiye'nin tekstil sektöründe dünyada bulunduğu konuma gelmesinde pamuk üretiminde büyük üreticilerden biri olması rol almaktadır. Türk tekstil sektöründe üretim ilk önce pamuğa dayalı olarak başlamış, ardından suni ve sentetik lif üretimi gelişmiştir. Pamuk, tekstil sektörünün temel girdisi ve yüksek katma değer sağlayan bir hammaddedir. Pamuklu sektörü, hammadde ihtiyacının büyük bir bölümünü yurtiçinden karşılayarak dünyadaki mevcut konumuna gelmiştir. Türkiye, dünyanın sayılı pamuk üreticilerinden biridir. Ancak, nüfus artışı, iç tüketimdeki artış, ihracattaki artış ve tüm bu artışlara paralel olarak pamuk üretiminde sağlanamayan yeterli artıştan dolayı Türkiye net pamuk ithalatçısı durumundadır.

Aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi Çin dünya pamuk tüketiminin %40 lık kısmını gerçekleştirecek duruma gelmiştir. En yakın takipçisi olan Hindistan'ın yaklaşık

2,5 katı pamuk tüketmektedir. Çin'in pamuk tüketimi 2002- 2007 yıllarında 6.500 bin tondan 10.000 bin tonun üzerine çıkmıştır.

İkinci sırada yer alan Hindistan ise dünya pamuk tüketiminin %14,1 ni gerçekleştirmektedir.

Üçüncü sırada ise Pakistan yer almaktadır ve dünya pamuk tüketiminin %9,8 lik kısmını gerçekleştirmektedir.

Türkiye'nin pamuk tüketimi 2002- 2006 yılları arasında artarak devam etmiş ve 1600 000 tona yaklaştıktan sonra 2007 yılında düşmeye başlamıştır. Türkiye dünya pamuk tüketiminde Çin, Hindistan, Pakistan ' dan sonra 4. sırada yer almaktadır.Türkiye'nin dünya pamuk tüketimi içindeki payı %4 civarındadır.

Tabloda görüldüğü gibi 5. sırada yer alan A.B.D. ' de ise pamuk tüketimi 2002 den itibaren her yıl azalmaktadır.

Pamuk ithalatına bakıldığında ilk sırada Çin'in olduğu görülmektedir. Çin son 3 yıllık ithalatına bakıldığında çok ciddi anlamda artış olduğu dikkat çekmektedir. Çin'i takip eden ülke ise Türkiye'dir. Türkiye'nin pamuk ithalatında dalgalanmalar görülse de ithalatımızın genel trendi artış yönündedir..

Kıtalar baz alındığında, Türkiye Avrupa'nın bir numaralı pamuk üreticisi ülkesi konumundadır. Türk tekstil sektörünün ihracata yönelmesinden sonra ülkenin de pamuk ihtiyacı artmaya başlamıştır. Talep artmış ve ülkenin pamuk üretim arzı, talebi karşılayamaz duruma gelmiştir.

Son 10 yıldan beri ülkenin tekstil üretiminin hammaddesi olan pamuğun talebi, üretim ile değil ithalat ile karşılanmaktadır. İzmir Ticaret Borsası'nın verilerine göre 2004- 2005 sezonunda pamuk ithalatı 748 bin tona ulaşmıştır. Pamuk ithalatına ödenen döviz ise 883 milyon dolar olmuştur. Bunlar görülmesine rağmen Türkiye, pamuk üretiminin düşüşüne karşı bir tedbir almamaktadır. Ege'deki ve Akdeniz'deki üretici, üretimini pamuk yerine mısır, hububat, sebze ve yağlı tohumlara yöneltmiştir. Bu düşüş en çok Ege Bölgesi'nden kaynaklanmaktadır.⁸¹

⁸¹ Yıldırım, A.E. "Pamuğun Geleceği Endişe Verici", <http://www.tekstilveren.org/>

Tablo 4:Dünya Pamuk Üretimi-Tüketimi-İthalatı- İhracatı (1000 ton)

ÜLKE		2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008 / 09	2009 / 10	2009 / 10
								Temmuz	NİSAN	Mayıs
								Öngörü		
ÜRETİM	ÇİN	4.921	4.855	6.750	6.423	7.729	8.057	7.796	6.859	7.077
	AMERİKA	3.747	3.975	5.062	5.201	4.700	4.183	2.840	2.646	2.654
	HİNDİSTAN	2.308	3.048	4.137	4.148	4.746	5.357	4.900	5.117	5.117
	PAKİSTAN	1.736	1.708	2.425	2.213	2.155	1.938	1.960	2.134	2.134
	BREZİLYA	847	1.310	1.285	1.023	1.524	1.557	1.198	1.252	1.274
	TÜRKİYE	910	893	904	773	849	675	457	370	381
	DİĞER	3.783	4.073	4.896	4.634	3.709	4.482	4.134	3.772	3.773
	TOPLAM		18.252	19.862	25.459	24.415	25.412	26.249	23.285	22.150
TÜKETİM	ÇİN	6.510	6.967	8.382	9.798	10.886	11.324	9.854	10.344	10.344
	HİNDİSTAN	2.896	2.939	3.222	3.636	4.006	3.985	3.865	4.225	4.246
	PAKİSTAN	2.047	2.090	2.286	2.504	2.722	2.700	2.504	2.504	2.450
	TÜRKİYE	1.372	1.306	1.546	1.502	1.589	1.350	1.067	1.176	1.154
	AMERİKA	1.584	1.364	1.457	1.278	1.077	1.004	773	762	740
	BREZİLYA	784	871	925	958	980	1.002	915	958	958
	DİĞER	4.498	4.134	4.048	3.791	3.769	5.500	5.050	5.306	5.344
	TOPLAM		19.691	19.671	21.866	23.467	25.029	26.865	24.028	25.275
İTHALAT	ÇİN	681	1.923	1.390	4.199	2.305	2.504	1.503	2.069	2.178
	TÜRKİYE	493	516	743	740	871	712	566	795	784
	PAKİSTAN	190	393	382	352	500	827	457	436	370
	DİĞER	2.479	2.147	2.092	1.841	1.923	3.955	3.728	4.150	4.207
	TOPLAM		3.843	4.979	4.607	7.132	5.599	8.281	6.254	7.450
İHRACAT	AMERİKA	2.591	2.995	3.143	3.821	2.833	2.972	2.896	2.613	2.613
	HİNDİSTAN	12	152	144	751	1.045	1.568	436	1.328	1.350
	BREZİLYA	106	210	339	429	283	486	599	414	414
	DİĞER	1.730	1.937	1.876	2.007	1.511	3.356	2.408	3.097	3.155
	TOPLAM		4.439	5.294	5.502	7.008	5.672	8.382	6.339	7.452
DÖNEM SONU STOK	ÇİN	3.266	3.257	3.280	4.422	4.074	4.246	4.327	3.983	4.320
	AMERİKA	1.172	751	1.196	1.317	2.063	2.186	1.307	653	653
	HİNDİSTAN	781	911	1.908	1.756	1.538	1.570	2.326	1.855	1.812
	BREZİLYA	627	996	1.095	831	1.237	1.361	1.089	1.021	1.043
	PAKİSTAN	714	682	1.077	1069	942	947	1.004	928	906
	TÜRKİYE	297	322	390	363	447	405	352	311	442
	DİĞER	2.798	2.522	3.258	3.072	2.667	2.854	3.085	2.335	2.311
	TOPLAM		9.655	9.441	12.204	12.830	12.968	13.569	13.490	11.086

Kaynak: <http://www.nsenli.com> Foreign Agricultural Service / USDA Office of Global Analysis (11.04.2010)

ABD'nin yaklaşık 27 bin üreticisine verdiği yıllık 4 milyar dolarlık devlet desteği ve Avrupa Birliği'nin Yunanistan'a verdiği destekler Türkiye'yi de çok olumsuz etkilemektedir. Son 10 yılda GSM kredisi ve diğer ihracat destekleri ile pamuk ihraç eden Amerika, yerli üretimin gerilemesinde de en önemli faktörlerden birisidir. Türkiye'nin 750 bin tona yaklaşan pamuk ithalatının %60 'ı Amerika'dan karşılanmaktadır. %22'si ise Avrupa Birliği'nden ciddi destekler alan Yunanistan'dan karşılanmaktadır. Amerika ve Yunanistan'ın devlet destekli pamuğu karşısında rekabet edemeyen Türk çiftçisi, pamuktan para kazanamadığı için alternatif ürünlere yönelmektedir. 2005 yılında da bir önceki yıla göre pamuk fiyatlarında ciddi gerileme olmuştur. Çukobirlik 2004 ürünü pamuğun kilosunu 85 kuruştan alırken, 2005 pamuğu için 45 kuruş avans fiyat açıklamış ve daha sonrada 19 kuruş arttırarak 55 kurusa yükseltmiştir. Pamuktaki bu fiyat düşüşünü önlemek ve üretimden kaçışı durdurmak için hükümetin vereceği destekleme primi de zamanında ödenmediği için istenilen başarı sağlanamamıştır.⁸²

3.1.1.1. Pamuk İpliği

Pamuk ipliği üretim süreci teknolojik olarak balyalanmış pamuğun açılması, hazırlanması, daha sonra da eğilerek ipliğin bobinleşmesi sürecinden oluşmaktadır. Pamuk ipliği sektöründe ring (bilezik) ve open – end (açık- uç) olmak üzere iki sistem bulunmaktadır. Ring sistemi de kendi içinde iki sisteme ayrılmaktadır. Bunlar kısa elyaf ve uzun elyafıdır. Kısa elyaf pamuklu için, uzun elyaf sistemi ise yünlü için kullanılır.

Türkiye'de kısa elyaf iplik sektörü dünyada en yüksek teknolojiye sahip ülkeler arasında yer almaktadır. ITMF'in yıllık makine sevkıyatı verilerine göre, Türkiye'de, 10 yaşından daha eski olmayan makinelerin, toplam kapasite içindeki payı, dünya ortalamasının, ring'de 2,4, open-end'de 2,5 katıdır. 6 (Uluslar arası Tekstil Üreticileri Federasyonu) TSKB, pamuklu tekstil sektörü raporuna göre⁷, pamuk ipliği (kısa elyaf) alt sektöründe, 2004 yılı sonu itibariyle, 322 firma bulunmaktadır. Kapasite 24 saat/gün, 300 gün/yıl hesabına göre yapılmakta ve firmaların çalıştıkları fiili devir/dakika bilgilerinden hesaplanarak gidilmiştir.⁸³

⁸² Yıldırım, A.E. "Pamuğun Geleceği Endişe Verici", <http://www.tekstilveren.org/>

⁸³ <http://ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/tekstil/öik668.pdf> Dokuzuncu Kalkınma Planı Tekstil, Deri ve Giyim Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu(11.04.2010)

İTKİB AR&GE ve Mevzuat Şubesi'nin hazırladığı“Türkiye’de İplik Üretim Kapasitesi ve Makine Parkı Üzerine Genel Bilgiler” Raporuna göre ise, Türkiye’de, 229 tane ortalama 30.000 iğlik pamuk (kısa elyaf) ring iplik, 256 tane ortalama 2.250 rotora sahip pamuklu open-end iplik olmak üzere toplam 485 adet fabrika bulunmaktadır. TSKB, Pamuklu Tekstil Sektör raporuna göre, 2004 yılında, pamuklu sektöründe iplik kapasitesi, 2003 yılına göre, ring’de %0,7 azalarak 6.312 bin iğe gerilerken, openend’de %4,3 artarak 543 bin rotora, toplamda da ağırlık cinsinden % 3 artarak 1.75 bin ton/yıla yükseldiği belirtilmektedir.

3.1.1.2. Pamuklu Dokuma

Eğirme veya başka yollar ile iplik haline sokulabilir her cins hammaddeden imal edilmiş olan, örülen veya bu sistemlerin dışında sadece elyafı birbirlerine değişik metotlarla tutturarak bir bütün meydana getirme yolu ile elde edilen her cins kumaş, triko, döşemelik halı ve benzeri ürünler dokuma olarak tanımlanır. Günümüzde herkes çeşitli biçimde dokuma mamulü olan her ürünü kullanmaktadır.

TKSB, 2004 Pamuklu Tekstil Sektör raporunda belirtildiği gibi, iplikte olduğu kadar olmasa bile, pamuklu dokuma sektörü de oldukça yeni makine parkına sahiptir. ITMF, makine sevkiyatı verilerine göre, 10 yaşından eski olmayan makine parkının toplam içindeki payı, Türkiye’de dünya ortalamasının iki katıdır. Sektörün önde gelen firmalarının makine parkının bu bilgiyi doğrular nitelikte olduğu ifade edilmektedir. Pamuklu dokuma sektöründe üretim artışı, ithalat artış hızı ile baş edememiştir. Doğrudan dokuma ithalatının üretime oranı 1999 yılında %17 iken, 2004 yılında bu oranın %352lere ulaştığı belirtilmektedir. Üretimde artış sağlanamaması kapasite kullanım oranında da düşüşe sebep olmuştur.⁸⁴

3.1.1.3. Pamuklu Örme

Türkiye’de pamuklu örme alt sektörü, entegre olmayan küçük ve orta boy işletmelerde yoğunlaşarak bir büyüme göstermiştir. ITMF verilerine göre, Türkiye son 5 yılda, dünya yuvarlak örgü makinelerinin %10’unu satın alarak, Çin Hak Cumhuriyeti’nden sonra 2. büyük yatırımcı olmuştur. Örme hazır giyim ihracatına

⁸⁴ TSKB, Pamuklu Tekstil Sektörü Raporu, Haziran 2005, Azmi Özer, s.21

paralel olarak pamuklu örme üretimi son 10 yılda hızlı bir şekilde artış göstermiş, kapasite kullanım oranı 2002–2004 yıllarındaki kapasite artışına den gidemeyip, %60 seviyelerinde kalmıştır.⁸⁵

3.1.2 Yünlü Sektörü

Yünlü sektörü 3 ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar; hammadde, iplik ve kumaştır. Ayrıca üretim sistemi açısından da 3 bölümde incelenir. Kamgarn, strayhgarn ve yarı kamgarn üretim sistemleridir.

Yünlü sektöründe en iyi durumda olan ülkeler, Çin, Avustralya, Türkiye, Yeni Zelanda ve Hindistan'dır. Dünyada en fazla yünün üretildiği Avustralya'da yün üretimi her geçen gün düşüş göstermektedir. Yine aynı şekilde bu olumsuz gelişmeler Yeni Zelanda da yaşanmaktadır. Bununla bağlantılı olarak ve dünyadaki üretime paralel olarak, Türkiye'de yün üretiminde talebi karşılayacak düzeyde bir artış söz konusu olmamıştır. Üretim ve talep arasındaki fark yıllar itibariyle giderek açılmıştır. Çin yünlü sektöründe iyi bir artış göstermiştir. Çin'in, yünlü sektöründe iyi bir duruma gelmesinin en önemli sebebi; üretim proseslerindeki teknolojik gelişmelerin ve üretim bilgi becerisindeki hızlı ilerlemeler ile, ince mikronlu ürünlerin üretilebiliyor olmasından kaynaklanmaktadır.⁸⁶

Yünlü sistemde, üretim hacminin yaklaşık 200.000 ton/yıl kapasite olduğu tahmin edilmektedir. 1995 yılı sonrasında, yünlü iplik sektörünün tüm alt birimlerinin kapasite kullanım oranında düşüş görülmüştür. Bununla bağlantılı olarak; gerek 1990'lı yıllar, gerekse 2000'li yıllarda yün iplik üretimi sürekli olarak talebin gerisinde kalmış, talebin üretimden daha hızlı artması ile birlikte fark son yıllarda daha da açılmıştır. 1996 yılından itibaren izlendiğinde, ihracatta istikrarlı bir artış, ithalatta ise dalgalı bir seyir söz konusudur. 2000- 2004 döneminde ihracat istikrarlı bir şekilde artarken, 2003 ve 2004 yıllarında ithalatın da aynı trendini koruduğunu söyleyebiliriz.⁸⁷

Yünlü dokuma sektöründe mevcut tezgah sayısının kamgarn ve strayhgarn birlikte olmak üzere 2.270 adet olduğu tahmin edilmektedir. Tezgahların 2.000 adedi (%88) mekiksiz, 270 adedi(%12) mekikli tezgahlardan oluşmaktadır. Yünlü tezgahların 1.320

⁸⁵ TKSB, Pamuklu Tekstil Sektörü Raporu, Haziran 2005, Azmi Özer, s.22

⁸⁶ <http://www.tekstilisveren.org.tr/dergi/2004/agustos/iwto.html>(11.04.2010)

⁸⁷ Aras, G.,2006, "Avrupa Birliği ve Dünya Pazarlarına Uyum Açısından Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği", Mart Matbaası, İstanbul, s.77

adedi organize sektörde, 950 adedi ise organize olmayan sektörlerde kullanılmaktadır. Yünlü dokuma tezgahlarının ortalama yaşı organize sektörde 11 yıldır. Sektörün önde gelen firmaları üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre, 1995- 1999 yılları arasında yünlü dokuma sektöründe kapasite kullanım oranları %70'den %60'a düşmüştür.⁸⁸

3.1.3 Tekstil Terbiye Sektörü

Türk tekstil terbiye sanayi, Avrupa'nın en büyük tekstil terbiyesi kapasitesine sahiptir. Terbiye sanayimiz özellikle orta kaliteye sahip ürünlerin üretiminde çok geniş bir tecrübeye sahiptir. Türkiye ayrıca AB ülkelerine coğrafi yakınlığı nedeniyle de mal teslimi için hala Çin'e göre daha avantajlı durumda bulunmaktadır. ABD ve AB ülkelerine uzun yıllardır ihracat yapan firmalar, çevre dostu üretim için belirli bir duyarlığa sahip olmuşlardır. Ancak piyasa oluşturabilmek için yüksek teknolojinin yakından izlenmesi, ucuz sıradan mallar yerine moda yönelik, yüksek kaliteli ve yüksek performanslı özel ürünlerin gerçekleştirilebileceği bir yapının oluşturulması gerekmektedir. Teslimat sürelerini kısaltacak şekilde renk numunesi gönderme, renk ölçümü, renk kontrolleri ve teyitlerini elektronik ortamda gerçekleştirecek alt yapı ve bilgiye sahip olacak şekilde yatırımların yapılması önemlidir.⁸⁹

Büyük ölçüde pamuklu alanına yönelik tekstil terbiyesi yapan yaklaşık 400 firma bulunmakta olup, bunların %47'si entegre işletmelerden, %37'si ise fason terbiye işletmelerinden oluşmaktadır. Pamuklu terbiye alanında makinelerin %50'sinden fazlası 5 yaşında, %80'inden fazlası ise 10 yaşından küçük yeni makinelerdir. Yünlü terbiye sektöründe ise, makinelerin yaşı ortalama 15 olarak tahmin edilmektedir. Bu sektörde 5- 10 yaş arası makinelerin oranı %50 civarındadır.⁹⁰

Sektörde, 1999 yılı itibariyle pamuklu ağırlıklı kurulu kumaş boya kapasitesi 906.000 ton/yıl, örme kumaş kapasitesi 509.000 ton/yıl, elyaf-tops, iplik boyama kapasitesi 29.000 ton/yıl ve baskı kapasitesinin 304.000 ton/yıl olduğu tahmin edilmektedir. Sektörde özellikle 1991 yılından sonra kurulan çok sayıda yeni işletme nedeniyle hızlı bir kapasite artışı görülmüştür. 1999 yılındaki kapasite 1992 yılına göre %83 artış göstermiştir. Bununla

⁸⁸ <http://kalkinma.org/belgeler/5/tekstil-hazirgiyim.pdf> (04.04.2010)

⁸⁹ <http://ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/tekstil/öik668.pdf> Dokuzuncu Kalkınma Planı Tekstil, Deri ve Giyim Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu(04.06.2010)

⁹⁰ <http://kalkinma.org/belgeler/5/tekstil-hazirgiyim.pdf>(06.04.2010)

birlikte, 1992 yılında sektörde %82 olan kapasite kullanımını 1999 yılında %62'ye düşmüştür. Kriz nedeniyle kapatılan işletmeler dikkate alınırca, düşüşün nedeni, kapasite kullanımını %56'ya düşen fason üretim yapan işletmelerde aranabilir.⁹¹

Terbiye sektöründe yünlü dokuma kumaş terbiye kapasitesinin 70 milyon metre/yıl olduğu tahmin edilmektedir. Yünlü terbiye sektöründe kapasite kullanım oranı yaklaşık olarak %75- 80 dolayındadır. İşletmelerin önemli bir bölümü(%30), Çorlu, Çerkezköy, Lüleburgaz'da bulunmakta olup özellikle Trakya da bulunan işletmeler örme kumaş ağırlıklıdır. Terbiye sektörüne genel olarak bakıldığında, işletmelerin yaklaşık %70'inin Marmara Bölgesinde toplandığı görülmektedir.⁹²

3.1.4. Keten – Kendir – Jüt Sektörü

Keten, kendir ve jüt kısa ve uzun elyaf sistemlerinde kullanılan bitkisel elyaflardır. Keten elyafı, %100 olarak ve çeşitli oranlarda viskon, poliester ve pamukla birlikte iplik haline getirilmektedir. En fazla uygulanan karışım ise keten-pamuk karışımıdır. Keten karışımları erkek ve bayan dış giyiminde kullanılmaktadır. Saf keten elyafın kalın cinsi; ip, sicim, kinnap yapımında, ince elyaf türü ise; dış giyim ve ev tekstili ürünlerinde kullanılmaktadır.⁹³

Tekstil Sektöründe, keten, kendir ve jüt elyaflarının dışında yine bitkisel esaslı olan sisal elyafı da kullanılmaktadır. Bu elyaf, halat sanayinde kullanılmakta olup tamamen ithal edilmektedir ve sadece bir fabrikada işlenmektedir. Tekel'e ait, Taşköprü'deki jüt fabrikası iplik, dokuma ve konfeksiyon bölümlerini içeren tek entegre tesisi bulunmaktadır. Keten-kendir-jüt sektöründe sınai maliyetin yaklaşık %70'ini hammadde oluşturmaktadır. Ancak, kullanılan hammaddenin tipine, kalitesine ve satın alım şartlarına göre bu oran +/- % 3 değişim göstermektedir.⁹⁴

Sektörün dış piyasada en önemli rakipleri; Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Mısır ve Bangladeş'tir. Türkiye gerek keten, kendir, jüt iplik dış ticaretinde gerekse, keten, kendir, jüt dokuma dış ticaretinde net ithalatçı konumundadır. Bu nedenle ihtiyacı olan ürünlerin büyük bir kısmını dış pazardan sağlamak zorundadır.

⁹¹ <http://kalkinma.org/belgeler/5/tekstil-hazirgiyim.pdf>(06.04.2010)

⁹² Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu DPT, 2001 Ankara, s.52

⁹³ <http://kalkinma.org/belgeler/5/tekstil-hazirgiyim.pdf>(06.04.2010)

⁹⁴ Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu DPT, 2001 Ankara, s.60

3.1.5. Suni – Sentetik Sektörü:

Suni-sentetik sektörü, suni-sentetik elyaf, suni-sentetik ve bunların karışımı iplik ve suni-sentetik kumaş üretiminden oluşmaktadır.

Türkiye’de suni-sentetik liflerinin üretimi, rejenere selülozun üretildiği tarihe dayanmaktadır. Günümüze kadar geçen sürede, Türkiye’nin suni sentetik elyaf teknolojisi, dünya teknolojisini yakalamış ve ilerleyen yıllarda büyük bir kapasite artışı yaratmıştır. Kapasite artışının sağlanmasına rağmen sektörde genellikle talep, üretim seviyesinin üzerindedir. Akrilik elyaf, poliamid elyaf, polyester elyaf ve polipropilen elyaftan oluşan toplam elyaf üretimi yıllar itibariyle artış göstermekle birlikte talep üretim artışının üzerinde gerçekleşmiştir. 90’lı yılların özellikle ikinci yarısında dünya suni-sentetik elyaf piyasalarında durgunluk görülmektedir. Türkiye’ye bakıldığında suni-sentetik elyaf sektöründe, üretimde olduğu gibi ithalat ve ihracat düzeyinde de yıllar itibariyle önemli farklılıklar vardır. Sektörde, ihracatta ve dış pazarlamadaki gelişmelerin etkisi ile miktar, değer ve birim fiyat olarak önemli dalgalanmalar görülmektedir.⁹⁵

Suni-sentetik iplik sektöründe üretim poliester ve filament ağırlıklıdır. Bunun ardından naylon ve viskon iplik ağırlıklı olarak üretimi yapılan diğer ürünlerdir. Suni-sentetik sektöründe ipliğin kumaşa çevrilmesinde ağırlıklı olarak ‘‘dokuma’’ ve ‘‘çözümlü örme’’ teknolojisi kullanılmaktadır. Suni-sentetik devamlı ipliklerin kumaş haline getirilmesinde ise, ağırlıklı olarak dokuma teknolojisi hakimdir. Türkiye’de suni sentetik dokuma kapasitesinin 750- 800 milyon metre/yıl, çözümlü örme kapasitesinin ise 100 milyon metre/yıl olduğu tahmin edilmektedir. Organize şekilde yapılmış olan her iki alanında kapasite kullanım oranları yaklaşık olarak %70-75’dir. Dokuma kumaşlar, ağırlıklı olarak giyim sanayinde, çözümlü örme kumaşlar ise mefruşatta kullanılmaktadır. Türkiye’de suni-sentetik dokuma kumaş üreten yaklaşık olarak 7.000 tezgahın bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu rakam çözümlü örmede yaklaşık 800- 900 tezgah arasındadır. Her iki alanda da makinelerin çoğu 10 yaşın altındadır. Bu anlamda sektör Avrupa’daki rakiplerinden daha genç bir makine parkına sahip bulunmaktadır.⁹⁶

⁹⁵ Aras, G.,2006, ‘‘Avrupa Birliği ve Dünya Pazarlarına Uyum Açısından Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği’’, Mart Matbaası, İstanbul, s.75-76.

⁹⁶ <http://kalkinma.org/belgeler/5/tekstil-hazirgiyim.pdf>(11.04.2010)

3.1.6. Hazırgiyim ve Konfeksiyon Sektörü

Hazırgiyim ve konfeksiyon sektörü, genel anlamda dokuma ve örme kumaşlardan kadın, erkek ve çocuklar için gerek iş hayatında gerekse normal günlük hayatta olmak üzere günün her saatinde giyilmek üzere üretilmiş tüm dış giysiler ile iç giysileri, bunların aynı malzemelerden olmasa da aksesuarlarını ihtiva eder. Bu tarifte, erkek giysileri ile erkek çocuk giysileri arasında, kadın giysileri ile kız çocuk giysileri arasında veya modern giysiler ile yöresel giysiler arasında herhangi bir fark gözetilmemektedir. Diğer yandan yatak örtüsü, nevresim takımı, tuvalet ve mutfak bezleri gibi dikiş ile birleştirilerek veya kenarları dikilerek hazır eşya haline getirilmiş ev tekstili ürünleri ile kamp eşyası gibi hazır eşyalar da elyaf, iplik ve kumaşlar gibi tekstil makinelerinden imalattan çıktığı haliyle değil de dikiş ve benzeri işlemler sonrasında piyasaya sunulduklarından, hazırgiyim ve konfeksiyon sektörü içerisinde değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, Türk Gümrük Tarife Cetveli'nde 61, 62 ve 63. fasıllar kapsamı dokuma ve örme giyim eşyaları, aksesuarları ile hazır eşyalar hazırgiyim ve konfeksiyon sektörü içerisinde değerlendirilmektedir.⁹⁷

Ülke ekonomisine en fazla katkısı olan konfeksiyon sektörü 1980 yılından sonra büyük gelişme göstermiştir. Konfeksiyon sektöründe, büyük yatırımlara ihtiyaç yoktur. Birçok firma küçük atölyeler şeklinde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Genelde 15- 35 çalışana sahip olan bu iş kolunda emek- yoğun bir özellik söz konusudur. Teknolojik yatırımlar bu sektör kolunda pek fazla yoktur. Konfeksiyon sektörü, daha çok ihracata yönelik olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tekstil sektöründe, ihracatın en büyük kısmını konfeksiyon sektörü karşılamaktadır. Hazır giyim sektörü, gerek ihracattaki yüksek pay ile gerekse Türkiye ekonomisine sağladığı katma değer ile ülkede önemli bir yere sahiptir. Bütün gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülke ekonomisine sağladığı katkısının yanında bir çok kişiye de iş imkanı sağlamaktadır. Bu sektörde yaklaşık olarak iki buçuk milyona yakın kişi çalışmakta ve

⁹⁷ <http://ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/tekstil/öik668.pdf> Dokuzuncu Kalkınma Planı Tekstil, Deri ve Giyim Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu(04.04.2010)

dolaylı olarak da on milyona yakın kişiye de istihdam sağlamaktadır. Bunun yanında diğer sektörlerin de gelişmesine katkı sağladığını söyleyebiliriz.⁹⁸

1990 yılından sonra ihracatta çok yüksek seviyelerde bir artış gerçekleşmeye başlamış ve sektör ihracat ağırlıklı olarak çalışmaya başlamıştır. Türk hazır giyim sektörü, dünyada altıncı ve AB'ye mal sevk eden ikinci büyük tedarikçi durumundadır. Günümüzde tahmini olarak 40.000'e yakın firma bu sektörde faaliyette bulunmaktadır. Bu firmaların neredeyse dörtte biri aktif olarak ihracatçı durumdadır. Bu firmaların %80'e yakın kısmı da KOBİ' ler den oluşmakta olup bunların büyük kısmı da fason üretim yapmaktadır.⁹⁹

Tekstil ve hazır giyim sektörü, toplam ihracatımızın %34'ünü, genel ithalatın ise %8'ini oluşturmaktadır. 21.5 milyar dolarlık üretim değeri ile bu sektörün GSMH içerisindeki payı % 10,7 civarında, ayrıca SSK'ya kayıtlı istihdamında % 10,9' unu oluşturmaktadır.¹⁰⁰

Tablo 5 incelendiğinde:1992- 2004 yılları arasında en yüksek ihracat artışı AB pazarında sağlanmıştır. Rusya pazarı hariç bütün pazarlarda her yıl, sürekli bir ihracat artışı görülmektedir.

AB hazır giyim ihracatımızda en büyük pazardır. Ülkeler olarak baktığımızda ise en büyük Pazar Almanya' dır. Ardından İngiltere, Fransa ve Hollanda en büyük AB pazarını oluşturmaktadır. AB ülkeleri toplam ihracatında 2000- 2004 döneminde yaklaşık %55 oranında bir artış söz konusudur.

Türk hazır giyim ve konfeksiyon sanayicileri yıllardır uluslararası fuarları takip ederek, isabetli yatırımlar yaparak en yüksek teknoloji ile üretim yapar duruma gelmişlerdir. Sektörde makine parkı gençtir. Konfeksiyon yan sanayii de bu yüksek teknoloji ile üretim yapmakta olan sektörü gerektiği gibi destekleyebilmektedir. Sektör, "kaliteli ve fashion tabir edilebilen değişim ve trendleri yansıtan, güncel ürünleri iyi fiyata satın alınabilir şekilde pazarlayabilmek" şeklinde özetlenebilen stratejisine uygun

⁹⁸ Arı, S., Bilgin, H., Karabulut, G.2004, _TK_B, "Türk hazır Giyim Sektöründe Rekabet Gücü Analizi ve Rekabet Gücü Arttırıcı Politika Önerileri", Kitap Matbaacılık, _st. s.197

⁹⁹ Bozoglul, Z.M., "Türk Hazır Giyim Sektöründe Çin Tehdidine Karsı Markalaşma" <http://www.igeme.org.tr/tur/bakis/sayi%2028/bakis2844.htm>

¹⁰⁰ Arı, S., Bilgin, H., Karabulut, G.2004, _TK_B, "Türk hazır Giyim Sektöründe Rekabet Gücü Analizi ve Rekabet Gücü Arttırıcı Politika Önerileri", Kitap Matbaacılık, İst. s.198

üretim teknolojileri ile dünyanın önde gelen üretici ülkelerinden biri olmaya devam edecektir.¹⁰¹

Tablo 5: Türkiye'nin Önde Gelen Hazır Giyim ve Konfeksiyon Pazarının Yıllar

İtibariyle Gelişimi (Milyon Dolar)

	AB	Almanya	ABD	İngiltere	Fransa	Hollanda	Rusya
1992	3.280	2.070	330	350	270	230	-
1993	3.240	2.060	390	350	270	250	-
1994	3.260	2.100	560	280	280	260	-
1995	4.370	2.860	620	350	390	340	670
1996	4.400	2.880	590	360	350	350	420
1997	4.590	2.830	750	480	410	350	720
1998	5.170	2.923	840	567	470	405	373
1999	5.012	2.705	952	671	479	374	135
2000	5.195	2.636	1.228	861	492	380	103
2001	5.333	2.499	1.210	1.012	550	383	57
2002	6.383	2.721	1.468	1.391	656	472	69
2003	8.155	3.399	1.542	1.639	850	658	111
2004	10.997	3.886	1.780	2.185	1.064	829	416

Kaynak : Aras, G.2006, "Avrupa Birliği ve Dünya Pazarlarına Uyum Açısından Türk

Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği", Mart Matbaası, İstanbul, s.86.

¹⁰¹ <http://ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/tekstil/öik668.pdf> Dokuzuncu Kalkınma Planı Tekstil, Deri ve Giyim Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu(11.04.2010)

4. TÜRKİYE TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN EKONOMİDEKİ YERİ

Türk tekstil sektörü teknoloji düzeyi, ekonomik etkinliği ve sosyal etkileşimi itibariyle ülkenin önde gelen sosyoekonomik faaliyet alanlarından biridir. Sektörün bu konumunu önümüzdeki yirmi yıl boyunca koruması, hatta geliştirmesi beklenmektedir. Tekstil sektörümüzün ürün kalitesi ve üretim teknolojisi çağdaş dünya standartlarındadır. Üretimin yaklaşık yüzde 75'i on yaşından daha genç makine ve teçhizatla gerçekleştirilmektedir.¹⁰² Özellikle 1980 yılından sonra hammadde ve işgücüne dayalı sahip olunan mukayeseli üstünlükler etkin bir şekilde kullanılarak sektör altyapısında önemli yatırımlar yapılmıştır. Sonuçta dış talep destekli bir büyüme sağlanmıştır. Bugün gelinen noktada tekstil ve konfeksiyon sektörünün üretim, istihdam ve ihracat içinde önemli bir paya sahiptir.¹⁰³

Tekstil sektörü ülkede yaratılan katma değer 1/10'undan, ülke ihracatının 1/3'ünden fazlasını gerçekleştirmektedir. Tekstil ve hazır giyim sektörünün imalat sanayi içindeki katma değer payı ise 1/6'dır. 500 büyük sanayi kuruluşunun yaklaşık %25'i tekstil ve konfeksiyon sektöründe faaliyet göstermektedir.

Tekstil sanayi teknoloji ve girdiler açısından önemli ölçüde diğer sektörlerle bağımlıdır. Sektörün önemli girdilerinden olan pamuk üretimi tarım sektörünün; sentetik hammaddelerin ve tekstil terbiyesinde kullanılan boyar maddeler ve kimyasalların üretimi kimya sanayinin faaliyet alanına girmektedir.

Bugün Türkiye'de 40,000 firmanın tekstil ve konfeksiyon sektöründe faaliyette bulunduğu tahmin ediliyor. Bu işletmelerin yüzde 90'ından fazlasını KOBİ'ler oluşturuyor ve bu firmalar fason üretimde bulunuyorlar. Konfeksiyon sektöründeki işletmelerin tamamına yakını KOBİ'ler oluştururken tekstil sektörü ağırlıklı olarak büyük ölçekli firmaların elinde bulunuyor. Faaliyette bulunan 40,000 firmanın yüzde 25'i aktif ihracatçı ve sektör genel ihracatımızın yüzde 37'sini oluşturuyor.¹⁰⁴

¹⁰² <http://www.igeme.org.tr/tur/bakis/sayi%2026/bakis2620.htm> (11.04.2010)

¹⁰³ EGS, Türkiye ve Ege Bölgesinde Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü, 1996, s.3

¹⁰⁴ http://www.kobifinans.com.tr/tr/alt_sektor/011501, (04.04.2010)

Türkiye için gerek istihdam gerekse ihracat açısından son derece önemli olan Türk ekonomisinin itici ve lokomotif gücünü oluşturan bu sektöre ilişkin diğer çarpıcı rakamlar kısaca aşağıda veriliyor:¹⁰⁵

- Tekstil-Konfeksiyon sektörü Türkiye GSMH'nin yüzde 12'sini (tekstil yüzde 7.5, konfeksiyon yüzde 4.5),
- İmalat sanayi üretiminin yüzde 18 ini,
- İmalat sanayi istihdamının yüzde 40'ını,
- Toplam ihracatın yüzde 40'ını sağlıyor.
- Ülkemizdeki sanayi işgücünün yüzde 20'den, toplam işgücünün de yüzde 10'dan fazlasını sağlıyor. Hazır giyim sektörü 2.5 milyonun üzerinde çalışanı ile toplam istihdama yüzde 21'lik katkı, 10 milyon kişiye geçim olanağı yaratıyor.
- Türk Tekstil sanayi bugün dünyada 13. sırada, Hazırgiyim sektörü ise 6. tedarikçi durumunda
- Türkiye, tekstil-konfeksiyonda Avrupa Birliği (AB)'nin Çin'den sonra ikinci büyük tedarikçisi konumunda.
- Dünyanın 6. büyük pamuk üreticisi olan Türkiye, GAP'ın tamamlanmasıyla pamuk üretimini ikiye katlayarak hammadde sorunu yaşamayacak.
- Türkiye ring sistemde dünyanın en büyük kapasiteye sahip ülkeleri arasında 7. sırada, Open-end sistemde ise 4. sırada yer alıyor.

4.1. Türkiye Tekstil İhracatı

Türkiye'de tekstil ve konfeksiyon sanayi 1980'li yılların başından itibaren ihracatta hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. 1990'lı yıllarda izlenen ekonomi politikalarındaki değişikliklere rağmen, AB ülkelerinin birlik dışı ülkelere yaptığı ithalat artış oranı kadar ihracatını artırarak, konfeksiyon ihracatındaki başarılı performansını

¹⁰⁵ <http://www.kobifinans.com.tr/seykor/011502>, (04.04.2010)

sürdürmüştür. Konfeksiyon ihracatında sağlanan önemli artışlara rağmen kapasitelerdeki büyük artışlar sektörü doğrudan tekstil ürünleri ihracatını artırmaya zorlamıştır.

Türk dış ticaret politikası ile AB'nin ortak ticaret politikası arasında uygulama paralellüğün sağlanması amacıyla 95/6815 Sayılı Karar çerçevesinde, tekstil ticareti ile ilgili olarak pek çok ülke ile ikili anlaşmalar imzalanmış, Tekstil ürünleri ithalatında tek taraflı kota veya gözetim uygulanmasına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Aynı amaçla tekstil ürünleri ithalatında Gözetim ve Korunma Önlemlerini Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur.¹⁰⁶

Tekstil ve konfeksiyon sektörü birlikte değerlendirildiğinde, gayri safi yurt içi hasıla, imalat sanayi ve sanayi üretimindeki pay, ihracat, ekonomiye sağladığı net döviz girdisi, istihdam, yatırımlar, dışa açıklık ve makro-ekonomik büyüklükler açısından Türkiye'nin birinci sektörü konumundadır.

Tablo 6: Türkiye Tekstil ve Hazırgiyim İhracatının Toplam İhracat İçindeki Payı

1990- 2008 YILLARI ARASINDA TEKSTİL İHRACATIMIZ - Milyon \$

YILLAR	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
İHRACAT TOPLAM	12.868	27.775	31.334	36.059	47.253	63.167	73.476	85.535	107.272	132.027
TEKSTİL İHRACAT TOPLAMI	4.322	10.102	10.397	12.156	15.122	17.605	18.900	19.716	22.934	23.050
TEKSTİLİHRACATININ GENEL İHRACATA ORANI	34%	36%	33%	34%	32%	28%	26%	23%	21%	17%

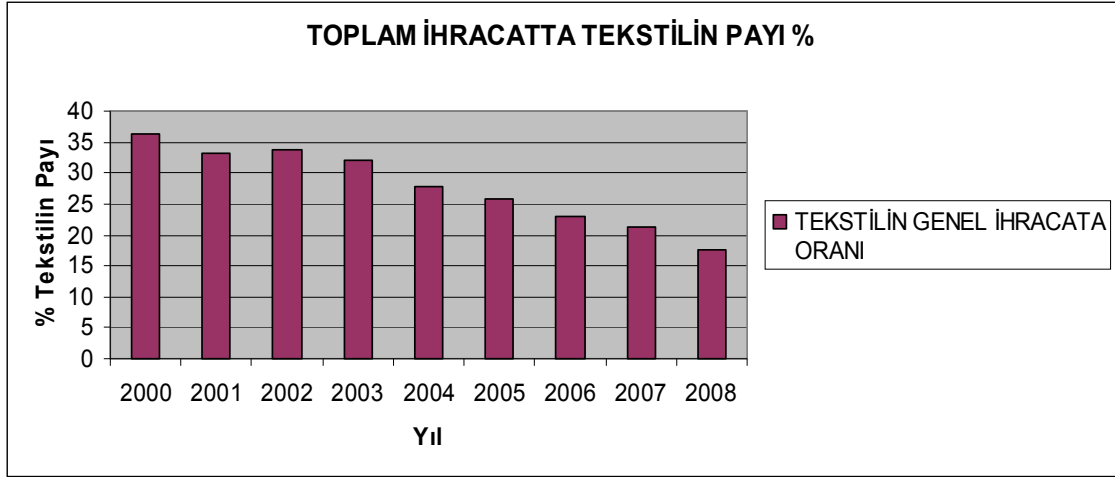
Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı 2009 verilerinden oluşturulmuştur.

Tabloda da görüldüğü gibi Türkiye'de tekstil ve hazır giyim ihracatı artarak devam etmekle birlikte genel ihracat içindeki payı, 2000 yılından itibaren, her yıl

¹⁰⁶ <http://www.ekutup.dpt.gov.tr/program/2000/destek/1.pdf>, (10.04.2010)

yaklaşık %2 oranında düşmektedir. Tekstil ve hazır giyim ihracatı 1990 yılında 4.322 milyon \$ iken bu oran 2000 yılında 10.102 milyon \$ a , 2008 yılında ise 23.050 milyon \$ a kadar çıkmıştır.

Grafik 1: Türkiye' nin Toplam İhracatında Tekstilin Payı

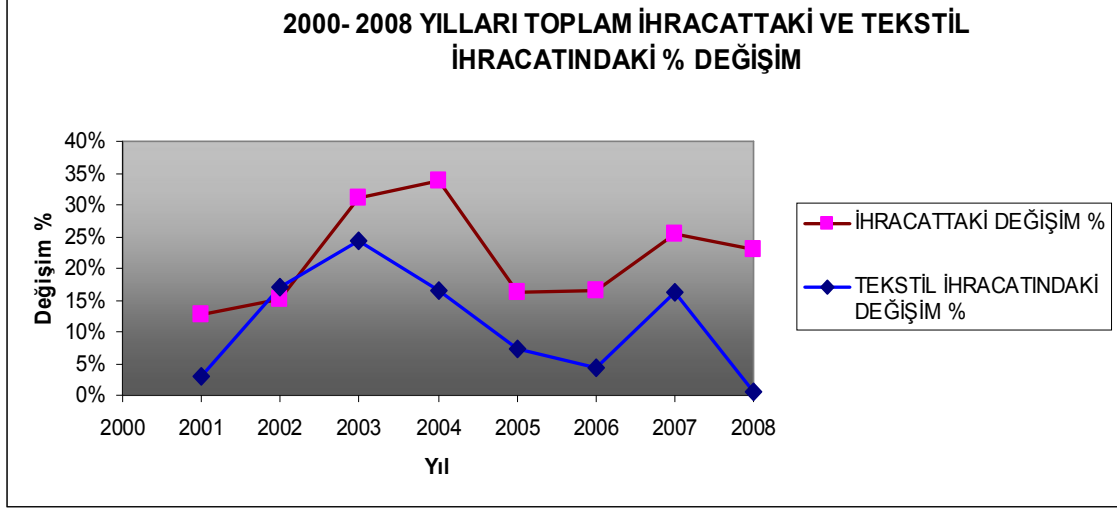

Kaynak: DTM 2009 verilerinden oluşturulmuştur

Tekstil ihracatının Türkiye'nin toplam ihracatı içindeki payı 1990 'da %34 iken, 2000 yılında % 36 ile zirve yapmış, 2008 yılında bu oran %17' ler düzeyinde gerçekleşmiştir

2000- 2008 döneminde Türkiye' nin toplam ihracatı yıl bazında ortalama %22 artarken, tekstil ihracatındaki artış oranı ortalama %11 seviyesinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla toplam ihracata nispetle daha az oranda artış gösteren tekstil ihracatı, yıllar itibariyle artmasına rağmen, toplam ihracattaki payı azalmıştır.

Grafik 2: 2000- 2008 Yıllarında Türkiye' nin Toplam İhracatındaki ve Tekstil İhracatındaki Değişim

Kaynak: DTM 2009 verilerinden oluşturulmuştur

Türkiye'nin 2000- 2008 Dönemi İhracatı değerlendirecek olursak:

- 2000 yılı gerek uluslararası piyasalarda Euro/Dolar paritesinde Euro aleyhine yaşanan gelişmeler, gerekse ham petrol fiyatlarında gözlenen yüksek artışın maliyetleri artırıcı etkisi gibi dışsal faktörlerden kaynaklanan olumsuz gelişmeler sebebiyle, ihracatçılar açısından zor bir yıl olmuştur. Ayrıca Ekonomik Program'ın ilk yılı olması sebebiyle, enflasyon hedefine paralel olarak yürütülmekte olan kur politikası, ihracatımızı olumsuz yönde etkileyen diğer bir gelişme olmuştur.
- Dışsal ve içsel faktörlerden kaynaklanan tüm bu olumsuzluklar neticesinde, 2000 yılında ihracatımız %4,4'lük artışla 27,8 milyar dolara ulaşmıştır.
- 2000 yılı toplam ihracatının %91,2'lik bölümünü imalat sanayi ürünleri, %7,1'lik bölümünü tarım ve ormancılık ürünleri ve %1,4'lik bölümünü madencilik ürünleri oluşturmuştur.
- 2000 yılı ihracatının ülke ve ülke gruplarına göre ayrımına bakıldığında ise; en önemli ihraç pazarımız olan OECD ülkelerine yönelik ihracatın 19 milyar dolar

olarak gerekleŖtiđi görülmektedir. Aynı Ŗekilde Avrupa Birliği'ne yönelik ihracatımız 14,5 milyar dolar olurken, OECD lkelerinin toplam ihracatımız iindeki payı ise % 68,4 olmuŖtur. Söz konusu dönemde OECD yesi olmayan ülkelere yönelik ihracatımız ise, bir önceki yıla göre değerde % 1,6 oranında artarak 7,9 milyar dolar olmuŖ ve genel ihracatımız ierisindeki payı da % 28,3 düzeyinde gerekleŖmiŖtir.

- lke sıralamasında ise, ilk sırada 5,1 milyar dolar ile Almanya yer alırken onu sırasıyla ABD, İtalya, İngiltere ve Fransa izlemiŖtir.
- Ülkemizde 2001 yılı Ŗubat ayında görülen ekonomik krizin ardından ihracatımızda ciddi oranda bir artıŖ grlmüŖtur. Kriz sonrasında serbest dalgalanmaya bırakılan Türk Lirası'nın büyük oranlı devalüe edilmesi ve krizin etkisiyle birlikte büyük oranda daralan i talep sonucunda, firmalar, krizden ıkıŖ yolu olarak ihracata ynelmiŖlerdir. Bunun neticesinde, ihracat 2001 yılında, 2000 yılına göre %12,8 oranında artmıŖ ve 31,3 milyar dolar olmuŖtur.
- 2003 yılında, ihracat artıŖımızın sürdürülebilir bir yapıya kavuŖturulmasını teminen kamu ve özel sektör temsilcileri bir araya gelerek, ihracatımızın önüne bir vizyon oluŖturacak yol haritası izilmesi alıŖmaları yrtlmüŖ, bu alıŖmalar sonucunda “Sürdürülebilir ihracat artıŖını sağlayacak ihracat yapısını oluŖturmak” amacıyla hazırlanan 2004- 2006 İhracat Stratejik Planı, 2004 yılı Ocak ayı itibarıyla yürürlüğe konulmuŖtur.
- 2004- 2006 İhracat Stratejik Planı kapsamında, kamuda ilk e-imza uygulaması olan dahilde İŖleme Rejimi Otomasyon Projesi tamamlanarak 1 Ağustos 2005 tarihinde yürürlüğe konulmuŖ, ihracatın önündeki bürokratik sorunlar envanteri hazırlanarak, ilgili kurumlarla zmler üzerinde alıŖılmaya baŖlanmış, AB mali fonları kaynaklı 10 milyon Euro tutarındaki Moda ve Tekstil İŖ Kümesi Projesi hayata geirilmiş ayrıca dünyanın ilk devlet destekli marka destek programı niteliğini taŖıyan TURQUALITY® Projesi oluŖturulmuŖtur.

- Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre 2002 yılında dünya genelinde ihracat sıralamasında 25 inci olan ülkemiz, 2004- 2006 İhracat Stratejik Planı döneminde 22 nci sıraya yükselmiştir.
- 2007 yılında ihracatımız %25,3 artışla 107,2 milyar dolar olmuştur. Böylece ihracatımız, ilk defa 100 milyar dolar seviyesini geçmiş ayrıca dünya ihracatı içerisindeki payımız da %1,04 olmuştur.
- 2008 yılında ise ihracatımız 132 milyar dolar olmuş, dünya ihracatı içerisindeki payımız da %1,1'e yükselmiştir.
- Genel ihracatımızdan %11,7 oranında pay alan *Hazır Giyim ve Konfeksiyon* sektörünün 2008 yılı ihracatı ise 15,4 milyar dolara ulaşmıştır.
- 2008 yılı ihracatımız ülke grupları itibarıyla incelendiğinde, Avrupa Birliği'nin (AB) ihracattaki ağırlığının devam etmekte olduğu görülmektedir. 2008 yılında AB ülkelerine yapılan ihracat %4,9 artarak 63,4 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. AB ülkeleri %48 ile ihracatımızda en yüksek paya sahiptir.¹⁰⁷

4.2. Türkiye Tekstil İthalatı

Genel ithalata bakıldığında ithalatın dağılımı son 15 yıllık dönem çerçevesinde incelendiğinde, ara malların toplam ithalatın yüzde 65-70'ini oluşturduğu, yatırım mallarının ise yüzde 16 ile yüzde 25 arasında olduğu görülmektedir. Bu noktada, geçmişte yaşanan kriz dönemlerindeki durum oldukça ilginç görünmektedir. 1994 ve 2001 yıllarında, sermaye malları ithalatının toplam ithalata oranı azalırken, ara malı ithalatının payında artış görülmektedir. Diğer taraftan, ithalatta en çarpıcı gelişme tüketim mallarında yaşanmıştır.

Kriz öncesi yıllarda görülen tüketim malı ithalatının payındaki artış dikkat çekicidir. Bu paylar, 2004 yılında sırayla yüzde 17,9, yüzde 67,3 ve yüzde 14,8 olarak

¹⁰⁷ http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/Turkiye_ihr_gelisimi.doc, (11.04.2010)

gerçekleşmiştir. 2001 yılından sonra sermaye mallarının payında önemli bir düşme görülmüştür. Bu durum, ihracat için yapılan değerlendirmeye paralel görünmektedir. Yani Türkiye yatırım mallarını kendisi üretme aşamasına geçmektedir.¹⁰⁸

Tablo 7: 1990 – 2008 Yılları Toplam Tekstil İthalatı

1990- 2008 YILLARI ARASINDA TEKSTİL İTHALATIMIZ – Milyon \$

YILLAR	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TOPLAM	22.103	54.503	41.399	51.554	69.340	97.540	116.774	139.576	170.063	201.964
TEKSTİL İTHALAT TOPLAMI	1.067	3.470	2.969	4.094	5.072	6.284	6.729	7.430	9.753	9.634
TEKSTİL İTHALATININ GENEL İTHALATA ORANI	5%	6%	7%	8%	7%	6%	6%	5%	6%	5%

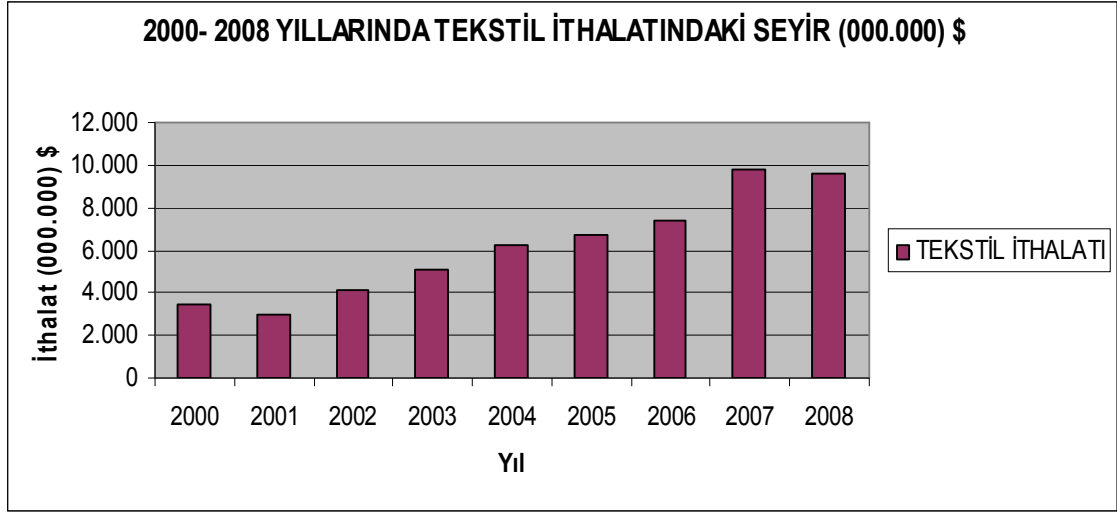
Kaynak: DTM 2009 verilerinden oluşturulmuştur.

Türkiye'nin tekstil ithalatı 1990 yılında 1,067 Milyon \$ iken, 2000 yılında 3,470 Milyar \$'a ve 2008'de 9,634 Milyar \$'a yükselmiştir.

Tekstil ithalatının toplam ithalat içindeki payı ise önemli ölçüde artarak 1990'da %5 iken 2000'de % 6 ya, 2002 'de %8 e çıktıktan sonra, takip eden yıllarda azalarak 2008 ' de % 5 olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılında %5 olan oran tutarsal anlamda 9.634 milyon dolara, 1990 yılında gene % 5 olan oran ise 1.067 milyon dolara karşılık gelmektedir.

¹⁰⁸ Ertekin, Murat, Sektörler İtibariyle Üretim-Dış Ticaret İlişkisi Ve Rekabet Koşulları, Mart 2005 DTM Yayınları S. 5

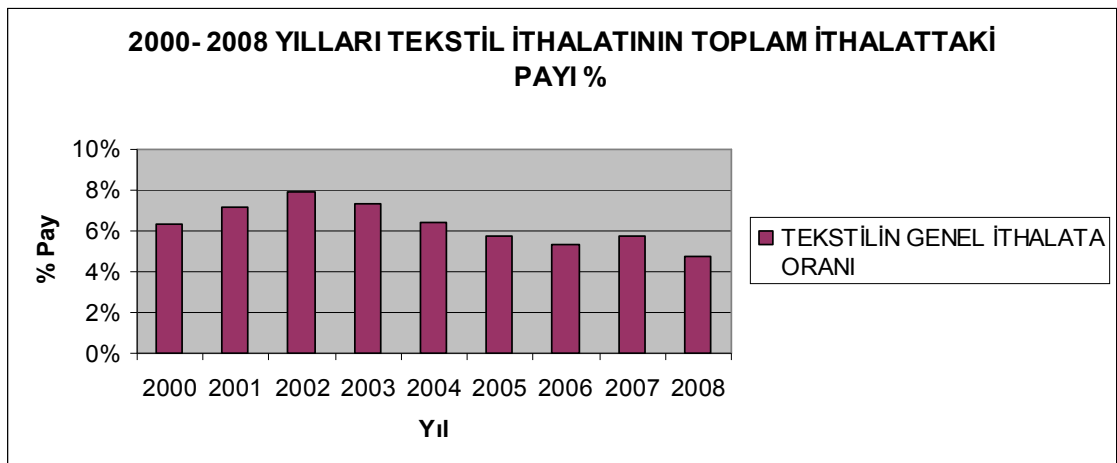
Grafik 3: 1990 – 2008 Yıllarında Tekstil İthalatındaki Seyir

Kaynak: DTM 2009 verilerinden oluşturulmuştur

Tekstil ithalatının toplam ithalat içindeki payı ise önemli ölçüde artarak 1990'da %5 iken 2000'de % 6 ya, 2002 'de %8 e çıktıktan sonra, takip eden yıllarda azalarak 2008 ' de % 5 olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılında %5 olan oran tutarsal anlamda 9.634 milyon dolara, 1990 yılında gene % 5 olan oran ise 1.067 milyon dolara karşılık gelmektedir.

Grafik 4: 1990–2008 Yıllarında Tekstil İthalatının Toplam İthalattaki Payı

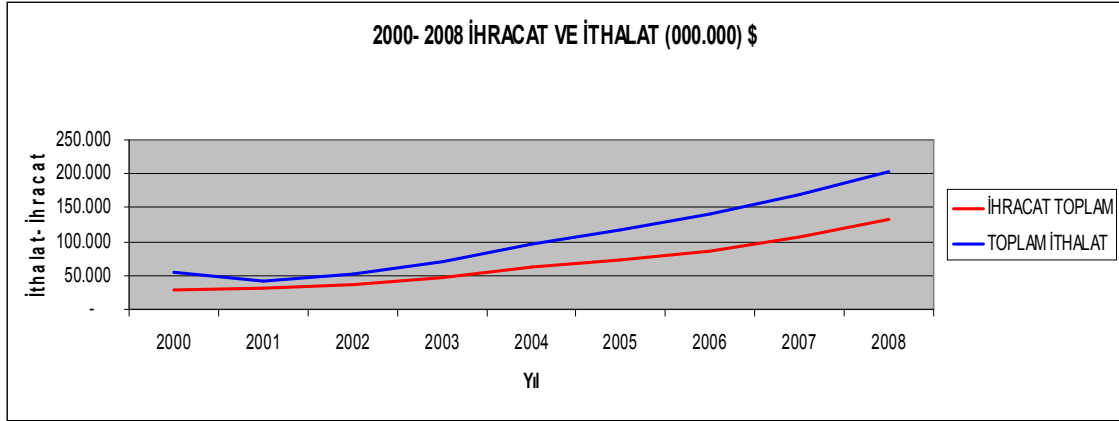

Kaynak: DTM 2009 verilerinden oluşturulmuştur

Türkiye'nin dünya tekstil ithalatındaki payı ise 1990'da % 0,5 iken 1998'de % 1,5 olmuştur. 2004 yılında ise bu oran katlanarak artarak %4,3 olmuştur.

Tekstil sektörün göz önüne alındığında sektörün tipik özelliklerinden biride, ihracatın artmasına paralel olarak ithalatında benzer oranlarda artması veya ihracatın düşmesiyle ithalatında benzer oranlarda düşmesi olarak belirlenebilir. Bu durum sadece Türkiye de değil dünyanın önde gelen ülkelerinde de böyledir. İhracatçı en büyük 15 ülkenin büyük bir çoğunluğu aynı zamanda ilk 15 ithalatçı ülke arasında yer almaktadır.¹⁰⁹

Grafik 5: 2000 – 2008 Yılları İhracat ve İthalat

Kaynak: DTM 2009 verilerinden oluşturulmuştur

Türkiye'nin ülkeler itibariyle yapılan ithalatına bakıldığında ihracatta olduğu gibi Avrupa Birliği ülkeleri önde gelmektedir. Tekstil ve konfeksiyon ithalatının genel ithalat içindeki payı ise son senelerde ortalama % 5 civarında olmaktadır.

1990 yılında 2008'e kadar Türkiye tekstil ithalatı, Türkiye'nin genel ithalatına paralel bir şekilde arttığı görülmektedir. Artışlar hem dolar hem de miktar bazında kayda değer oranlarda gerçekleşmiştir.

Dolar olarak ifade edilen değerler itibariyle Türkiye'nin tekstil ithalatı 2000'den 2008'e kümülatif olarak yılda ortalama %15 artmıştır.

¹⁰⁹ <http://www.kobifinans.com.tr/seykor/011502> (04.04.2010)

Türkiye'ye yapılan tekstil ithalatının bir kısmı elyaf şeklindedir. Bunlar yine tekstil sanayinin hammaddesi olarak kullanılmaktadır. İplik ithalatının önemli bir kısmı da tekstil sanayinin ara malı ihtiyacını karşılamak için yapılmaktadır. İplik ithalatının bir kısmı ile kumaş şeklinde yapılan ithalat ise daha çok konfeksiyon ve hazır eşya sektörünün ham madde ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Genel olarak bakıldığında, tekstil ithalatı konfeksiyon ve hazır eşya sanayinin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin tekstil ithalatını gerek değer olarak ve gerek miktar olarak belirleyen faktörlerin başında, dünya ve Türkiye'deki konfeksiyon ve hazır eşya talebi ile Türkiye'nin içerdeki tekstil üretimi gelmektedir. Nitekim 1999-2004 döneminde, tekstil ithalatı yılda ortalama %18,6 artarken, konfeksiyon ihracatının yılda %12,5 ve tekstil ihracatının %13'lük artış gösterdiği görülmektedir.¹¹⁰

Ayrıca enerji kaynakları bakımından da net ithalatçı konumunda olan Türkiye'de 2009 yılında enerji arzının petrolde ve doğalgazda %90'ların üzerinde, kömürde ise %20 oranında olmak üzere toplam %74'lük bölümü ithalat ile karşılanmıştır. İthal edilen doğalgazın %55,7'si elektrik üretiminde(2007'de %50),%22.2'si konutlarda(2007'de%22,5), %22 'i sanayide (2007'de %27,5) kullanılmaktadır. Kaynaklar açısından bakıldığında, 2009 yılında toplam elektrik üretiminin %48,6 sı doğalgazdan,%21,7 si yerli kömürden ,%18,5 i hidrolik kaynaklardan,%6,6' sı ithal kömürden,%/3,4 'ü sıvı yakıtlardan ,%0,76 'sı rüzgardan ve %0,34 ü jeotermal ve biogazdan sağlanmıştır.¹¹¹

4.3. 2000- 2008 Yıllarında Tekstil Dış Ticareti

2003 yılında % 24,4 olan tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracat artışı, 2004 yılında % 16,4'e, 2005 yılında da % 5,1'e düştükten sonra, 2005 yılı sonu itibariyle artış tamamen durmuş, hatta inişe geçmiştir.

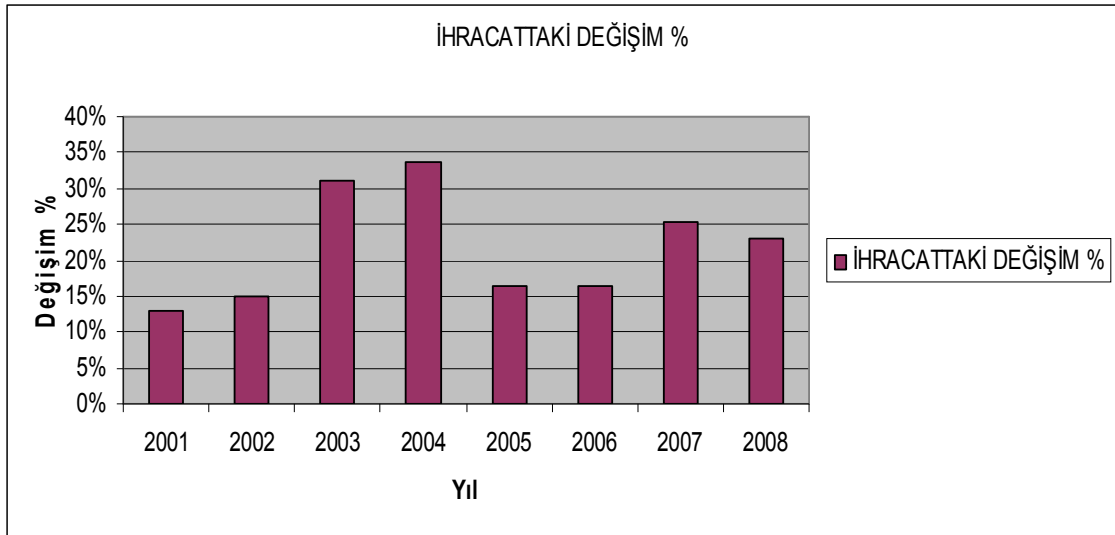
¹¹⁰ <http://ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/tekstil/öik668.pdf> Dokuzuncu Kalkınma Planı Tekstil, Deri ve Giyim Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (09.04.2010)

¹¹¹ http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Sektor_Raporu_EUAS_2009.pdf(11.04.2010)

Türkiye'nin toplam ihracatı, tekstil ve konfeksiyon ihracatından daha hızlı arttığı için, tekstil ve konfeksiyon ihracatının toplam ihracat içerisindeki payı, dönem başında % 34 civarında iken, 2005 yılında % 25,3'e düşmüştür.

2002 yılından sonra TL'nin gittikçe artan bir şekilde değer kazanarak aşırı değerli hale gelmesinin tekstil ve konfeksiyon sanayine en olumsuz etkisi, tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatını cazip hale getirmesi olmuştur.

Grafik 6: 2000- 2008 Yıllarında Toplam İhracatındaki Değişim

Kaynak: DTM 2009 verilerinden oluşturulmuştur

2001 krizinden sonraki 4 yıllık dönemde konfeksiyon ürünleri ithalatı yılda ortalama % 37,8 artmıştır. Ancak başlangıç rakamı düşük olduğu için, bu yüksek oranlı artışlara rağmen 2005 yılında 751 milyon Dolar olan konfeksiyon ürünleri ithalatı, daha tehlikeli bir boyuta ulaşmamıştır.

Tekstil ürünleri (elyaf, iplik, kumaş) ithalatı ise, 2001 krizinden sonraki 4 yıllık dönemde yılda ortalama % 21,3 artarak 2,7 milyar Dolar'dan 5,9 milyar Dolar'a çıkarak, tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. **Türk Hazırgiyim ve Konfeksiyon Sanayii gittikçe artan oranda ithal girdi ile çalışan bir sanayi haline gelmeye başlamıştır.**

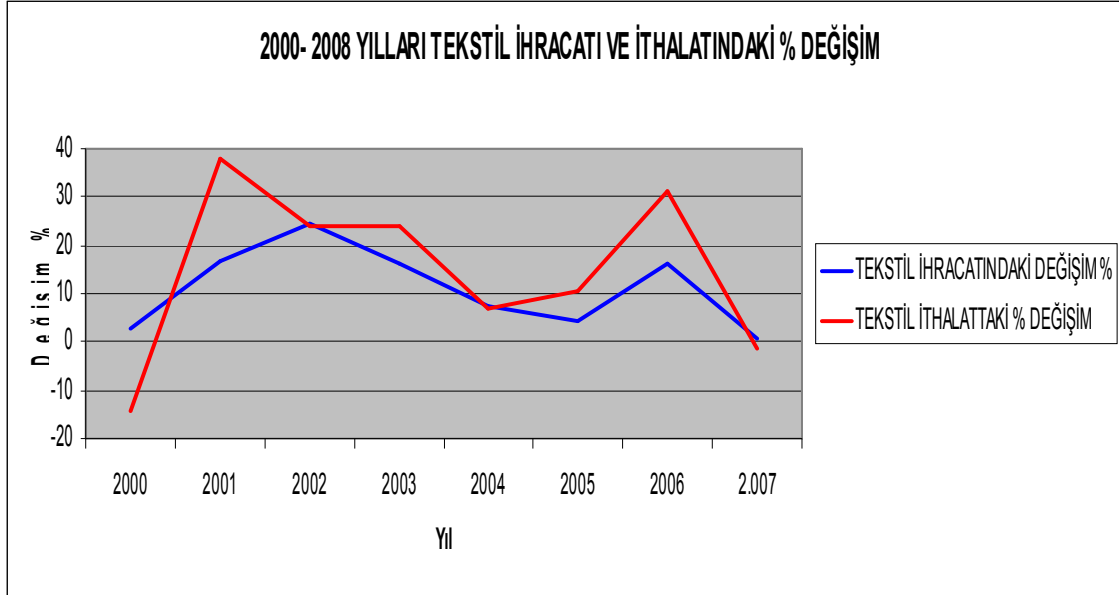
Komisyonumuzca yapılan hesaplara göre, 2004 yılında Türk Hazır Giyim ve Konfeksiyon Sanayiinin 28 milyar Dolar civarındaki üretiminde kullanılan tekstil ürünlerinin parasal değeri 15 milyar Dolar civarındadır ve bunun 5,6 milyar'lık kısmı ithalatla, 9,4 milyar Dolar'lık kısmı da Türk tekstil sanayiinin ürünleriyle karşılanmıştır. 2005 yılında ise, hazır giyim ve konfeksiyon ürünleri ihracatındaki hafif artışa karşılık, iç tüketimde ve bavul ticaretinde meydana gelen ciddi küçülmeler ve konfeksiyon ürünleri ithalatındaki ciddi artış nedeniyle konfeksiyon sanayinin cirosu 26 milyar Dolar, kullandığı tekstil ürünlerinin parasal değeri de 14 milyar Dolar civarına düşmüştür. **Buna karşılık tekstil ürünleri ithalatı az da olsa artarak 5,9 milyar Dolar'a çıkmış ve dolayısıyla Türk Hazır Giyim ve Konfeksiyon Sanayi'nin toplam üretiminde kullandığı tekstil malzemelerinin % 42'si, ihrac ürünlerinde kullandığı tekstil malzemelerinin de % 67'si ithalatla karşılanır hale gelmiştir.**¹¹²

Komisyonumuzun yaptığı hesaplara göre 2001 krizinden sonraki 4 yılda dış ticarete yaşanan gelişmelerin, yani hem tekstil, hem de konfeksiyon ürünleri ithalatının, bunların ihracatından daha hızlı artması durumunun, Dokuzuncu Plan Döneminde de devam etmesi halinde 2013 yılında Türk Tekstil Sanayii tamamen ölmüş olacaktır. Ancak teorik olarak mümkün olan bu durum, fiilen mümkün değildir. Yani hem tekstil, hem de konfeksiyon ürünleri ithalatı % 20'nin üzerinde artarken, bunların ihracatlarının da uzun süre % 10'un üzerinde artmaya devam etmesi mümkün değildir. Zamanla hazır giyim ve konfeksiyon ihracatındaki artış iyice yavaşlar (2005 yılında olduğu gibi) ve daha sonra da ihracat bırakınız artışı, azalmaya başlar (2005 yılı sonundan itibaren şu anda olduğu gibi). Buna paralel olarak tekstil ürünleri ithalatındaki artış da yavaşlar (2005 yılında olduğu gibi). Buna göre hazır giyim ve konfeksiyon ürünleri ithalatı yüksek oranlarda, tekstil ürünleri ithalatı da biraz daha düşük oranlarda artmaya devam ederse, 10 yıl içerisinde Türkiye, Kuzey Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, tekstil ve hazır giyim üretim ve ihracatının iyice gerilediği, tekstil ithalatının en aza indiği, hazır giyim ve konfeksiyon ithalatının zirveye çıktığı, bir kısım Türk konfeksiyon

¹¹² <http://ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/tekstil/öik668.pdf> Dokuzuncu Kalkınma Planı Tekstil, Deri ve Giyim Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (09.04.2010)

sanayicisinin yurtdışında iç pazar ve 3. ülkelere ihracat için üretim yaptırarak kendini kurtardığı bir ülke haline gelecektir.¹¹³

Grafik 7: 2000 – 2008 Yıllarında Tekstil İhracat ve İthalatındaki Değişim

Kaynak: TCMB 2009 verilerinden oluşturulmuştur

Sonuç olarak, 2001 krizinden sonraki dönemde yaşandığı gibi, tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin ithalatlarının, ihracatlarından daha hızlı artması, uzun süre sürdürülebilir bir durum değildir.

¹¹³ <http://ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/tekstil/öik668.pdf> Dokuzuncu Kalkınma Planı Tekstil, Deri ve Giyim Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (09.04.2010)

5. DÖVİZ KURLARININ TEKSTİL İHRACATINDAKİ YERİ VE TÜRK TEKSTİL SEKTÖRÜNDEKİ REKABET ETKİSİ

Dünya ticaret sisteminde özellikle 2005 sonrası yaşanan gelişmeler etkilerini öncelikli olarak mukayeseli üstünlükler yaklaşımı paralelinde, fiyat esnekliğinin yüksek olduğu ve rekabetin fiyatlar üzerinde yoğunlaştığı sektörlerde hissettirmeye başlamıştır.

Sanayi ve sanayileşme tabanı önemli oranda “tekstil ve hazır giyim” üzerine inşa edilmiş olan Türkiye iktisat teorisine uygun bir reaksiyon göstererek 2005 yılı sonrası süreçte mukayeseli üstünlüğünü, yeni terminoloji ile rekabet edebilirlik avantajını yitirmeye başlamıştır. Gelir düzeyi/harcama ilişkisi, tüketici davranışları, arz fazlası ve pazar hacmi birlikte değerlendirildiğinde özellikle “tekstil ve hazır giyim” sektörünün yüzleşmek ve çözüm üretmek durumunda kaldığı sorunlar daha net anlaşılabilir. ¹¹⁴

Türkiye’ de tekstil sektörü ulaştığı ihracat rakamı, istihdam kapasitesi ve GSMH içindeki payı ile ülkemizin sanayileşmesinin ve küresel pazarlarda var oluşunun temelini oluşturmaktadır. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere fiyatların tüketici talepleri üzerindeki birincil etkisi göz önüne alındığında, sektörün öncelikli olarak müdahaleye ihtiyacı olduğu açıkça görülmektedir

Tekstil ve hazır giyim sektörünün karşı karşıya bulunduğu sorunlar yatay ve dikey bir yapı arz etmektedir. Yatay anlamdaki sorunlar yalnızca bu sektörü değil aynı zamanda ekonominin diğer tüm unsurlarını da etkileyen, yalnızca bu sektöre yönelik geliştirilecek müdahalelerle düzeltilmeyecek nitelikte olanlardır. Faiz oranları, döviz kurları, enerji fiyatları, asgari ücret, ücretler üzerindeki maliyetler dikkate alınması gereken unsurlardır.

Türkiye’ de tekstil sektörü, ucuz işgücü maliyetine sahip ülkelerin uluslar arası tekstil pazarında pay almaya başlaması ile, olgunluk dönemine girmiştir. Değişen dünya rekabet şartlarına uyum sağlaması, sektörün geleceğini ve aynı zamanda tüm Türkiye ekonomisini etkileyecektir.

¹¹⁴ <http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/tekstil-31032010113057.doc> (02.05.2010)

Sektörün mevcut yapısı ile gelecekte daha iyi bir konumda olacağı tezini savunmak mümkün değildir. Bu anlamda küresel rekabet koşulları altında ve rakip ülkelerin sektöre tanıdığı pozitif katkılar göz önünde bulundurulduğunda, ülkemizde de sektörün rekabet edebilirliğinin takviye edilmesi ve dönüşümünün kolaylaştırılması gerekmektedir.

5.1. Tekstil Sektöründe Döviz Kur Uygulaması

Döviz kurları tekstil ve konfeksiyon sektörü için son derece önemlidir. Çünkü sektörde genellikle alım ve satımlar iç piyasada da olsa dolar bazında veya avro cinslerinden olmaktadır. Dolayısıyla döviz kuru riski sadece dışarıya mal satan ya da dışarıdan mal alan firmalar için değil iç piyasada da faaliyet gösteren firmalar için de söz konusudur. Tablo 10 incelendiğinde: ABD dolarının 2000 yılında 0,62 TL (TL' nin bu günkü değeriyle) olduğu 2001 yılı kriziyle yaklaşık %96 değer kazanarak 1,23TL ye yükseldiği, 2002 yılında %23 değer kazanarak 1,51 TL düzeyine ulaştığı, takip eden yıllarda (2006 yılı dışında) değer kaybettiği, 2008 yılında 1,29 TL seviyelerinde olduğu görülür.

Aynı dönemde avronun 2000- 2008 döneminde 2005 ve 2007 yıllarında küçük çaplı değer kaybetmeleri dikkate alınmazsa, sürekli TL karşısında değer kazandığı görülür. 2000 yılında 0,57 TL olan (TL' nin bu günkü değeriyle) avro kuru, 2008 yılında 1,90 seviyelerine ulaşmıştır.

2000- 2008 yıllarında döviz kur sepetinde 2001 yılındaki kriz dolayısıyla %94 lük artış, 2002 yılında %26 lık artış, 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla yüzde 0,26, 5,65 oranında düşüş, 2006 yılında %7 artış, 2007 yılında %5,2 düşüş ve 2008 yılında ise %3 artış gözlenmektedir.

1995 yılı 100 kabul edilerek hesap edilen reel efektif döviz kurunun ise 2000 yılında 114,4, 2008 yılında ise 152,6 değerine ulaştığı görülmektedir

Tablo 8: 2000- 2008 Yılları Ortalama Döviz Kurları ve Değişim

2000 - 2008 YILLARI ORTALAMA DÖVİZ KURLARI VE DEĞİŞİM (Döviz Alış)								
Yıl	ABD Doları	Değişim %	Avro	Değişim %	Döviz Sepeti	Değişim %	TCMB Reel Efektif Döviz	Değişim %
2000	0,62		0,57		1,07		114,4	
2001	1,23	96,47	1,09	90,56	2,07	94,02	98,3	- 14,07
2002	1,51	22,88	1,43	30,73	2,61	26,08	116,5	18,51
2003	1,49	- 0,85	1,69	17,87	2,79	7,06	126,7	8,78
2004	1,42	- 4,74	1,77	4,89	2,78	- 0,26	132,4	4,43
2005	1,34	- 5,73	1,67	- 5,55	2,63	- 5,65	143,1	8,15
2006	1,43	6,74	1,80	7,81	2,82	7,26	141,8	- 0,96
2007	1,30	- 9,06	1,78	- 1,21	2,67	- 5,20	150,7	6,31
2008	1,29	- 0,66	1,90	6,61	2,75	3,07	152,6	1,23

Kaynak: TCMB, 2009 verilerinden oluşturulmuştur

Tablo 9: 2000- 2008 Yılları Arasında Toplam İhracat- ithalat Milyon \$

2000- 2008 YILLARI ARASINDA TOPLAM İHRACAT - İTHALAT Milyon \$									
YILLAR	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TOPLAM İHRACAT	27.775	31.334	36.059	47.253	63.167	73.476	85.535	107.272	132.027
TOPLAM İTHALAT	54.503	41.399	51.554	69.340	97.540	116.774	139.576	170.063	201.964

Kaynak: DTM, 2009 verilerinden oluşturulmuştur

Aynı dönemde Türkiye'nin toplam ihracatını incelediğimizde; döviz kurlarındaki dalgalanmaya rağmen ihracattaki artışın sürekliliği dikkat çekmektedir.

2000'den 2008'e Amerikan dolarındaki artış % 108, avrodaki artış % 233, döviz sepetindeki artış %157 olarak gerçekleşirken, toplam ihracattaki artış % 375 düzeyinde, toplam ithalattaki artış ise %271 düzeyindedir. Bu değişim oranları bize ihracat ve ithalatın sadece döviz kuruna bağlı olmadığını açıkça göstermektedir.

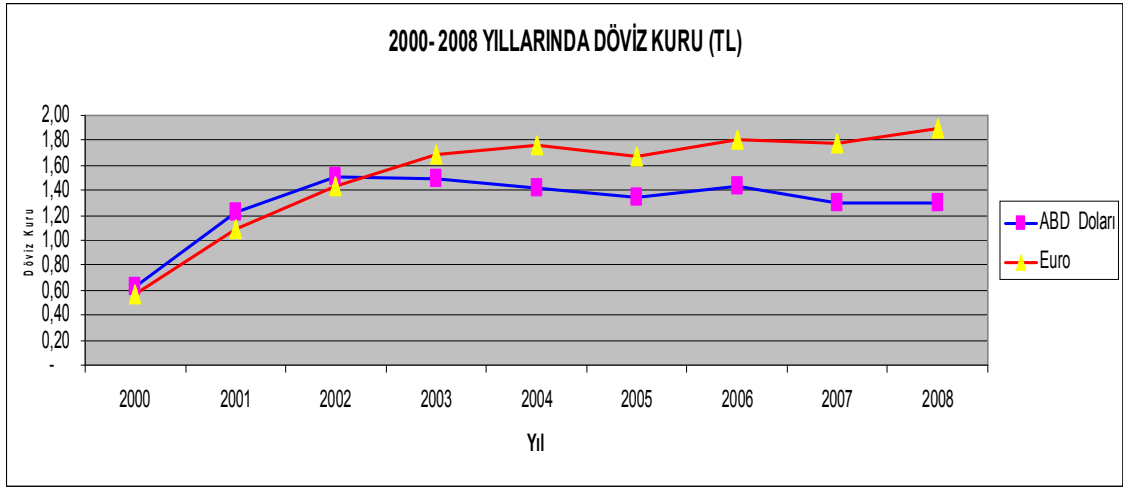
Tablo 10: 2000- 2008 Yılları Arasında Tekstil İhracatı- İthalatı Milyon \$

2000- 2008 YILLARI ARASINDA TEKSTİL İHRACATI - İTHALATI Milyon \$									
YILLAR	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TEKSTİL İHRACATI	10.102	10.397	12.156	15.122	17.605	18.900	19.716	22.934	23.050
TEKSTİL İTHALATI	3.470	2.969	4.094	5.072	6.284	6.729	7.430	9.753	9.634

Kaynak: DTM, 2009 verilerinden oluşturulmuştur

2000- 2008 yıllarında Tekstil ihracatı ve ithalatı incelendiğinde, Amerikan dolarında %108, avroda % 233 olan artışa rağmen, tekstil ihracatının % 128, tekstil ithalatının ise %178 oranında arttığı görülmektedir. Döviz kurlarındaki dalgalanmaya rağmen tekstil ihracatı ve tekstil ithalatı dönem içinde sürekli artmıştır.

Grafik 8: 2000 – 2008 Yıllarında Döviz Kurları

Kaynak: TCMB 2009 verilerinden oluşturulmuştur

Tekstil ihracatımızın yaklaşık üçte ikisini AB ye yaptığımızı dikkate aldığımızda, tekstil ihracatındaki artışın avrodaki artışın çok altında olduğu görülür. Diğer dikkat çeken husus ise; tekstil ihracatındaki artışın, toplam ihracattaki artışa paralel olmamasıdır. Aynı dönemde toplam ihracat artışı % 375 iken, tekstil ihracatındaki artış % 128 olmuştur. Bu farklılaşma Türkiye'nin tekstil ihracatının toplam ihracattaki payının azaldığını göstermektedir.

5.2. Kurların İstikrarı ve İhracat

Döviz kurları ve dış ticaret arasındaki ilişki tartışma konusudur. Kurlardaki değişim ithalat fiyatlarını düşürecek veya yükseltecektir. Aynı şekilde ihraç edilen ürünlerin fiyatıda ihracatçı açısından döviz kuruna bağlı olarak düşecek veya yükselecektir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus ihracata konu olan ürünün maliyet yapısıdır. İhraç edilen ürünün maliyetini oluşturan girdiler yerli kaynaklardan üretiliyorsa farklı, ithal edilen hammadde veya yarımamülden üretiliyorsa sonuç farklı olacaktır.

Kur ayarlamaları sonucu ihracat veya ithalat sektörleri lehine gelişen fiyat avantajından kimlerin ne ölçüde yararlandığı, sektörlerle ilgili olarak değişmektedir. İhracatı teşvik amacıyla yapılacak devalüasyon ihraç mallarının fiyatını döviz cinsinden düşürürken, ithal mallarının ulusal para cinsinden fiyatını artırır. Devalüasyonlarla hedeflenen bir taraftan ihracatı teşvik ederek döviz gelirlerini artırmak, diğer taraftan ithal mallarının yurt içi talebini kısırarak döviz tasarrufu sağlamaktır. Ancak bu uygulama uzun dönemde ihracatı arttırıcı etki yapamamaktadır. Bunun önemli bir nedeni Türkiye'nin ihracatının geniş ölçüde ithal girdilere bağlı olmasıdır. Bu bağımlılık nedeniyle yapılan bir devalüasyon sonucu ithal girdi fiyatlarının artması, ithalata bağımlı ihracat sektörlerini olumsuz etkilemektedir. İhracatı arttırmak amacıyla yapılan devalüasyon dış girdi bağımlılığı nedeniyle girdi maliyetlerini artırarak üretim maliyetlerini arttırmaktadır.

İhracat sadece döviz kurundan değil, onunla birlikte girdi maliyetleri, verimlilik, üretim kapasitesi, fiyat politikası, dış talep ve uluslararası piyasaların yapısı gibi faktörlerden de etkilenmektedir. Bundan dolayı sadece döviz kuru politikasıyla ihracatı arttırmaya çalışmak başarılı sonuç vermeyecektir. Belirsizliklerin azaltılmasına yönelik uygulamalar, ihracatı daha az dalgalanır hale getirecektir.

Tablo 13 incelendiğinde; kurlardaki pozitif değişimin % 90'ın üzerinde olduğu 2001 yılında tekstil ihracatı sadece % 3 artmış, 2002 yılında Amerikan dolarındaki değişim % 22,88, avrodaki değişim %30,73 iken tekstil ihracatı kurlardaki değişimin altında %17,45 oranında artmıştır.

2003 yılında kurlar Amerikan dolarında neredeyse sabit kalmış, avroda ise % 17,45 artmışken, tekstil ihracatı %25 civarında artış göstermiştir. Aynı şekilde 2004 yılında Amerikan dolarında %5 civarında düşüş ve avroda % 5 civarında artış varken, tekstil ihracatında %16 düzeyinde artış sağlanmıştır. Kurlar açısından istikrar görülen bu iki yılda tekstil ihracatının, kurlardaki değişimden daha az etkilendiği ve arttığı görülmüştür.

Tablo 11: 2000- 2008 Yıllarında Döviz Kurlarındaki ve Tekstil İhracatındaki Değişim

2000 - 2008 YILLARI ORTALAMA DÖVİZ KURLARI VE DEĞİŞİMİ					2000- 2008 YILLARI TÜRKİYE TEKSTİL İHRACATI VE	
Yıl	ABD Doları	Değişim %	Euro	Değişim %	TOPLAM	Değişim %
2000	623.704		573.942		10.039.783	
2001	1.225.412	96,47	1.093.683	90,56	10.345.136	3,04
2002	1.505.840	22,88	1.429.766	30,73	12.149.875	17,45
2003	1.493.068	- 0,85	1.685.301	17,87	15.181.626	24,95
2004	1.422.341	- 4,74	1.767.686	4,89	17.660.255	16,33
2005	1,3408	- 5,73	1,6695	- 5,55	18.569.666	5,15
2006	1,4311	6,74	1,8000	7,81	19.562.710	5,35
2007	1,3015	- 9,06	1,7782	- 1,21	22.600.842	15,53
2008	1,2929	- 0,66	1,8958	6,61	22.530.334	- 0,31

Kaynak: TCMB, 2009 ve DTM 2009 verilerinden oluşturulmuştur.

2005 yılında kurlarda ciddi bir dalgalanma olmamıştır. Ancak kurların %5 civarında düşmesine rağmen, tekstil ihracatının %5 arttığı görülmüştür.

2006 yılında da kurlardaki değişim %6-7 civarında artmış, tekstil ihracatı da yine %5 civarında artmıştır.

2007 yılında Amerikan doları %9, avro ise %1 civarında düşerken, tekstil ihracatı %15 ' den fazla artış göstermiştir.

2008 yılında Amerikan dolarında ciddi bir değişim görülmezken, avro %6,6 artmış, tekstil ihracatımız da kayda değer bir değişim olmamıştır.

5.3. Tekstil Sektörünün Maliyet Yapısı

Hazırgiyim ve konfeksiyon sektörünün hem ulusal piyasada hem de uluslararası piyasalarda rekabet edebilirliği açısından maliyet yapısı önem taşımaktadır. Uzun dönemde maliyet yapısının uluslararası ortalamalara veya hazırgiyim pazarlarında

Türkiye'nin rakibi olan ülkelerin ortalamasına yaklaşması gerekmektedir. Aksi takdirde sektör, rekabet gücünü koruyamaz.

Sektörün maliyet yapısını tespit amacıyla 2001 yılında İTKİB tarafından örnekleme dayanan bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmanın sonuçları 2001 yılından 2005'e faiz oranlarında görülen düşüş (yaklaşık %60'lık düşüş) ve ücretlerdeki artış (ücretler yaklaşık %280 oranında artış gösterdi) dikkate alınarak revize edilmiştir. Bu şekilde oluşturulan maliyet bileşenleri, hem toplam hazır giyim ve konfeksiyon sektörü olarak, hem de sektörün alt sektörleri olan dokuma ve örme konfeksiyon ile çorap ve ev tekstilleri için aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 12: Tekstil Sektörü Maliyet Dağılımı %

Maliyet Kalemleri	Dokuma Kumaş Türkiye Ortalaması	Örme Kumaş Türkiye Ortalaması	TÜRKİYE ORTALAMASI
Ana Hammadde (%)	55	66	60
Tali Hammadde ve Aksesuar (%)	6	2	4
Direkt İşçilik (%)	11	9	10
Enerji ve Su Gideri (%)	11	8	10
Finansman ve Amortisman Giderleri (%)	8	4	6
Diğer Maliyet Unsurları (%)	9	4	7
TOPLAM (%)	100	100	100

Kaynak: İTKİB

Tekstil maliyet dağılımı dikkate alındığında hammaddenin payı % 60 seviyelerindedir. Tekstilde ana hammadde olan pamuk üretimimizin toplam pamuk tüketimimiz içindeki payı her yıl azalmaktadır. 2008 yılı itibariyle toplam tükettiğimiz pamuğun ancak üçte birini üretimimizle karşılayabildik. 2002- 2003 sezonunda tüketimimizin %65 lik kısmı yerli pamuk ile karşılanırken, 2008- 2009 sezonunda bu oran %42 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 13: Hazırgeyimde Maliyet Dağılımı %

Maliyet Kalemleri	Dokuma Hazırgeyim Türkiye Ortalaması	Örme Hazırgeyim Türkiye Ortalaması	Çorap Türkiye Ortalaması	TÜRKİYE ORTALAMASI
Ana Hammadde (%)	43	44	55	47
Tali Hammadde ve Aksesuar (%)	12	11	5	10
Direkt İşçilik (%)	28	29	20	26
Finansman ve Amortisman Giderleri (%)	4	7	9	7
Diğer Maliyet Unsurları (%)	12	9	11	10
TOPLAM (%)	100	100	100	100

Kaynak: İTKİB

Hazırgeyim ve konfeksiyonun hem toplamı hem de alt sektörleri açısından en dikkate değer nokta hammadde maliyetinin toplam maliyet içinde en yüksek pay hammaddeye (örme kumaş ve çorap için iplik) aittir. Hazırgeyim sektöründe kullanılan hammaddeleri sadece ana hammadde olarak düşünmek hatalı olur. Özellikle dokuma hazırgeyim sektöründe ana hammaddelerin dışında astar, tela, vatka gibi tali hammaddelerle, hem dokuma hem de örme hazırgeyimde kullanılan aksesuar malzemeleri ve nakışlar maliyetler içinde önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla hazırgeyimle ilgili maliyet bileşenleri tablolarından hareketle, dokuma hazırgeyim sektörünün maliyetleri içinde toplam hammadde maliyetini (%43 + %12 = %55), örme hazırgeyimde benzer şekilde (%44+%11) %55 ve çorapta (%55+%5=%60) olarak almakta yarar bulunmaktadır.

Maliyetler içerisinde ikinci önemli kalem ise işgücü ücretlerinin teşkil ettiği maliyetlerdir. Bunun toplam içindeki payı % 29-30'dur. Bu çalışmada sadece doğrudan işçilik ayrı olarak ele alınmış olup yönetimle ilgili kalifiye işçilik diğer maliyet unsurları arasında yer almaktadır. Kalifiye işçiliğin oranı yaklaşık %5 civarındadır. Doğrudan

işçilikle kalifiye işçilik birlikte düşünüldüğünde, sektörde maliyetler işgücü maliyetinin payı %35'e kadar çıkabilmektedir.

Hazırgiyim ve konfeksiyon üretiminde de enerji kullanımı söz konusudur, ancak iplik ve kumaş üretimine göre daha küçük bir oran teşkil ettiğinden, enerji maliyetinin diğer maliyet unsurları arasında yer aldığı için buradaki maliyet tabloları ve grafiklerde ayrıca gösterilmemektedir.

5.4. Rekabet Gücü Açısından Uluslararası Karşılaştırma

Fransız Moda Enstitüsü (IFM) ile birkaç kuruluşun ortaklaşa hazırladıkları "Tekstil ve Hazır giyim Sektöründe 2005 Ticaret Serbestisinin Etkileri" başlıklı raporun; iş gücü, hammadde, ekipman ve pazarlama gibi faktörleri tablolara dayalı olarak detaylı bir şekilde analiz eden genel değerlendirmesine göre, Çin, Türkiye ve Güney Kore en rekabetçi ülke konumunda olan ülkelerdir.

Aşağıdaki tablolarda rekabet gücü değerlendirmesi, 0- 5 arasında değişen bir puanlama sistemi ile yapılmıştır. Rekabet gücü göstergesi açısından bir ülke zayıf ise, 0'a yakın bir puan alırken, rekabet gücü yüksek olduğu alanlarda ise 5 ya da 5'e yakın bir değer almaktadır. Örneğin, işçilik ile ilgili faktörleri değerlendiren aşağıdaki tablodan Türkiye ve Hindistan'ı ele alırsak, işçi ücretinin Hindistan'da düşük olması, Hindistan açısından bir avantaj sağlamaktadır. Hindistan'ın bu faktör açısından rekabetçi olduğunu gösteren değer olarak 5 puan verilirken, Türkiye'de işçi ücretlerinin yüksek olması, Hindistan'a kıyasla Türkiye için bir dezavantaj olup Türkiye'nin rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir. Bu alanda Türkiye'nin az rekabetçi olduğunu gösteren 2 puan verilmiştir.¹¹⁵

Sektörde işçilik, rekabet gücünü etkileyen önemli bir maliyet unsurudur. Tekstil maliyet bileşenleri tablosunda görüldüğü gibi işçiliğin toplam maliyet içindeki payı tekstilde %12, hazırgiyimde %26 oranındadır. Sektörde işçilikle ilgili diğer bir sorun

¹¹⁵ <http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/tekstil-31032010113057.doc> (02.05.2010)

ise, işçi ücretlerinin işverene maliyeti sorunudur. Ücretler üzerindeki yük, tekstil sektöründe ihmal edilemeyecek düzeydedir. Hazırgiyimle ilgili maliyet bileşenlerine bakıldığında toplam hammadde maliyeti %55 düzeyindedir.

Tablo 14: İşçilik ile ilgili faktörler: Ülkelerin Avantaj durumları

Avantajlar 0 (rekabet gücü zayıf), 5 (rekabetçi)									
İşçilik ve know how	İşçilik Ücreti	Maliyet	İşçi Sağlama	Operasyon Becerisi	Yönetim Becerisi	İnkıma Bilgisi	Boyama Bilgisi	Örme Bilgisi	Genel Ortalama
Çin	4	5	5	5	4	4	3	5	4
Hindistan	4	4	5	4	3	4	2	4	3
Pakistan	5	3	5	4	3	3	1	2	2
Bangladeş	5	3	5	4	3	2	1	4	2
Güney Kore	0	1	1	5	5	5	5	5	2
Türkiye	2	3	4	4	4	5	4	5	3
Bulgaristan	3	4	3	5	3	4	3	5	3
Romanya	3	4	4	5	3	3	3	5	3
Fas	2	3	4	4	3	2	2	4	2
Tunus	2	3	3	4	3	2	2	4	2

Kaynak: Consolidated Report- "2005 T/C Liberalization" IFM and partners-February 2004

Yukarıdaki tablo da görüldüğü gibi sadece işçiliğe dayalı rekabet dikkate alındığında Çin en rekabetçi ülke konumunda iken, onu Hindistan, Türkiye, Bulgaristan ve Romanya takip etmektedir.

Tablo 15: Hammadde ve Makineler ile İlgili Faktörler: Ülkelerin Avantaj Durumları

Avantajlar 0 (rekabet gücü zayıf), 5 (rekabetçi)									
Hammadde ve Makineler	Pamuk Tedariki	Yün Tedariki	Suni Sent. Lifter Tedariki	Eğirme Makinaları	Dokuma Makinaları	Örme Makinaları	Terbiye/ Boyama makineleri	Konfeksiyon makineleri	Genel Ortalama
Çin	5	2	4	5	5	5	3	3	4
Hindistan	5	1	3	4	3	2	2	3	3
Pakistan	4	1	3	3	3	2	1	2	2
Bangladeş	2	1	1	2	1		2	2	1
Güney Kore	1	1	4	4	5	4	5	5	4
Türkiye	5	1	3	4	5	5	4	4	4
Bulgaristan	3	1	2	1	2	2	3	3	2
Romanya	1	1	1	2	2	3	3	3	2
Fas	1	1	1	1	1	2	2	3	1
Tunus	2	1	1	1	1	2	1	3	1

Kaynak: Consolidated Report- "2005 T/C Liberalization" IFM and partners-February 2004

Esneklik ve fiyata dayalı rekabet gücünü artıran faktörlerin başında hammadde gelmektedir. Hammadde ve üretim araçları dikkate alındığında, üstünlük sağlayan faktörler farklı olsa da Türkiye ve Güney Kore, Çin ile rekabet edecek güce sahiptir.¹¹⁶

Sadece hammadde dikkate alındığında, Euro-Akdeniz bölgesinde de Bulgaristan diğer rakiplerine göre (Türkiye hariç) daha güçlü bir konumda bulunmaktadır.

¹¹⁶ <http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/tekstil-31032010113057.doc> (02.05.2010)

Tablo 16: Pazarlama ile İlgili Faktörler: Ülkelerin Avantaj Durumları

Avantajlar 0 (rekabet gücü zayıf), 5 (rekabetçi)								
Pazarlama	Güvenli Teslim	Kalite Düzeyi	Uygunluk	Esneklik	Tasarım ve Moda Konacılığı	AB'ye Coğrafi Yakınlık	Dil ve Kültür	Genel Ortalama
Çin	4	4	4	2	2	0	2	2
Hindistan	2	3	3	4	2	1	2	2
Pakistan	2	2	2	1	1	1	1	1
Bangladeş	2	3	3	1	1	1	1	1
Güney Kore	4	5	4	4	4	0	3	3
Türkiye	4	4	4	5	4	5	4	4
Bulgaristan	4	4	4	4	2	5	4	4
Romanya	4	4	4	3	2	5	4	4
Fas	3	4	3	4	2	5	4	3
Tunus	3	4	3	4	2	5	4	3

Kaynak: Consolidated Report- "2005 T/C Liberalization" IFM and partners-February 2004

Tabloda açıkça görüldüğü gibi, Euro-Akdeniz ülkeleri Asya ülkelerinden çok daha rekabetçi görülmektedir. Türkiye, neredeyse bütün alanlarda üstün durumdadır. En önemlisi, AB ülkelerine en hızlı teslimatı yapabilen ve esneklik konusunda en başarılı olan ülke konumunda olmasındır.

Tablo 17: Genel Faktörler: Ülkelerin Avantaj Durumları

Avantajlar 0 (rekabet gücü zayıf), 5 (rekabetçi)						
Genel Faktörler	Finansman Sağlama	Enerji Maliyeti	İşletme Maliyeti	Taşımacılık	Altyapı	Genel Ortalama
Çin	5	4	3	4	3	4
Hindistan	3	2	1	3	2	2
Pakistan	3	3	1	2	1	1
Bangladeş	2	2	1	2	1	1
Güney Kore	4	3	4	4	5	4
Türkiye	2	3	5	5	5	4
Bulgaristan	1	3	4	4	2	3
Romanya	2	3	4	4	3	3
Fas	2	2	2	4	2	2

Kaynak: Consolidated Report- "2005 T/C Liberalization" IFM and partners-February 2004

Genel faktörler açısından rekabet edebilirliği gösteren tabloya bakıldığında, Türkiye, Bulgaristan ve Romanya en avantajlı konumda bulunmaktadır. Pakistan ve Bangladeş en zayıf halkayı oluştururken, Asya ülkeleri arasında en avantajlı konumda bulunan ülke ise Güney Kore'dir.

Tablo 17, Türkiye' nin tekstil sektöründe sorunun, finansman sağlama ve enerji maliyetlerinin yüksekliği hususları olduğunu göstermektedir.

Genel değerlendirmeye bakıldığında ise, Türkiye’ nin tekstil sektöründe en büyük rakibi olan Çin’ in bize göre en avantajlı olduğu hususta yine finansman sağlama ve enerji maliyet avantajı olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 18: Hazır Giyim ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Koşullarında Gelişmeler
Maliyet, Euro ve Dolar Kuru Endeksleri (2003=100)

	Elyaf ve iplik	Kumaş	Tekstil	Dolar	Euro	Asgari ücret
2003Q1	93,0	97,1	95,1	100,0	100,0	100,0
2003Q2	99,2	99,3	98,9	91,8	97,0	100,0
2003Q3	101,1	99,4	100,3	84,3	88,5	114,9
2003Q4	106,7	104,2	105,7	87,3	96,9	114,9
2004Q1	107,3	105,6	107,0	80,6	94,0	138,2
2004Q2	113,3	110,0	112,4	87,9	98,8	138,2
2004Q3	114,0	112,3	114,4	89,3	101,8	145,1
2004Q4	117,2	116,2	118,1	87,4	105,5	145,1
2005Q1	112,6	110,2	113,9	80,2	98,2	159,7
2005Q2	112,3	109,5	112,9	82,4	97,0	159,7
2005Q3	111,1	104,8	110,1	81,0	92,2	159,7
2005Q4	112,9	104,0	111,0	82,0	90,9	159,7
2006Q1	111,6	103,0	111,2	81,4	97,6	173,5
2006Q2	118,1	107,7	117,0	88,0	103,2	173,5
2006Q3	128,5	114,6	123,9	90,8	107,9	173,5
2006Q4	129,4	114,7	125,7	88,4	106,0	173,5
2007Q1	127,2	115,9	126,2	83,2	104,2	183,8
2007Q2	127,5	115,3	126,2	78,8	101,8	183,8
2007Q3	127,2	110,7	125,7	71,2	99,7	191,3
2007Q4	124,7	109,4	122,5	65,8	97,2	191,3

Kaynaklar: * DİE Kayıtları, ** TCMB Kayıtları, *** Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Kayıtları

Notlar: 1- Grafikte kullanılan bütün endekslerin hesaplanmasında, 2003 yılı ortalaması baz alınmıştır.

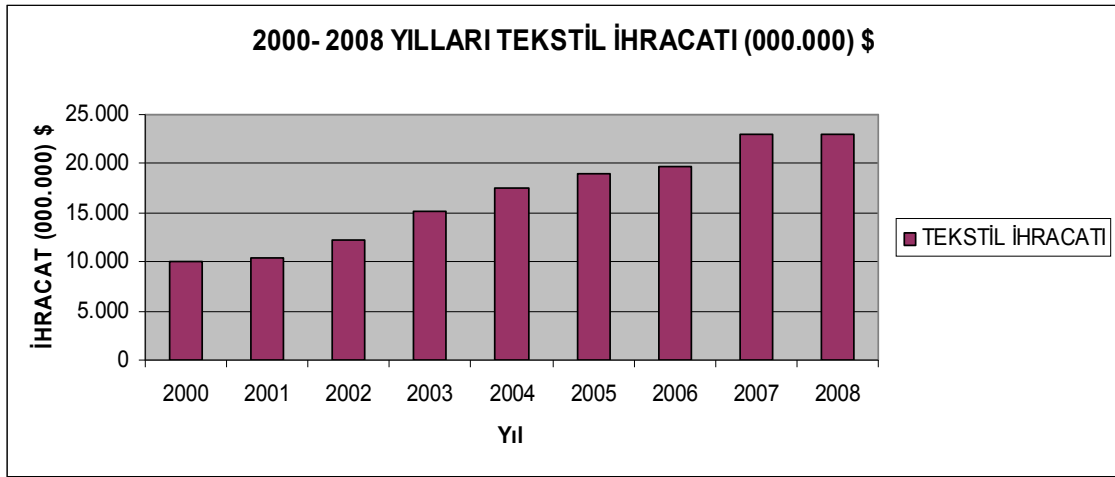
2- Elyaf, iplik ve kumaş endeksleri, TÜİK tarafından verilen üçer aylık ortalama üretici fiyatları endeksleri baz alınarak hesaplanmıştır.

3- Euro ve dolar endeksleri TCMB tarafından yayımlanan döviz alış kurlarının üçer aylık ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

4- Asgari ücret endeksi ise, Çalışma Bakanlığı tarafından yayımlanan rakamlar üçer aylık periyotlar şeklinde endeks haline getirilerek yapılmıştır.

Tablo 18 deki veriler 2003'den 2007 ye kadar geçen sürede tekstil sektöründe ana maliyet kalemleri olan hammadde ve işçiliği oluşturan; elyaf, iplik endeksinin % 34,kumaş endeksinin % 12, tekstil endeksinin % 28, asgari ücret endeksini % 91 oranında arttığını gösterir. Buna karşılık dolar endeksinin %35, avro endeksinin ise %3,5 oranında azaldığı görülür. Tekstilde ithal üretim malzemesi fiyatları ucuzlamış, ancak ürün satış fiyatları da yerli para cincinden ucuzlamıştır.

Grafik 9: 2000 – 2008 Yıllarında Tekstil İhracatı

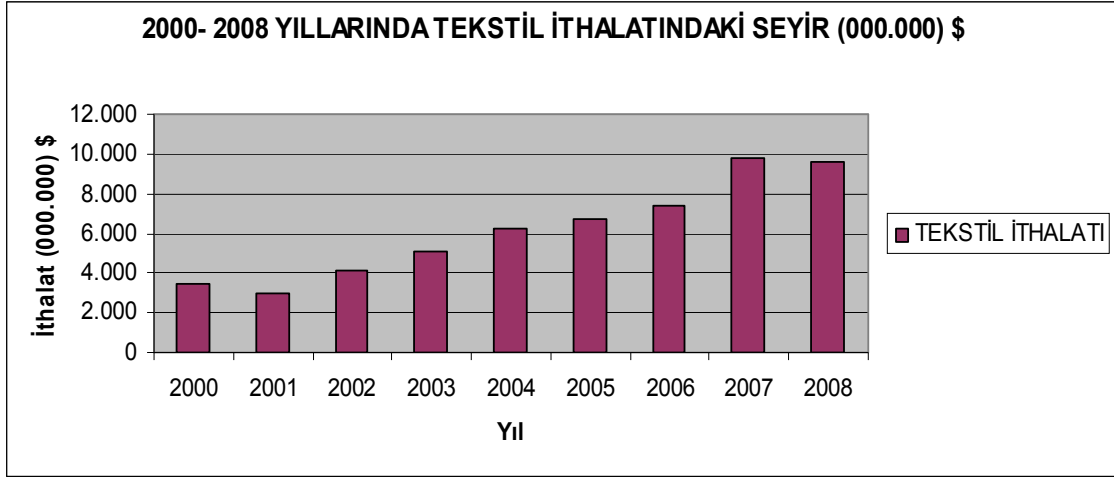

Kaynak: DTM 2009 verilerinden oluşturulmuştur

2007 yılında doların 2003 yılına göre %34,2 oranında değerini yitirmesi; maliyetlerdeki artışlarla birlikte değerlendirildiğinde, sektörün rekabet gücünün ciddi boyutlarda olumsuz etkilendiği ortaya çıkmaktadır. Ancak aynı dönemde tekstil ihracatı incelendiğinde ihracatın sürekli artan bir seyir izlediği görülmektedir.

Döviz kuru endeksindeki gerilemeye rağmen ihracattaki artış dikkat çekicidir. 2000- 2008 döneminde tekstil ihracatımızdaki artış yıllık ortalama %11 seviyelerindedir. Aynı dönemde maliyette en büyük paya sahip hammadde endeksindeki artış ve maliyet kaleminde en yüksek ikinci paya sahip ücret endeksindeki artışa rağmen tekstil ihracatımız artarak devam etmiştir.

Grafik 10: 2000- 2008 Yıllarında Tekstil İthalatındaki Seyir

Kaynak: DTM 2009 verilerinden oluşturulmuştur

Döviz kur endeksinde görülen gerilemenin tekstil ithalatında ciddi anlamda artışlara sebep olduğunu söyleyebiliriz. 2000- 2008 döneminde tekstil ithalatımızdaki artış yıllık ortalamada % 15 seviyesindedir.

5.5. TÜRK TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN GZFT ANALİZİ

Türk Tekstil-Konfeksiyon sektörü Türkiye GSMH' nin yüzde 12'sini, imalat sanayi üretiminin yüzde 18 ini, imalat sanayi istihdamının yüzde 40'ını, toplam ihracatın yüzde yaklaşık 40'ını sağlıyor. Ekonomimizde böyle bir ağırlığı olan sektörün yeniden bir durum değerlendirmesi yapması, güçlü yönlerini- zayıf yönlerini bilip, fırsatlarını ve risklerini ortaya koyarak; güçlü yönlerinde nasıl rakipsiz olacağını, zayıf yönlerini nasıl iyileştireceğini, fırsatları nasıl koruyacağını, risklerinden de nasıl kaçınacağını belirlemesi gerekmektedir

5.5.1 Türk Tekstil Sektörünün Güçlü Yönleri

- Coğrafi konum, pazara yakın, ihracatımızın 2/3 ünü Avrupa' ya yapmaktayız.
- Teknik, sosyal, idari bilgi birikimi, tecrübe
- Pamuk üretiminde 4. büyük üretici

- Elyaftan hazır giyime dikey entegrasyonun varlığı, üretim zinciri/paket servisi, sektör pamuktan pakette ürüne kadar organize olmuş durumdadır.
- Genç nüfus/nitelikli iş gücü, sektör yaklaşık 30 yıllık ihracat tecrübesine sahip, dolayısıyla yetişmiş, tecrübeli eleman sıkıntısı fazla yaşanmamaktadır.
- İnsan ve çevre sağlığına uygun üretim ve standardizasyon, 30 yıllık sürede firmalar istenen uygunluk standardını yakalamış durumdadır.
- AB Gümrük Birliği .
- Genç nüfus ile doymamış talebe sahip iç pazar, firmalar hem iç piyasada gelişme fırsatını yakalarken aynı zamanda ihracat avantajından yararlanabiliyor.
- Tekstil firmalarının ihracat ve yeni pazarlara giriş konusundaki tecrübesi
- Esnek ve yeni teknolojilere kolay adapte olabilen AR&GE yapısı.
- Dinamik ve hızlı uyum sağlayabilen nitelikli insan kaynağı .
- Serbest ticaret anlaşmalarının varlığı, anlaşmalı pazarlarla çalışmayı kolaylaştırıyor.
- Hızlı teslimat, hem bulunduğu coğrafi konum hem de sahip olunan bilgi birikimi
- Esnek üretim
- Lojistik
- Gelişmiş bir tekstil terbiye sektörünün olması
- Makine parkının yeni olması
- Organize perakendeciliğin gelişiyor olması
- Organik Pamukta dünya liderliği

5.5.2. Türk Tekstil Sektörünün Zayıf Yönleri

- Bürokrasi, özel sektör arasındaki sürdürülebilir işbirliğinin, koordinasyonun kurumsallaştırılamaması
- Tekstil makinelerinde ve kimyasallarında dışa bağımlılık
- Sektörde alt pazar kesimlerine hitap eden, önemli bir üretici kesimin varlığı, bunların nispeten daha düşük katma değerli ürünler ürettiği olması, bu yüzden Çin gibi düşük maliyetli ülkelerle rekabet ediyor olmaları
- Türkiye'ye haksız ithalat yoluyla gelen malların maliyetlere etkisi ve kapasite kullanım oranının düşmesi, sabit giderlerin artması
- Tekstil sektörünün envanterinin ve yol haritasının çıkarılamamış olması
- Sektör içerisinde alt sektörler arasında koordinasyonun ve işbirliğinin yeterli şekilde sağlanamaması
- Üretim maliyetlerinin yüksekliği, rekabetsizliği (enerji, SSK primleri, izlenen asgari ücret politikaları, finansman maliyetleri, istihdam vergileri, KDV)
- Teknoloji, Ar-Ge, eğitim politikasının eksikliği ve kalitesinin yetersizliği
- Yatırımların bölgesel dağılımı konusundaki politikalarımızdaki çarpıklıklar
- AB pazarına bağımlılık
- Markalaşma faaliyetlerinin yetersizliği
- Şirketlerin ölçek yetersizliği
- Tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yetersizliği
- Pamuk üretiminin desteklenmemesi
- Uzun süreli teknoloji, AR&GE ve eğitim politikası eksikliği

5.5.3. Türk Tekstil Sektöründe Fırsatlar

- Sektörün sahip olduğu tecrübe, birikim, dinamizm ve değişime açık olması sonucunda, yeni pazarlara girme fırsatı her zaman bulunmaktadır.
- Tekstil sektörünün yan sanayindeki gelişme sektörün önemli fırsatlarından.
- Sektörel konsolidasyon, stratejik işbirlikleri, birlikte hareket etme ve kümeleşmelerin arttırılmasına yönelik çalışmalar.
- Moda, marka ve perakendeyi içerecek şekilde ürün ve hizmetlerde farklılaşma oluşturan çalışmalar.
- Coğrafi ve lojistik avantaj, tecrübe ve bilgi birikimi
- Özellikle ürün geliştirme sürecinde kazanılan tecrübe
- Sektördeki ürün geliştirme sürecinin kısa olması
- Son yıllarda finansman sektöründe olan gelişmeler.
- İşçilik ücretleri AB, ABD ve diğer gelişmiş ülkelere göre daha düşük düzeyde olması
- Tedarik zinciri yönetim etkinliği
- Komşu ve çevre ülkelerle ticaretin arttırılma potansiyeli.
- Entegre altyapı.
- Kaliteli pamuk üretimi

5.5.4. Türk Tekstil Sektöründe Tehditler

- Devlet politikalarındaki değişimler ve istikrarsızlıklar tekstil ve konfeksiyon sektörünün karşılaştığı olumsuz risklerdendir.

- Uluslararası fiyatlara göre enerji maliyetinin yüksek oluşu
- Ticaretin serbestleşmesine karşı tarife dışı engellerin artarak pazara girişin engellenmesi
- Çin ve Uzakdoğu da daha düşük maliyetlerle tekstil ve konfeksiyon üreten rakip firmaların ve ülkelerin pazara girmesi. İşgücü, enerji ve hammadde maliyetleri daha düşük olduğundan avantaj sağlamaları. Ayrıca bu ülkelerin gelişmiş ülkelerle yaptıkları serbest ticaret anlaşmalar sayesinde avantajlı konuma geçmekte ve ihracatlarını bu pazarlara hızla artırmaktadırlar.
- İthal ara malı (iplik, kumaş) kullanılarak yapılan üretimin artması sonucunda ülke içerisinde yaratılan katma değer düşmesi.
- İç pazarda ithal ürünlerin artması.
- Bölgesel ekonomik entegrasyonlar sonucunda pazara giriş imkanlarının daralması.
- Dünya tekstil konfeksiyon ticaretinde kotaların kalkması,
- AB mevzuatından kaynaklanan çevre ile ilgili yaptırımlar

5.6. SEKTÖRÜN GELECEĞİNE STRATEJİK BAKIŞ

Türk tekstil sanayinin, standart, basit ürünlerin üretiminden tedricen çekilip yüksek katma değerli moda-marka ürünlerle, teknik tekstillerin araştırılıp, geliştirilip üretilmesine yönelik yol haritası belirlenmelidir.

Türk tekstil sektörü, fiyat-maliyet rekabetinden ziyade kalite rekabetinin belirleyici olduğu, üst sınıf yüksek kalitede moda, marka, bilgi bazlı ürünlerin üretildiği ve satıldığı bir yapıya dönüştürmek gerekmektedir.

Kaliteli yeni ürün tipleri geliştirilip, üretim ve verimliliği artıran, esneklik kazandıran, küçük partileri işleyebilen, başta yüksek performanslı teknik tekstiller olmak üzere bilgi yoğun ürünleri üreten, enerji, su, kimyasal madde ve hammadde kullanımında tasarruf, geri kazanım ve tekrar kullanım sağlayan, çevre dostu üretimi destekleyen, Ar-Ge, Ür-Ge ve yenilikçilik yeteneklerini geliştiren, yeniden yapılanma, yerleşim, yurtiçi ve yurtdışı şirket evlilikleri sonucu gerekli olacak modernizasyon ve yenileme yatırımları teşvik edilmelidir.

Ayrıca hammadde üretiminin yerli kaynaklardan ve yeterli miktarda karşılanabilmesi için petrokimya yatırımları ile pamuk yatırımlarının desteklenmesinde fayda görülmektedir.

Hazırgiyim sanayinin işçiliğin en pahalı olduğu İstanbul'da mevcudiyetini orta ve uzun vadede sürdürebilmesi çok zordur. Bu nedenle hazırgiyim sanayinin emek-yoğun dikim ve dikim sonrası işlemlerin, işçiliğin daha ucuz olduğu bölgelere kaydırılması gerekmektedir. İstanbul dışındaki mevcut tekstil üretim merkezlerinin, bilinçli bir şekilde kümelere dönüştürülmesinin teşvik edilmelidir.

Türkiye'de yeni iplik fabrikalarının kurulmasından ve mevcutların salt kapasite artırıcı yatırım yapmalarından kaçınılmalıdır. Modernizasyon ve yenileme yatırımları yapılırken ürünü farklılaştıracak, kaliteli, özellikli ürün yapacak yatırımlara yönelmelidir.

Dokuma, örme tekstil terbiye sanayisinde, ucuz ve sıradan mallar yerine, modaaya yönelik, yüksek kaliteli ve yüksek performanslı özel ürünler üretebilecek bir yapı kazandırılması gereklidir.

Anadolu da konfeksiyon üretim kümeleri oluşturulmalı, üst sınıf modaaya yönelik ürünler ve moda-marka ürünlerin üretimine yönelik olarak özgün tasarım, kalite, verimlilik sağlayacak tedbirler alınmalıdır. Markalaşma, pazarlama yöntemleri ve etkin dağıtım kanalları oluşturma çalışmalarına öncelik verilmelidir.

Pamuk ekim alanlarının arttırılması, ürün kalitesinin yükseltilmesi ve rekoltenin arttırılmasına yönelik gerekli destekleme politikalarının oluşturularak, ekim öncesinde ilan edilmesi gerekmektedir.

Denim kumaştan mamul giysiler, son dönemde ihracatı en çok artan ürün grubu olmuştur. Ancak Türkiye ihraç ettiğinden daha fazla denim kumaş ithal eder hale gelmiştir. Bunu önleyecek tedbirler alınmalıdır.

Yüksek katma değerli, fonksiyonel ve özel kumaşların üretimi arttırılmalıdır. Kumaşlara değer katacak bitim işlemleri geliştirilmelidir.

Değişen yaşam tarzına uygun işçiliği ve enerji tüketimi düşük ve çevreye duyarlı üretim tarzı geliştirilmeli, bu tip ürünlerin üretimi de desteklenmelidir.

Konfeksiyon ucuz ürünlerden çıkıp katma değeri yüksek ve daha pahalı ürünlere yönelmek için yol haritası belirlenmeli tüketimdeki değişimler dikkate alınarak sektörün yaşaması sağlanmalıdır.

Pazarlama politikalarında pasif pazarlamadan aktif pazarlamaya geçilmelidir. Müşteriye ucuz pazarlarda da bulabileceği, özelliksiz, sıradan ürünlerle değil müşterini almak istediği veya almayı düşünceği, doğru ve farklı ürün müşteriye sunulmalı. Bununla ilgili araştırma geliştirme, ürün geliştirme faaliyetleri arttırılmalıdır

Uluslararası piyasalarda, rekabet gittikçe artmaktadır. Bunun bir sonucu olarak, birim ithal fiyatları devamlı bir düşüş içindedir. Tekstil ve hazır giyim sektöründe, rekabetin en önemli aracı fiyat olarak görülmektedir. Bu rekabetle baş etmeye çalışan ihracata yönelik tekstil ve hazır giyim sektörü hem ihracat yapan firmalar hem de iç piyasaya üretim yapan firmalar, maliyet düşürücü ilk tedbir olarak ithalata sarılmaktadır. Tekstil sektörü ithalatı 2000- 2008 yıllarında 3,5 milyar dolardan, 9,6 milyar dolara yükselmiştir. İthalattaki artış kontrol altına alınmalıdır.

SONUÇ

Dünya tekstil ticareti; nüfus artışı, iktisadi büyüme, harcanabilir gelirdeki artış, şehirleşme, tüketim alışkanlıklarındaki değişme, moda, vb unsurlardaki değişmeye bağlı olarak bir seyir izleyecektir. Ülkelerin dünya tekstil ticaretinden alacakları pay ise ülkelerin tercih edecekleri ulusal politikalara bağlı olarak değişecektir. Mevcut rekabet ortamında piyasada trendini belirleyen, modayı oluşturan, ürüne farklılık katabilen ülkeler/ firmalar, dünya tekstil piyasasında etkinliklerini devam ettireceklerdir.

Türk tekstil sektörü 1950' li yıllarda başlayan ihracat sürecini, 1980'li yıllarda hızlı büyüme ile desteklemiş ve 1980'li yıllarda başlamış olduğu hızlı büyüme ve gelişme ivmesini 30 yıldır sürdürmektedir. Türk tekstil sektörü GSMH' nın %12' sini, imalat sanayi üretiminin %18'ini, kayıtlı istihdamının %10' dan fazlasını, toplam ihracatın %17'sini sağlamakta ve dünyada tekstilde 13. sırada, hazır giyimde 6. sırada yer almaktadır. Bu veriler tekstil sektörünün ülke ekonomisinde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Türk tekstil sanayi, pamuk üretiminden hazır giyim üretimine kadar güçlü bir potansiyele sahiptir. Tekstil sektörü, Türkiye ekonomisi için stratejik önemi olan bir sektör konumundadır.

Türk tekstil sektöründeki bu hızlı gelişmenin en önemli sebepleri; dünyanın önde gelen pamuk üreticilerinden olması, coğrafi konumundan dolayı ana pazarlara yakınlığı, ucuz iş gücü gibi unsurlardır. Bu olumlu durumu iyi değerlendiren Türk tekstil sektörü kısa sürede hızlı büyümüş ve dünya tekstil sektöründe iyi bir yer edinmiştir. Tekstil sektörünün, hızlı mal teslim etmesi, sahip olduğu alt yapısı ve sahip olduğu makine parkuru, esnek üretim yapısı, ürün geliştirme kabiliyeti vs. sebepler hala Avrupa'nın en önemli tedarikçisi olmamızı sağlamaktadır.

Tekstil sektöründe rekabetin en önemli aracı fiyat olarak görülmektedir. Bu rekabetle baş etmeye çalışan, hem ihracata yönelik çalışan hem de iç pazara yönelik çalışan tekstil firmalarımız, maliyet düşürmek için ithalat yapmaktadırlar. Tekstil sektörü ithalatı 2000- 2008 yıllarında 3,5 milyar dolardan, 9,6 milyar dolara yükselmiş, örneğin denim kumaş tüketimindeki ithal kumaş payı yerli üretimi geçmiştir. Türk

tekstil sektörü, Uzakdoğu ülkelerinin ucuz üretimini rakip olarak görüp, bunlarla rekabet etmeye çalışırsa dünya tekstil piyasasındaki payını yitirecektir.

Türkiye'nin dünya tekstil ithalatındaki payı ise 1990'da % 0,5 iken 1998'de % 1,5 olmuştur. 2004 yılında ise bu oran katlanarak artarak %4,3 olmuştur.

2000- 2008 döneminde tekstil ihracatımızdaki artış yıllık ortalama %11 seviyelerindedir. Aynı dönemde maliyette en büyük paya sahip hammadde endeksindeki artış ve maliyet kaleminde en yüksek ikinci paya sahip ücret endeksindeki artışa rağmen tekstil ihracatımız artarak devam etmiştir. Döviz kuru endeksindeki gerilemeye rağmen ihracattaki artış dikkat çekicidir.

Döviz kur endeksinde görülen gerilemenin tekstil ithalatında ciddi anlamda artışlara sebep olduğunu söyleyebiliriz. 2000- 2008 döneminde tekstil ithalatımızdaki artış yıllık ortalama % 15 seviyesindedir. Tekstil ve hazır giyim ithalatının, ihracatından daha hızlı artması, uzun süre sürdürülebilir bir durum değildir.

Tekstil sektörünün ihracat ve ithalatı arasında döngüsel bir durum söz konusudur. İhracatçılar özellikle hazır giyim üreticileri, rekabetçi maliyete ulaşmak, ihracat yapabilmek için, ucuz kumaş, aramal, yan sanayi ürünü ithal etmektedir.

Tekstil sektörü maliyet kalemleri incelendiğinde en büyük paya sahip olan hammadedir. Tekstilde de hammadenin ana unsuru olan pamuk üretimimiz 2008 yılında 457.000 ton iken, tüketimimiz 1.067.000 ton seviyesindedir, aradaki fark ithalat ile karşılanmıştır. Bu da ana hammadde olan pamukta net ithalatçı olduğumuzu gösterir.

Üretim unsurlarından 2. büyük paya sahip olan işçilik maliyetleri de izlenen asgari ücret politikalarına göre değişmektedir. 2003 yılında 100 kabul edilen asgari ücret endeksi, 2007 yılında 191 seviyesine ulaşmıştır. Bu bize işçilik maliyetlerinde ciddi yükselmenin olduğunu gösterir. Aynı dönemde dolar endeksi 100' den 65'e, avro endeksi ise 100'den 97'ye gerilemiştir.

Yine üretim maliyetlerinde 3. sırada olan enerji maliyetlerinde de Türkiye net ithalatçıdır. 2009 yılında elektrik üretimimizin %48,6 sı doğalgazdan, %21,7 si yerli kömürden, %18,5 i hidrolik kaynaklardan, %6,6' sı ithal kömürden, %3,4 'ü sıvı

yakıtlardan ,%0,76 'sı rüzgardan ve %0,34 ü jeotermal ve biogazdan sağlanmıştır. Bu da elektrik üretiminin yarısından fazlasını ithal girdilerle üretildiğini göstermektedir.

Döviz kurlarındaki değişme Türk tekstil ihracatında, tek başına pozitif katkı sağlamaktan uzaktır. Ancak pamukta, enerji kaynaklarında dışa bağılıktan kurtulursak, yani bu girdilerin fiyatı dövize bağlı olmaktan kurtulursa bu değerlendirmemiz değişebilir. Aksi takdirde sektörün mevcut yapısı ile gelecekte daha iyi bir konumda olacağı tezini savunmak mümkün değildir. Bu anlamda küresel rekabet koşulları altında ve rakip ülkelerin sektöre tanıdığı pozitif katkılar göz önünde bulundurulduğunda, ülkemizde de sektörün rekabet edebilirliği mevcut koşullarda sürdürmesi mümkün görülmemektedir.

İthalattaki mevcut yüksek oranlı artışlar durdurulmadığı takdirde, Türk tekstil sanayinin mevcudiyetini sürdürebilmesi mümkün değildir.

Türkiye’de işçilik ucuzlayıp, Çin, Hindistan, Pakistan, Bangladeş gibi Uzakdoğu ülkelerinden, Orta Asya, Güney ve Orta Amerika ve Afrika ülkelerindeki seviyeye veya daha aşağısına düşmediği takdirde, ithal kumaşları Türkiye’ye getirip diktirmek, Türk tekstil sektörünün dünyadaki mevcut yerini iyileştirmeyi sağlamayacağı gibi, muhafaza etmesini de zorlaştıracaktır.

Bu şekilde üretime devam edilirse Türkiye’nin uzak doğu ülkelerindeki rakipleri ile rekabet etme şansı azalacaktır. Fakat İtalya’nın yapmış olduğu emek-yoğun olmak çıkıp, markalaşarak ve katma değeri yüksek ürünlere yönelerek, kaliteli kumaşlar üreterek faaliyetlerine devam ederse bu sektörde hala kalıcı ve etkili olabilir.

Döviz kurlarında ihracatı arttırmak için yapılacak müdahaleler sektörel bazda etkin olacaktır. İhraç edilen ürünün maliyetini oluşturan girdiler yerli kaynaklardan üretiliyorsa farklı, ithal edilen hammadde veya yarımamülden üretiliyorsa sonuç farklı olacaktır. Türk tekstil sektörü ithalata dayalı ihracat yapar durumunda olduğu için, kurlarda meydana gelecek artış ithal girdi fiyatlarını, dolayısıyla üretim maliyetini etkileyecek ve ihracatı olumsuz etkileyecektir. İthalata dayalı tekstil ve hazır giyim ihracatı artışının sürdürülebilir olması, ancak el emeğinin ucuz olduğu ülkelerde mümkündür.

İhracat sadece döviz kurundan değil, onunla birlikte girdi maliyetleri, verimlilik, üretim kapasitesi, fiyat politikası, dış talep ve uluslararası piyasaların yapısı gibi faktörlerden de etkilenmektedir. Bundan dolayı sadece döviz kuru politikasıyla ihracatı arttırmaya çalışmak başarılı sonuç vermeyecektir. Belirsizliklerin azaltılmasına yönelik uygulamalar, ihracatı daha az dalgalanır hale getirecektir.

Türk tekstil sanayinin dünya tekstil piyasasında sahip olduğu payı devam ettirebilmesi ve arttırabilmesi, ithalata dayalı girdi temininden kurtulması, üretimi emek yoğun üretim tarzından kurtarıp teknoloji yoğun üretim tarzına uyumlu hale getirmesine, ürünü nitelikli hale getirmesine ve ürünü farklı kılacak ve değer katacak araştırma geliştirme ve ürün geliştirmeler yapmasına, verimliliği arttırmak için makine ve insan kaynağına yatırım yapmasına bağlıdır. Ancak bu tedbirler alındıktan sonra, ihracatı teşvik amacıyla uygulanacak döviz kuru politikaları işe yarayacaktır.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

Ahmet N.Kıpıcı ve Mehtap Kesriyeli, Reel Döviz Kuru Tanımları ve Hesaplama Yöntemleri, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, Yayın no: 97/1, Ankara,1997

Cavit Şentürk ve diğerleri, Türkiye’de Pamuklu Tekstil Sanayinin Tarihsel Gelişimi, T.M.M.O.B. Makine Mühendisleri Odası, İstanbul, Ocak 1976

Ertekin, Murat, Sektörler İtibariyle Üretim-Dış Ticaret İlişkisi Ve Rekabet Koşulları, DTM Yayınları ,Mart 2005

Erol Kutlu, İthalat ve İhracat Uygulamaları, Anadolu Üniversitesi, AÖF Yayınları, Eskişehir, 2000

Güler Aras, ‘Avrupa Birliği ve Dünya Pazarlarına Uyum Açısından Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği’, Mart Matbaası, İstanbul, 2006

Halil Seyidoğlu, Uluslararası Finans, Güzem Yayınları İkinci Baskı, İstanbul,1997

Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Güzem Yayınları, Geliştirilmiş 13.Baskı, İstanbul 1999

Hüsnu Erkan, Ekonomi Politikasının Temelleri, Kardeşler Ciltevi, Yenilenmiş 3. Baskı, İzmir, 1997

M. İlker Parasız, Modern Makro Ekonominin Temelleri, Ezgi Kitabevi, İkinci Baskı, Bursa, 2000

M. İlker Parasız, Para Banka ve Finansal Piyasalar, Ezgi Kitabevi Yayınları, VI. Baskı, Bursa,1997

Nevzat Güran, Döviz Kuru Sistemleri ve Ekonomik Denge, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları,İzmir,1987

Ömer Abuşoğlu, ‘‘Döviz Kuru Politikası ve İhracat Üzerine Etkisi 1980 – 1988 Dönemi’’, Türk Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara, 1990,

Rıdvan Karluk, Türkiye Ekonomisi, Beta Basım, 6.Baskı, İstanbul;1999

Richard G.Lipseý, Peter O.Steiner, Douglas D.Purvis, İktisat 2, (Çev: Ömer Faruk Batırel), Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1984

Rıdvan Karluk, Uluslararası Ekonomi, 4.Basım, Beta Yayıncılık, İstanbul, 1996

Saniye Gümüşelli, Döviz Kuru ve Faiz Oranı Risklerinden Korunma Teknikleri, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Ankara, 1994

Ünal Çağlar, Döviz Kurları Uluslararası Para Sistemi Ve Ekonomik İstikrar, Alfa Yayınları, Baskı, İstanbul,2003

Vural Savaş, Politik İktisat, Beta Basım, 2. Baskı, İstanbul, 1994

Yaşar Ertuğ, Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü, İtkib Yayınları, İstanbul, 1993

Zafer Tunca Makro İktisat,4.bs., Filiz Kitabevi,İstanbul, 2005

SÜRELİ YAYINLAR

Erol İyibozkurt, “Döviz Kuru Sistem Tartışmaları Altında Dış Ödeme Dengemiz ve Döviz Kuru Politikamızın Derlenmesi (I)”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: IV, Sayı:2, Kasım, 1983

Finansal Risk Yönetimi”, Asomedia, Ankara Sanayi Odası Aylık Yayın Organı, Ocak 2001

Aylin Abuk Duygulu, “Döviz Kurlarının Ekonomik İstikrar Açısından Değerlendirilmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi. Cilt:13, Sayı:1. 1998

EGS, Türkiye ve Ege Bölgesinde Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü, 1996

İzmir Ticaret Odası, GATT Sistem Kapsamında Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Dış Tic. Değerlendirmesi, İzmir, 1997

Ömer Abuşoğlu, “Döviz Kuru değişmelerini Belirleyen Faktörler”, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 1987

Zülfikar Doğan, 75. Yılda Türkiye Ekonomisi, Dünya Gazetesi, 1998

RAPORLAR

Consolidated Report- “2005 T/C Liberalization” IFM and partners-February 2004

TKSB, Pamuklu Tekstil Sektörü Raporu, Haziran 2005, Azmi Özer

Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu DPT, 2001 Ankara,

Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu DPT, 2001 Ankara, s.52

<http://ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/tekstil/ök668.pdf>. Dokuzuncu Kalkınma Planı Tekstil,

Deri ve Giyim Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://kalkinma.org/belgeler/5/tekstil-hazirgiyim.pdf>

<http://ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/tekstil/ök668.pdf>

<http://www.igeme.org.tr/tur/bakis/sayi%2028/bakis2844.htm>

http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Sektor_Raporu_EUAS_2009.pdf (11.04.2010)

<http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents /tekstil- 31032010113057. doc> (02,05,2010)
http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/Turkiye_ihr_gelisimi.doc
www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/reel_efktf/REDKHesaplamasi.pdf,
http://www.tcmb.gov.tr/yeni/gen_sek/mudahale2.htm.(08.03.2010)
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2000>
<http://www.nsenli.com>Foreign Agricultural Service / USDAOffice of Global Analysis
(11.04.2010)
M. Zeki Sönmez, Osmanlı Kumaş Sanatı İçinde Kuzey Suriye Dokumacılığının Yeri,
<http://www.akmb.gov.tr/turkce/books/osmanli/z.sonmez.htm>
Tekstil Tarihçesi, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/tekstil/sonuc3_1.htm
TekstilSektörü,<http://www.ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/tekstil/kanoglun/rekabet.pdf>
Yıldırım, A.E. ”Pamuğun Geleceği Endişe Verici”’, <http://www.tekstilisveren.org/>
www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/reel_efktf/REDKHesaplamasi.pdf, (09.03.2010)
<http://www.tcmb.gov.tr/odemedenge/odemet.pdf>, (09.03.2010)
<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/tekstil> (14.03.2010)
M. Zeki Sönmez, Osmanlı Kumaş Sanatı İçinde Kuzey Suriye Dokumacılığının Yeri,
<http://www.akmb.gov.tr/turkce/books/osmanli/z.sonmez.htm>
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2000>
http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/tekstil/sonuc3_1.htm
<http://www.kobifinans.com.tr/tr/sektor/011505/10847> (11.04.2010)
TKSB, Pamuklu Tekstil Sektörü Raporu, Haziran 2005, Azmi Özer, s.21
<http://www.tekstilisveren.org.tr/dergi/2004/agustos/iwto.html>(11.04.2010)
<http://kalkinma.org/belgeler/5/tekstil-hazirgiyim.pdf>(06.04.2010)
Bozoglu, Z.M., “Türk Hazır Giyim Sektöründe Çin Tehdidine Karsı Markalaşma”
<http://www.igeme.org.tr/tur/bakis/sayi%2028/bakis2844.htm>
<http://www.igeme.org.tr/tur/bakis/sayi%2026/bakis2620.htm> (11.04.2010)
http://www.kobifinans.com.tr/tr/alt_sektor/011501,(04.04.2010)
<http://www.kobifinans.com.tr/sektor/011502>, (04.04.2010)
http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/Turkiye_ihr_gelisimi.doc, (11.04.2010)
<http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents /tekstil- 31032010113057. doc> (02.05.2010)